

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **КРИМ У ВІТЧИЗНЯНОМУ
ТА МІЖНАРОДНОМУ
ПРАВОВОМУ ПОЛІ**

- ∨ *Юридичний статус Криму*

- ∨ *Статус «корінного народу»:
юридичні та політичні аспекти*

- **БЕЗПЕКА УКРАЇНИ**

- ∨ *Проблема гарантій суверенітету
та безпеки України*

- ∨ *Перспективи контрактної армії України*

- ∨ *Енергетична безпека в Україні*

№ 6 (64) БЕРЕЗЕНЬ 2014

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 6 (64) 2014

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

В. Горовий, д-р іст. наук, проф.,
заступник генерального директора НБУВ

Редакційна колегія:

Ю. Половинчак (відповідальна за випуск),
Н. Іванова, Т. Дубас, Л. Присяжна,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ.....3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Половинчак Н.
Українські реалії кримського питання.....4

Пальчук В.
Половинчак Ю.
Статус «корінного народу» у вітчизняному
та міжнародному правовому полі:
юридичні та політичні аспекти.....7

Порватова Н.
Як забезпечити Україні гарантії
її суверенітету та безпеки?.....14

Присяжная Л.
Новые перспективы подписания
ассоциации с ЕС.....17
Беззуб І.

Енергетична безпека в Україні.....21
Полтавець С.
Амністія капіталу.....30

Кривецький О.
Інститут медіації як альтернатива
судовому розгляду.....34
Дем'яненко М.

Контрактна армія в Україні.....38

ПРАВО: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Єфімов О.
Трансферні ціни: податковий контроль
та відповідальність.....43

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *.....47

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні»

Верховна Рада України проголосувала за пакет антикризових заходів, які спрямовані на підтримку економіки країни. Урядовий законопроект № 4576 «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» передбачає вдосконалення норм Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України з метою створення умов для збільшення надходжень до бюджету та покращення адміністрування податків.

Документом, зокрема, пропонується поетапне (до 2018 р.) підняття тарифів на природні газ та енергоносії для населення. На 50 % ціна на газ збільшиться з 1 травня. Уніфікації зазнають виплати допомоги при народженні дитини. Розмір допомоги становитиме 41 280 грн, незалежно від кількості дітей. Передбачається підвищення акцизів на алкогольні напої та тютюнові вироби.

Зміниться і шкала оподаткування доходів фізичних осіб. Якщо база оподаткування звітного податкового місяця перевищує 10 прожиткових мінімумів, але не перевищує 17 прожиткових мінімумів, до суми такого перевищення застосовується ставка 17 %. Вище 17 прожиткових мінімумів, але не більше 33–20 %; вище 33 прожиткових мінімумів, але не більше 66–25 %; вище 66 прожиткових мінімумів – 30 %.

Також планується скорочення силовиків і чиновників. У пояснювальній записці до законопроекту зазначається, що оптимізація загальної чисельності правоохоронних органів (МВС, СБУ, Управління держохорони, прокуратури) передбачає скорочення загальної чисельності МВС на 79 400 осіб (з 324 400 до 245 тис.), Служби безпеки на 3350 осіб (з 33 500 до 30 150), Управління держохорони на 299 осіб (з 2993 до 2694) та прокуратури – на 2263 осіб (з 22630 до 20367).

Скорочення зазнають VIP-пенсії та виплати державним службовцям, працівникам органів місцевого самоврядування грошової винагороди за сумлінну безперервну працю в державних органах, зразкове виконання трудових обов'язків тощо

Збільшиться і податок на нерухомість, який тепер сплачуватиметься не за житлову площу, а за загальну площу нерухомості. Крім того, вводиться оподаткування ПДВ за ставкою 7 % на операції з постачання лікарських засобів і виробів медичного призначення (імпорт і поставки виробником).

При купівлі валюти буде запроваджено збір в 0,5 %, який сплачуватимуть як юридичні, так і фізичні особи в безготівковій та готівковій формі.

Зарплати бюджетників і пенсій планується заморозити на поточному рівні. Вони підвищуватимуться тільки на рівень інфляції, щоб компенсувати зростання цін.

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Н. Половинчак, власкор НЮБ НБУВ

Українські реалії кримського питання

Щодо ситуації навколо Криму робилося чимало прогнозів, та мало хто припускав, що події розвиватимуться так стрімко й трагічно для України. 16 березня в автономії пройшов референдум, за підсумками якого 17 березня Верховна рада Криму прийняла постанову «Про незалежність Криму». 21 березня президент РФ В. Путін підписав закони про прийняття Республіки Крим та Севастополя до складу Росії і про утворення двох нових суб'єктів РФ. Путін також підписав указ про утворення Кримського федерального округу і призначення свого повпреда в ньому – О. Белавенцева.

Крим юридично і надалі належить Україні, тому вітчизняний уряд у будь-який момент має право повернути контроль над півостровом, такої думки дотримуються експерти. Водночас, за їхніми словами, зробити це швидко не вдасться. Тому наразі урядовцям слід зосередитися на підготовці до напливу біженців, особливо кримських татар. Актуальні також є питання облаштування й охорони фактично нового державного кордону – між Україною та сепаратистським півостровом, вважають фахівці.

Більшість країн Євросоюзу, а також США, Канада, Китай, Південна Корея та ряд інших держав не визнають приєднання півострова до території Російської Федерації. Однак є й держави, які з тих чи інших причин підтримують агресивну політику Росії щодо України.

Вірменія підтримала анексію Криму. Президент Вірменії С. Саргсян назвав «референдум» у Криму черговим зразком реалізації права народів на самовизначення шляхом вільного волевиявлення. С. Саргсян минулої осені під тиском Росії різко змінив тодішній курс євроінтеграції і замість парафування вже підготованої Угоди про асоціацію і зону вільної торгівлі з ЄС оголосив, що країна вступатиме до Митного союзу під

проводом Росії. Неофіційно Вірменія підтримує Нагірний Карабах (сепаратистський регіон у сусідньому Азербайджані, де живуть переважно місцеві вірмени), проте не намагається анексувати його і навіть формально не визнає самопроголошену «незалежність» Нагірного Карабаху.

Також Сирія, країна, у якій за останні роки громадянської війни загинуло майже 100 тис. людей, підтримала дії РФ щодо анексії Криму. Як відомо, В. Путін підтримує політику президента Сирії Басара аль-Асада. За словами сирійського віце-прем'єр-міністра К. Джем'їля, Сирія уже завершила переговори з Росією стосовно свого приєднання до Митного союзу.

Визнав анексію Криму і Киргизстан. Міністерство закордонних справ Киргизстану заявило, що результати «референдуму» про вступ Криму до Росії становлять «волевиявлення більшості населення» півострова, «і це теж об'єктивна реальність, які б полярні оцінки не давались цьому референдумові». Киргизстан дотримується переважно проросійських позицій, зокрема, перервав угоду зі США про транзитну авіабазу для постачання міжнародних сил в Афганістані, і натомість має намір віддати її як авіабазу Росії. Бішкек також оголосив про бажання вступати в Митний союз під проводом Росії.

КНДР також підтримала російську інтервенцію. Посол КНДР у Москві Кім Ен Дже заявив, що США винні в «тривожних подіях в Україні», у тому числі в «жорстокому нехтуванні прав народів на самовизначення».

Росію в питанні Криму підтримали президент Уганди Й. Мусевені і президент Гани Д. Роллінгс. Президент Венесуели Н. Мадуро звинуватив країни, що не визнають підсумки референдуму в Криму, у застосуванні «подвійних стандартів», нагадавши про Косово і Фолклендські острови. Венесуельський лідер висловив солідарність із колишнім українським

президентом В. Януковичем, назвавши його жертвою державного перевороту, влаштованого за підтримки США.

Боснія і Герцеговина відмовилася приєднуватися до спільної заяви країн-учасниць Євросоюзу щодо політики РФ на території України. Як сказав член президії Боснії і Герцеговини Н. Радманович на зустрічі з послом РФ О. Боцан-Харченком, боснійське керівництво вирішило утриматися від приєднання до заяви, оскільки в президії є різні думки стосовно політики російської влади щодо України і консенсус ще не вироблений.

Доволі обережна позиція щодо кримського питання у Білорусі. Вона де-факто визнала Крим частиною території Росії, про це заявив президент Білорусі О. Лукашенко. «Де-факто Крим став частиною Росії. Ситуація розвивається де-факто. І ми будемо з РФ», – сказав О. Лукашенко. За його словами, «що буде де-юре – це буде потім».

Країн, які підтримують політику Росії, не так уже й багато, але не варто забувати, що під час відторгнення колишніх грузинських територій – Абхазії та Південної Осетії – Росія також не могла похвалитися прихильниками. Дії Москви, що визнала тоді ці два грузинські регіони незалежними, підтримали лише Венесуела, Нікарагуа і карликова острівна держава в Океанії Науру. Абхазію визнала Вануату.

Якщо проаналізувати міжнародний досвід країн із територіями з подібним статусом як Крим, то картина вимальовується невтішна. Конфлікти та протистояння тривають роками. Улітку виповниться шість років російсько-грузинській війні, у результаті якої Росія утримує території Абхазії і Південної Осетії під своїм контролем. «Російські війська як і раніше займають 20 % території, що суперечить основним принципам міжнародного права. Російська Федерація продовжує ігнорувати і порушувати шість пунктів угоди при клопотанні Європейського Союзу про припинення вогню між Грузією та зобов'язанням Росії, підписаному 12 серпня 2008 р.», – зазначив Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні М. Уклеба.

Посол також зазначив, що замість повернення на довоєнні позиції, Росія незаконно збільшила свої військові бази на окупованій території, зокрема збільшивши кількість військ і важкого озброєння, що є для Грузії образою. «Незважаючи на положення угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 р., Росія досі не пішла з позицій, а біженці так і не змогли повернутися додому», – додав посол Грузії.

Косово проголосило незалежність від Сербії ще у 2008 р., але Белград досі не визнає цього факту. Понад 100 країн, зокрема США і всі, крім п'яти, члени Євросоюзу, визнали незалежність Косова. Нещодавно Сербія почала офіційні переговори про вступ до Європейського Союзу, водночас у рамках угоди, укладеної за посередництва Євросоюзу, Сербія і Косово домовилися про нормалізацію відносин.

У 2006 р. у Придністров'ї відбувся референдум, аналогічний кримському. Під час цього референдуму 97 % жителів республіки висловилися за незалежність від Молдови з подальшим входженням до складу Росії. Придністров'я відколалося від колишньої Молдавської РСР у момент розпаду Радянського Союзу, що супроводжувалося кровопролитним конфліктом, проголосило незалежність, але не одержало міжнародного визнання.

Після анексії Криму Придністров'я має намір увійти до складу Росії і пропонує розширити підстави прийняття до її складу нових територій. Голова Верховної ради невідомої республіки Придністров'я М. Бурла направив голові Державної думи Росії С. Нарішкіну звернення з проханням передбачити в російському законодавстві можливість входження Придністров'я до складу РФ.

Представники Китаю і Тайваню лише нещодавно розпочали перші переговори на офіційному рівні з часу розриву відносин і відділення острова від континентального Китаю в 1949 р. Незважаючи на встановлення діалогу між країнами та досягнення певного прогресу в їх відносинах, Тайвань негативно ставиться до потенційного возз'єднання із сусідом: близько 80 % населення підтримують

збереження статус-кво і незалежності острова, нехай формально і невизнаної КНР.

КНР неодноразово намагалася змусити острів повернутися під своє правління в рамках політики «єдиного Китаю». У 1995–1996 рр. Китай проводив навчання і запуск повітряних ракет біля берегів Тайваню у відповідь на офіційний візит тодішнього лідера Тайваню Чи Дэнхуя (який потім став першим обраним президентом Тайваню) у США і намагався впливати на внутрішню політику острова. Проте Пекін домогся цим тільки загострення антикитайських настроїв серед тайванського населення.

До існуючих територіальних конфліктів невдовзі можуть приєднатися й нові. Анексія Криму подібно до скриньки Пандори може випустити назовні давно, здавалося, б урегульовані територіальні конфлікти. Багато вітчизняних і зарубіжних експертів упевнені, що В. Путін не зупиниться на шляху «збирання російських земель» анексією Криму і з часом продовжить спроби захопити повноцінну владу у багатьох колишніх республіках СРСР.

У цьому переконаний американський сенатор Д. Маккейн який вважає, що Росія не зупиниться на окупації Криму і постарается «провести референдуми» в інших країнах, де їй тривалі роки не вдавалося взяти повний контроль у свої руки. «Наступна країна, яка повинна бути наготові, – це Молдова. Вона не є членом НАТО, а в Придністров'ї вже перебувають російські війська. І там вже звучали заклики до Росії за допомогою. Аналогічну стратегію Путін може використовувати в Латвії, де проживає багато росіян. Особисто я не знаю, як далеко він готовий зайти. Але реакція США і Європи на дії Кремля була неймовірно слабкою», – заявив Д. Маккейн.

Сепаратистські настрої, до яких останнім часом були схильні східні й південні регіони України, дедалі активніше проявляються в Молдові, де Придністров'я вже попросилося до РФ на підставі референдуму 2006 р., а автономія під назвою Гагаузія (автономний регіон на півдні Молдови), правовий статус

якої аналогічний поки ще українському Криму, оголосила про початок формування власної армії. З її допомогою місцева влада в майбутньому має намір захищатися від дій Кишинєва. 2 лютого в регіоні відбувся референдум, який підтвердив бажання гагаузів приєднатися до Митного союзу та право на від'єднання від Молдови. Однак у Кишинєві цей референдум назвали незаконним.

Румунія також побоюється повторення кримського прецеденту. «Поки що ситуація в Україні не представляє прямої загрози для Румунії, але у середньостроковій та довгостроковій перспективі може скластися ситуація чорноморського конфлікту. Росія порушила кордони суверенної держави», – зазначив румунський президент Т. Бесеску.

Висока небезпека вторгнення російських військ залишається в східних областях України, де вже ведуть активну роботу проросійські сили. «У ці хвилини приїжджі екстремісти у восьми областях – Донецьку, Луганську, Харкові, Херсоні, Миколаєві, Одесі, намагаються захопити обласні адміністрації, щоб повторити той самий сценарій, який був у Криму, для того, щоб дати підстави для введення російських військ», – заявив секретар РНБО А. Парубій. У зоні ризику нині перебувають не тільки Україна, Придністров'я та Молдова, а й країни Прибалтики, захоплення яких стане шансом нанести нищівний удар по НАТО, переконують експерти.

Україна ж продовжить боротьбу за Крим виключно дипломатичним шляхом, заявляють представники влади. Тож залишається сподіватися, що разом з підтримкою стратегічних партнерів Україні вдасться мирно вирішити всі питання в Криму.

В. Пальчук, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій
Ю. Половинчак, зав. відділом НЮБ НБУВ, канд. іст. наук

Статус «корінного народу» у вітчизняному та міжнародному правовому полі: юридичні та політичні аспекти

Незважаючи на анексію Криму з боку Російської Федерації, Україна продовжує розглядати його як свою територію, визнавши, зокрема, кримськотатарський народ корінним у регіоні з усіма правовими й соціальними наслідками цього статусу. За прийняття відповідного проекту Постанови «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» проголосувало 283 депутати. Зазначена постанова спирається на ст. 3, 11, 15 Конституції та ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, а також Віденську декларацію.

Постановою Верховна Рада доручила Кабінету Міністрів терміново представити законопроекти, нормативно-правові акти, які визначають і закріплюють статус кримськотатарського народу як корінного народу України. Розроблення проектів відповідних законів України та нормативно-правових актів відбуватиметься шляхом консультацій з меджлісом, ООН, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, Радою Європи.

Згідно з Постановою, Україна гарантує захист і реалізацію невід'ємного права на самовизначення кримськотатарського народу в складі суверенної та незалежної Української держави, визнає меджліс – виконавчий орган курултаю – як вищий повноважний орган народу. Поряд з цим парламент доручив Кабміну розробити практичні механізми взаємодії між органами виконавчої влади України й меджлісом кримськотатарського народу.

У документі наголошується, що Україна гарантує збереження й розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності кримських татар як корінного народу і всіх національних меншин України. «Україна

рішуче засуджує будь-які спроби обмеження політичних і соціальних прав, громадянських свобод, громадян України, які проживають в АР Крим різної етнічної приналежності, зокрема українців, росіян, кримських татар, вірмен, болгар, греків, німців, караїмів, кримчаків, що спостерігаються внаслідок проведення антиконституційного референдуму в АР Крим», – ідеться в Постанові.

Верховна Рада також заявляє про свою підтримку Декларації ООН про права корінних народів.

Відповідне рішення парламенту узгоджується з раніше зробленими заявами кримських татар про своє право на самовизначення в складі України. Відповідне звернення меджлісу кримськотатарського народу, підписане головою меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаровим, було направлено до Верховної Ради України, до всього українського народу – громадян України всіх національностей 15 березня. У зверненні, оприлюдненому за день до кримського референдуму, меджліс категорично відкинув будь-які спроби визначити майбутнє Криму без вільного волевиявлення кримськотатарського народу й закликав Верховну Раду та інші вищі органи державної влади України негайно й спільно з міжнародними організаціями (ООН, ОБСЄ, Рада Європи, Європейський Союз) забезпечити вільне волевиявлення на здійснення кримськотатарським народом невід'ємного права на самовизначення на своїй історичній території.

Ухвалена Верховною Радою Постанова, хоча й із запізненням, як визнають експерти, та все ж покликана заповнити лакуни вітчизняного законодавства щодо статусу корінних народів України. Відповідний статус, як зазначалося вище, визнає Конституція України, проте за 23 роки незалежності так і не було законодавчо врегульовано питання,

хто з національних груп належить до них. Стаття 11 Основного закону України вирізняє одне від одного поняття «корінний народ» і «національна меншина». Уживання таких термінів в Основному законі України містять ст. 92, 119. Натомість у Конституції України при відображенні прав і свобод громадян у ст. 53 використано лише термін «національна меншина»: «...Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови в державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства». За такого підходу використання зазначених термінів постають питання «Чому зазначено лише термін “національні меншини” і не вжито “корінні народи”, так як у ст. 11, 92, 119?», «Чи корінним народам не гарантуються окреслені права у ст. 53?»... Подібні зауваження стосуються і ст. 10 Основного закону України.

За таких обставин правники констатували наявність в Україні певної групи громадян, які можуть бути віднесені до корінних народів, на яких до останнього часу поширювався правовий статус національних меншин, закріплений у Законі України «Про національні меншини» від 1992 р. та інших законодавчих документах, що не узгоджується з міжнародною практикою формування системи захисту національних меншин і корінних народів. Так, Робочий документ ООН «Визначення меншин» (1996), який розглядає цю правову категорію у зв'язку з іншими суміжними поняттями, чітко розмежовує поняття «корінні народи» та «національні меншини». Стаття 1 зазначеного документа визначає, що меншиною називають групу осіб, які постійно проживають на території держави, є чисельною меншістю стосовно решти населення цієї держави, тобто складають менше половини її населення, мають національні, етнічні, релігійні, мовні, а також інші пов'язані з ними характеристики, культуру, традиції і т. д., які відрізняються від відповідних характеристик решти населення і які виявляють прагнення до збереження, існування і самобутності такої групи». До меншин ООН не відносить: а) корінні народи;

б) групи осіб, які розглядаються як народи і, відповідно, мають право на самовизначення; в) групи осіб, які мають згадані вище характеристики і явно не прагнуть до збереження своєї самобутності; г) групи осіб, які мають згадані вище характеристики, але є настільки малочисельними, що відсутня об'єктивна можливість встановити для них якийсь спеціальний режим захисту (ст. 5)¹.

Термін «корінні народи» (англ. indigenous peoples) використовується в різних документах Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. Зокрема, 1957 р. було прийнято міжнародну Конвенцію про корінне та інше населення, що веде племінний спосіб життя. Її було спрямовано на захист цих народів від асиміляції, на захист їхньої самобутності, на збереження і розвиток їхньої культури, мови, релігії.

У 1989 р. в Женеві Міжнародна організація праці прийняла новий документ – Конвенцію про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних державах, який переглянув і розвинув деякі положення попереднього документа. У ст. 1 Конвенції 169 Міжнародної організації праці від 26.06.1989 р. зазначається, що корінне населення – це народи в незалежних країнах, які розглядаються як корінні з огляду на те, що вони є нащадками тих, хто населяв країну або географічну місцевість, частиною якої є ця країна, у період її завоювання або колонізації чи в період встановлення існуючих державних кордонів та які, незалежно від їхнього правового статусу, зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні й політичні інститути². Так, у США індіанців іменують «корінними американцями» (англ. native americans).

---

¹ Котляр Ю. Методологічні основи термінології, пов'язаної з національними меншинами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/lans/2008_2/2-4.pdf. – Назва з екрана.

² Конвенция 169 о коренных народах, ведущих племенной образ жизни, в независимых странах: Принята Генеральной конференцией Международной организации труда 26.06.1989 г. // Ліга: Закон. Професіонал 7.2.1

Крім того, 13 вересня 2007 р. Генеральна Асамблея ООН на одному з останніх засідань 61-ї сесії схвалила Декларацію про права корінних народів, яка покликана надати новий імпульс зусиллям міжнародного співтовариства щодо вирішення проблем близько 370 млн людей. Корінні народи, як зазначено в Резолюції 61/295 Генеральної Асамблеї ООН від 13 вересня 2007 р., стали жертвами історичних несправедливостей у результаті їх колонізації і позбавлення їх своїх земель, територій і ресурсів, що перешкоджає здійсненню ними, зокрема, свого права на розвиток відповідно до їхніх потреб та інтересів.

Деякі науковці пропонують упровадити в українське правове поле критерії «корінний народ», які відповідають запропонованим Робочою групою щодо корінних народів під егідою ООН. У підготовленому цією групою проекті йдеться про проживання на землі предків або принаймні на частині цих земель; спільне походження від людей, які споконвіку населяли ці землі; спільну культуру в цілому або в деяких її конкретних проявах, таких як релігія, племінний спосіб життя, належність до певної спільноти корінного населення, одяг, засоби господарювання, стиль життя тощо; мову (використання власної мови як єдиної мови, рідної мови, мови, яка застосовується для спілкування в родинних стосунках, або як основна, переважна, звична, загальна або звичайна); проживання в певних регіонах країни або в певних регіонах світу; інші істотні умови. Робоча група ООН допускає визнання спільноти «корінний народ» не за обов'язковою сукупністю всіх вищенаведених критеріїв, а за відповідністю навіть деяким з них. За такого підходу при вирішенні питання про надання народу статусу «корінного» не обов'язковою може стати й ознака, за якою в міжнародне право було запроваджено безпосередньо термін «корінний народ» і яку винесено в назву відповідних документів – конвенцій Міжнародної організації праці (МОП) № 107 (1957) і № 169 (1989).

Таким чином, сучасні міжнародно-правові документи щодо корінних народів визначають останні як такі, що не мають власної

державності, а проживають на території держав, де домінуючі позиції займають інші етноси. Саме тому демократичні держави, на території яких є самобутні корінні народи, беруть на себе зобов'язання виступати гарантом їхніх прав і забезпечувати умови для їхнього подальшого розвитку. Сучасну тенденцію надавати корінним народам інший правовий статус, ніж національним меншинам, можна розглядати як своєрідну компенсацію за відсутність власної державності. Процеси законодавчого закріплення статусу корінних народів і підписання міжнародних угод щодо прав корінних народів є одним з інструментів зменшення напруження в суспільстві, зміцнення стабільності й безпеки, запобігання проявам сепаратизму³.

Слід зазначити, що Україна поки що залишається країною, яка серед 11 країн, зокрема колишніх республік СРСП – Азербайджану, Грузії, Російської Федерації, на 61-й сесії Генеральної Асамблеї ООН утрималася від схвалення Декларації про права корінних народів від 13 вересня 2007 р. Тоді Декларацію підтримали 143 держави, чотири держави – Канада, США, Нова Зеландія та Австралія – проголосували проти її схвалення. Як вважає голова ради Українського незалежного центру політичних досліджень Ю. Тищенко, Україні необхідно приєднатися до Декларації ООН про права корінних народів, що поки не ратифікована нашою країною.

За словами лідера кримських татар Р. Чубарова, насторожена позиція значної частини політиків України до Декларації ООН багато в чому витікала саме з того, що українським законодавством так і не було сформульовано визначення поняття «корінні народи» та які етнічні групи на території України до них належать. «Просто кажучи, мої тодішні колеги потонули в теоретичних питаннях, а саме хто в Україні є титульною нацією, корінними народами або національними

³ Лопушинський І. Проблема корінних народів в Україні: державна політика щодо законодавчого врегулювання питання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011_3/doc/2/04.pdf. – Назва з екрана.

меншинами. Стало зрозумілим, що потрібно приймати рамковий закон, у якому, у першу чергу, слід закріпити відповідну термінологію», – зазначив він.

Вітчизняні науковці визначають корінні народи як народи, які проживають у багатоетнічних суспільствах незалежних країн і є нащадками тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є ця країна, у період її завоювання або колонізації, у період встановлення існуючих кордонів, які, незалежно від правового стану, зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні й правові інститути. Обов'язковою ознакою приналежності до корінних народів є самоусвідомлення народу як корінного на цій території⁴.

Спробу сформулювати визначення і перелік корінних народів в Україні зроблено у проекті закону М. Джемільова «Про Концепцію державної етнополітичної політики України» (zareєстровано у Верховній Раді ще в березні 2012 р.). Пропонованим проектом визначається, що корінний народ – автохтонна етнічна спільнота, етногенез якої відбувся на території в межах сучасних кордонів України, становить етнічну меншість у складі її населення і не має власного державного утворення за межами Української держави. Корінними народами в Україні є кримські татари, караїми, кримчаки. Загалом, за висновком Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, проект є прийнятним як база для подальшої нормотворчості у сфері етнополітичної політики. Він має достатньо повний і чітко визначений категоріальний апарат, містить аналіз сучасного стану етносоціального та етнополітичного розвитку України й скерований на вирішення конкретних проблем етнополітичних відносин. Він спрямований на реалізацію прав окремих етнічних груп, зокрема тих, що постраждали під час депортацій 1944 р., а також тих, які перебувають у демографічно-кризовому становищі (караїми, кримчаки). У законопроекті

визнається за українською нацією, як національною більшістю, роль «провідного суб'єкта державотворення» і ставиться завдання «створення умов для всебічного розвитку національної більшості, формування її повноцінної самосвідомості як державотворчої української нації». Це є особливо важливим, оскільки дає змогу структурувати державну етнополітику на конкретній національній основі, більш об'єктивно підійти до питань про її цілі й засоби їх досягнення.

Законопроект, поданий від імені М. Джемільова, містить визначення, які спрямують політику на вирішення проблем потенційно упосліджених соціальних й етнічних груп, зокрема «недомінуюча національна більшість» (усуваються підстави ігнорувати як об'єкти державної етнополітичної політики групи етнічних українців – представників національної більшості, коли вони опиняються в меншості серед представників національних меншин, тобто є «меншиною у меншині»); «репатріанти», «реемігранти», «українська діаспора» (аналогічно можуть ігноруватися як об'єкти етнополітики); «етнічна група» (термін, якого немає в Конституції України, але який відображає реальну етнополітичну проблему – появу нових численних іммігрантських груп, які, якщо їх не виділити термінологічно, можуть претендувати і на назву, і на правовий статус національних меншин з відповідним забезпеченням за рахунок держави тих колективних потреб, на які претендують традиційні національні меншини – освіту, участь у владі, ЗМІ національною мовою тощо); «заходи посиленої підтримки» (без нього й надалі надання певних дійсно потрібних певним етнічним спільнотам тимчасових пільг може за буквою, хоча й не за духом Конституції розцінюватися як дискримінація інших етнічних спільнот. Між тим, заходи посиленої підтримки потрібні для інтеграції раніше депортованих і репатрійованих спільнот, для виведення ромів зі стану соціального аутсайдерства, для поширення української мови хоча б відповідно до демографічної частки етнічних українців тощо). Зазначимо, що вже перші апробації проекту Концепції викликали бурхливі дискусії

⁴ Етнічний довідник: у 3-х ч. / Л. Аза та ін.; НАН України, Інститут соціології. – К., 1997. – Ч. 3. – С. 95.

і законопроект не «дійшов» до сесійної зали Верховної Ради України.

Як відомо, на статус корінних народів в Україні претендують кримські татари⁵, караїми⁶, кримчаки⁷ та уруми⁸. У 2012 р. в м. Судак відбувся Міжнародний форум корінних народів, де обговорювалися проблеми збереження культурної самобутності цих народів, забезпечення їхніх прав. Зокрема, Д. Перкова, представниця кримчацького народу, повідомила, що найбільше кримчаки потребують допомоги в збереженні їхньої культури й мови. «Перша й найстрашніша проблема – те, що наш народ є на межі зникнення. Нас залишилося всього 400 людей по Україні. Наш народ, на жаль, втратив свою мову. Це також страшна трагедія, бо немає мови – нема і народу», – зазначила вона. За словами Н. Кропотової, її народ – кримські караїми, яких в Україні налічується близько 1200 осіб, прагне повернути свої храми – кенаси, які за радянських часів були занедбані, а також відкрити національні школи. Крім того, караїми закликають відновлювати їхні архітектурні пам'ятки, такі як фортеця Чуфут-Кале в Бахчисараї. Подібні проблеми і в урумів, яких лишилося близько 150 тис. Представниця урумів О. Цибік підкреслила, що її народ насамперед хоче відновити мову:

⁵ Кримські татари (киримтатар або кримли) – народ, що історично сформувався в Криму. Розмовляють кримськотатарською мовою, що належить до тюркської групи; проживають на Півдні України (Крим, Херсонська та Запорізька області, понад 250 тис. за переписом 2001 р., близько 300 тис. за оцінками на 2012 р.).

⁶ Караїми – тюркомовний народ, корінні жителі Криму, послідовники караїмізму – різновиду іудаїзму. За переписом 2001 р. в Україні налічувалося 1196 караїмів у Криму (кримські караїми) та Івано-Франківській області (галицькі караїми).

⁷ Кримчаки – народ, який переважно мешкає на території Криму (приблизно 500 осіб), за деякими версіями – окрема етнолінгвістична (тюркомовна) спільнота єврейського населення.

⁸ Уруми, або греко-татари – тюркомовні групи греків; в Україні, за даними Держкомнацрелігій, компактно мешкають у 29 селах Донецької області, в одному селі Запорізької області та в Маріуполі.

«Ми зустрічаємося з багатьма проблемами, насамперед це проблема мови. Не всі знають свою рідну мову, не знають елементів культури. Тому нам потрібна підтримка держави для розвитку національних шкіл», – зазначила вона.

Очевидно, що сьогодні, в умовах військової агресії Російської Федерації проти України та анексії Криму, питання належності до корінних народів із площини наукової та етнокультурної перейшло до політичної і при цьому гостро актуальної, про що говорить різка реакція Москви. Заяву МЗС України про «корінні народи», що передувала схваленню відповідної Постанови ВР, офіційний представник зовнішньополітичного відомства Росії О. Лукашевич порівняв з «дослідженнями теоретиків нацизму». Причиною такої реакції стало невдоволення визначенням статусу росіян в Україні як діаспори, на чому наголошувало українське МЗС. «Російська Федерація, аргументуючи законність кримського референдуму, робить наголос на праві народів на самовизначення. Хотів би відзначити, що усі міжнародно-правові документи щодо такого права стосуються саме корінних народів. В Україні проживає чотири корінні народи, етногенез яких пов'язаний з територією України – це українці, кримські татари, караїми, кримчаки. Останні три походять з території Криму, а інші є діаспорою народів, які мають свої етнічні батьківщини за межами України», – наголосив представник МЗС.

Дискусії ці, як впливає з міжнародних документів, мають цілком прикладний характер. Нагадаємо, у тексті Декларації ООН утверджується право корінних народів на самовизначення: «Корінні народи при здійсненні їхнього права на самовизначення мають право на автономію або самоврядування в питаннях, що належать до їхніх внутрішніх і місцевих справ, а також шляхів і засобів фінансування їхніх автономних функцій». Таким чином, ідеться не стільки про законність незнаного світовою спільнотою кримського референдуму, скільки про масштаби його нелегітимності та варіанти сценаріїв подальшого розвитку подій на проблемному півострові.

Як наголошують експерти, визначення «народ Криму», до якого апелювали російські організатори референдуму, є незрозумілим, і про право націй на самовизначення, чим аргументується його проведення і прискорене визнання його результатів РФ, не йдеться. «Керуючись цією логікою, нині самопроголошена влада, не будучи корінним народом, не мала права на проголошення незалежності Криму та входження до іншої держави. Такі права Декларація ООН гарантує лише корінним народам», – зазначила політолог, виконавчий директор ЛОГО КВУ О. Дацаківська. Директор Центру близькосхідних досліджень І. Семиволос в ефірі каналу «Україна» зазначив, що звернення до права «народу Криму» на самовизначення виглядає сміхотворно, оскільки єдиний, хто реально має право самовизначитися, виходячи з статуту ООН – це саме кримські татари.

Доктор юридичних наук, професор, екссуддя Конституційного Суду України, один з авторів Декларації про державний суверенітет та Конституції України М. Козюбра у свою чергу нагадав, що Конституція РФ не передбачає права суб'єктів федерації на вихід з її складу. Відтак невизнання російським законодавством права стрімко приєднаного до РФ Криму на вихід зі складу Федерації загрожує праву кримськотатарського народу на самовизначення. Стаття 69 Конституції РФ гарантує права корінних нечисленних народів «відповідно до загально визнаних принципів і норм міжнародного права й міжнародних угод Російської Федерації». Зі змісту статті випливає, що Росія відносить до корінних народів малочисленні народи, зокрема народи Півночі. Росіяни ж, як і татари та українці (що є найбільшими національностями в Російській Федерації), відповідно до чинного законодавства РФ, до корінних народів не належить.

Утім, незалежно від точки зору російського законодавства, позиція кримських татар щодо самопроголошеної республіки на окупованому півострові базуватиметься саме на статусі корінного народу. Про це неодноразово заявляли лідери кримли. Як зазначив М.

Джемільов, визнання народу корінним, як і представницького органу кримських татар меджлису, відбулося «дуже запізно». Проте навіть із фактичним запізненням, на думку кримських татар – на 23 роки, статус корінного народу Криму дає «деякі переваги». «Зараз йдуть розмови про те, що, мовляв, народ Криму самовизначився. Немає такого поняття, як “народ Криму”. Є “корінний народ”, а є “люди, які були переселені”. В якій вони пропорції, багаточисельний, малочисельний корінний народ, це значення особливого не має. Практичне має, але правового – ні», – наголошує М. Джемільов.

«Ми ніколи не відмовлялися від свого права на самовизначення. У якій формі ми його реалізуємо, яким чином, скоро вирішимо. Ми скоро зберемо курултай», – заявив голова меджлису кримськотатарського народу Р. Чубаров в інтерв'ю виданню «Дзеркало тижня», відповідаючи на питання щодо відтворення національної автономії, втраченої в 1944 р. Р. Чубаров підкреслив, що кримські татари «в будь-якому випадку залишаться на своїй землі, вони самі будуть визначати свою долю, свій розвиток в реальності, що настала, виходячи з природного права корінного народу на самовизначення на своїй землі». При цьому він додав, що форми реалізації права на самовизначення, його механізм і можливості «залежать від існуючих умов».

«Ми майже точно вирішили, що кримськотатарський народ проведе свій власний референдум на території Криму, де буде поставлено питання про те, хочемо ми бути у складі Росії чи України. Звичайно, цей референдум буде проводитись у не зовсім правовій формі, але він має більше політичну мету: показати світові на чиєму боці є корінний народ Криму – кримськотатарський народ», – заявив голова ради Кримської ГО «Інститут громадянського суспільства», політичний аналітик та правник Р. Мамут оглу Аблятіф. Він додав, що цим референдумом кримські татари хочуть спростувати маніпулювання Росії, яка заявила, що від 40 до 60 % цього народу голосували за приєднання до РФ, навівши як приклад ситуацію із Сімферополем. У місті та

районі, за підрахунками кирилли, мешкають близько 44–45 тис. кримських татар, з яких участь у «референдумі» взяли 56 людей.

Практичне проведення такого плебісциту – цілком реальне, наголошує кримськотатарський правник. «У нас дуже розгалужена система органів місцевого самоврядування: у кожному мікрорайоні, місті чи найменшому селі є меджліси кримських татар. У нас є понад 10 тис. активістів, які працюють на добровільних засадах в органах місцевого самоврядування. Ми можемо контролювати ситуацію, спостерігати за нашим народом по всій країні», – зазначив Р. Мамут оглу Аблятіф.

Позачергова сесія курултаю кримськотатарського народу, де буде вирішуватися питання про право кримських татар на самовизначення, збереться 29 березня. Очевидно, що на майбутні рішення національного з'їзду вплинуть подальші дії як з боку української влади, так і світової спільноти. За підсумками курултаю можуть бути озвучені нові звернення до української влади, міжнародних організацій і світової спільноти від кримськотатарського народу. Уже 30 березня лідер кримськотатарського народу М. Джемільов має висловити позицію свого народу з трибуни ООН.

Не виключено, навіть існує висока ймовірність, що Росія не визнає особливого статусу кримськотатарського народу, посиляючись на те, що в Криму діє тільки законодавство РФ і норми тих міжнародних документів, які вона сама ратифікувала. Проте рішення української влади щодо корінних народів уже ухвалені, і ті, що слід розробити і схвалити, повинні стати одним із аргументів для міжнародного співтовариства, у тому числі для ООН, при наданні оцінки кримським подіям. Якщо меджліс як головний орган кримських татар прийме рішення про незалежність або про автономію в рамках України, то в умовах військової окупації це не змінить ситуації, однак це може слугувати додатковим аргументом при веденні дипломатичних переговорів, вважає політолог О. Дашаківська.

Заяви представників кримських татар дають можливість визначити ті принципи

позиції, з яких, спираючись на статус корінного народу, вони відстоюватимуть свої права. Керівник юридичного управління меджлісу Т. Гафаров наголошує на праві кримськотатарського народу, як корінного народу, на самовизначення, на автономне самоврядування, на повноцінну участь за своїм вибором у політичному, економічному, соціальному та культурному житті держави на території проживання. Представник меджлісу наголошує на міжнародних нормах, згідно з якими військова діяльність не може вестися на території проживання корінного народу без його згоди або прохання про це та вказує на право корінного народу на швидке рішення в рамках справедливих процедур врегулювання конфліктів і суперечок про державу іншими сторонами. Крім того, ідеться про повноцінну участь, гарантованість присутності у відповідних органах влади, зокрема у Верховній Раді Криму, пропорційно чисельності населення.

Найближчі дні, коли буде проведено курултай, визначать позицію кримськотатарського народу щодо його подальшого співіснування з окупаційною владою. У будь-якому випадку перед Українською державою стоятиме завдання сприяння і створення відповідної правової бази для відстоювання корінними народами Криму їхніх прав у повному обсязі як на півострові, так і у міжнародних організаціях (*Матеріал підготовлено за інформацією: Порталу Верховної Ради України (<http://zakon2.rada.gov.ua>); Національного інституту стратегічних досліджень (<http://www.niss.gov.ua>); Конгресу національних громад України (<http://www.kngu.org>); Українського центру культурних досліджень (<http://culturalstudies.in.ua>); BBC Україна (<http://www.bbc.co.uk>); Тиждень.ua (<http://tyzhden.ua>); eizvestia.com; Expres.ua, galinfo.com.ua, eizvestia.com*).

Н. Порватова, власкор НЮБ НБУВ

Як забезпечити Україні гарантії її суверенітету та безпеки?

*Держава, яка не володіє ядерною зброєю,
коли інші володіють цією зброєю,
не володіє власною долею.*

Шарль де Голль

Останнім часом у зв'язку з кримськими подіями окремі українські політики почали дедалі частіше говорити про відновлення ядерного статусу України, як основної гарантії безпеки й поваги Української держави. Дехто вважає відмову від ядерного статусу фатальною помилкою, оскільки країни – «члени ядерного пулу», на їхню думку, не виконують своїх зобов'язань перед Україною. Активна дискусія про можливість поновлення ядерного статусу розпочалася ще у 2003 р., після українсько-російського конфлікту щодо острова Тузла.

Після розпаду СРСР Україна успадкувала третій за масштабами у світі ядерний арсенал. У грудні 1994 р. наша держава приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯО, 1968 р.) як неядерна держава. Було підписано так званий Будапештський меморандум, за яким держави-учасниці зобов'язувалися поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України, утримуватися від будь-яких проявів агресії щодо України, у тому числі й від економічного тиску.

На сьогодні 189 країн світу підписали Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, проте п'ять із цих країн все ж мають ядерну зброю, це – США, Великобританія, Китай, Франція, Росія. Ці країни взяли на себе зобов'язання не застосовувати свою ядерну зброю проти неядерних держав, окрім відповіді на ядерну атаку чи звичайну атаку в союзі з іншою ядерною державою. Але ці зобов'язання, по-перше, формально не були включені до договору, по-друге, вони просто ігноруються.

Так, з 1959 по 1991 р. США мали ядерні боеголовки, націлені на Північну Корею, яка на той час не мала ядерної зброї. Колишній міністр оборони Великої Британії Д. Гун

також цілком ясно підкреслював можливість застосування британської ядерної зброї у відповідь на необумовлений напад з боку держави, яка не визнає міжнародних норм. У січні 2006 р. президент Франції Ж. Ширак попереджав, що терористична діяльність у Франції, організована іншою державою, може спонукати ядерну відповідь, спрямовану на знищення силових центрів ворожої країни.

Саме країни «ядерного клубу» виступили гарантами безпеки України. Але між країнами з ядерним статусом військові дії малоімовірні, навіть заради України. Безвихідь ситуації полягає у тому, що країни «ядерного клубу» не мають впливу один на одного, оскільки володіють однаковою за руйнівною силою аргументом. Економічні ж санкції не зупиняють війни, зупиняють домовленості або ефективний військовий супротив.

Ситуація, що склалася в Криму, є вкрай небезпечною не лише для України, а й для всього світу. Адже збройна агресія Російської Федерації щодо України продемонструвала неспроможність систем колективного захисту забезпечити територіальну цілісність держави, знецінила гарантії країн «ядерного клубу» щодо безпеки державам, які відмовляються від ядерної зброї. То ж тепер понад 180 країн, що погодилися на без'ядерний статус, отримали сигнал про відсутність механізмів захисту їх територіальної цілісності. Це означає, що українсько-російський прецедент надовго загальмує процес роззброєння у світі та спонукатиме до збереження ядерного статусу країни, що не є учасниками угоди про нерозповсюдження ядерної зброї. Так сталось, що правові гарантії безпеки вичерпали себе, натомість укріпило свої позиції «право сили».

Разом з тим інтервенція Росії дає Україні юридичні підстави вийти з Угоди про

нерозповсюдження ядерної зброї та повернутися до ядерного статусу, оскільки країна-гарант не виконала своє зобов'язання утриматись від застосування сили проти територіальної цілісності та політичної незалежності України.

Народні депутати від фракцій ВО «Батьківщина» та УДАР О. Чорноволенко, В. Корольок, С. Каплін уже виступили з пропозицією денонсувати договір про нерозповсюдження ядерної зброї. Відповідний законопроект № 0076 20 березня зареєстровано в парламенті. Підтримку такої ініціативи в кулуарах Верховної Ради висловив депутат від «Свободи» М. Головка.

Колишній міністр закордонних справ України В. Огризко також вважає, що Україні потрібно негайно вийти з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї і відновити свій ядерний потенціал. Такий крок, на його думку, змусить нашого північного сусіда говорити з Україною іншою мовою.

Дипломат додав, що потрібно вміти захищатися самостійно, а не тільки сподіватися на допомогу й підтримку іноземних партнерів. «Коли в країні є ядерна зброя, то з нею розмовляють по-іншому. Коли в неї її немає, то ми маємо те, що з хвилини на хвилину тут може бути відверта відкрита військова агресія. Тому треба вміти захищатися, а не покладатися на так званих Гарантів, які свої гарантії виконувати або не хочуть, або не можуть», – зазначив В. Огризко. Міжнародна дипломатична місія народної дипломатії (МДМНД) «Європейська Україна» також пропонує відновити ядерний статус України у зв'язку з порушенням Російською Федерацією Будапештського меморандуму про гарантії безпеки. Як повідомив президент МДМНД «Європейська Україна» В. Буденко, така вимога міститься у зверненні місії на адресу Верховної Ради, Кабінету Міністрів і РНБО «Про необхідність негайної стабілізації в Україні».

Про можливість повернення України до списку ядерних держав заявив польський посол у Європарламенті Я. Саріуш-Вольський.

Водночас директор Центру досліджень армії В. Бадрак заявив, що якби Україна залишилась в ядерному статусі, то утримувати ядерну зброю

було б майже неможливо. Він вважає, що Україна втратила час і не створила високотехнологічну армію замість відмови від ядерної зброї, як це зробила Південно-Африканська Республіка, яка, позбавившись ядерного статусу, зуміла поставити на озброєння сучасну високоточну військову техніку. Також В. Бадрак вважає, що теоретично Україна може повернути собі ядерний статус, але в такому разі неминуче зіткнеться зі спротивом світу.

Та й власне заяви про відновлення ядерного статусу є небезпечними і можуть призвести до міжнародної ізоляції України. Міжнародна практика свідчить про значний тиск світового співтовариства на ті країни, які заявляють про необхідність отримання ядерної зброї. Не слід забувати й про те, що для відновлення ядерного статусу потрібні чималі кошти, яких в Україні немає. Саме тому значна частина експертів упевнена, що Україні потрібно не відновлювати ядерний статус, а добиватися вступу до НАТО. Про це вже заявили экс-заступник міністра оборони В. Терещенко та директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак.

В. Терещенко впевнений, що якби свого часу Україна не втратила шанс вступити до Північноатлантичного альянсу, то сьогодні б не стикнулась з агресією з боку Росії. Він переконаний, що в ситуації з нинішньою російською агресією в Україні не залишилися жодних варіантів забезпечення власної безпеки, окрім приєднання до НАТО. В. Бадрак у свою чергу переконаний, що на сьогодні вступ в НАТО для України є лише справою часу. При цьому він додав, що на даний момент не потрібно прискорювати цей процес, оскільки спочатку необхідно врегулювати конфлікт із Росією, а також відмовити РФ у базуванні її флоту на території України.

Тим часом у МЗС запевняють, що Україна поки не планує вступати до НАТО. «Україна не розглядає питання про можливе приєднання до країн НАТО. Поки це питання не стоїть на порядку денному. На сьогоднішній день уряд не розробляє ніякі проекти та програми щодо приєднання України до НАТО», – зазначив в. о. міністра закордонних справ А. Дешиця. Прем'єр

А. Яценюк також заявив, що приєднання України до НАТО не на часі і Україна не має наміру ініціювати питання про вступ України до НАТО. Водночас він повідомив, що Україна «буде вдячна за додаткову технічну і гуманітарну допомогу від країн-членів НАТО».

З цим не погоджується ряд депутатів, які пропонують підтримати визначення курсу на євроатлантичну інтеграцію та приєднання України до Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Відповідний проект закону «Про внесення змін до деяких законів України (щодо забезпечення і гарантування національної безпеки України)» зареєстровано в парламенті 4 березня. Авторами документа стали народні депутати від «Батьківщини» Б. Тарасюк, В. Королук та О. Черноволенко.

Проектом закону передбачається внесення змін до Закону України «Про основи національної безпеки України» та Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», відповідно до яких на законодавчому рівні закріплюється євроатлантична інтеграція та вступ до Організації Північноатлантичного договору, як стратегія зовнішньої політики України.

Зокрема, до ст. 6 Закону України «Про основи національної безпеки України», де йдеться про національні пріоритети України, пропонується внести згадку про інтеграцію «в євроатлантичний простір». У ст. 8, де перераховані основні напрями державної політики в галузі безпеки, слідом за словами «набуття членства у Європейському Союзі» пропонується вписати «та Організації Північноатлантичного договору».

Крім того, зі ст. 11 «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» пропонується виключити норму про те, що Україна є позаблоковою державою. У цю ж статтю (у частині, де перераховані принципи зовнішньої політики) пропонується додати пункт про «членство України в Організації Північноатлантичного договору та участі у створенні європейської системи колективної безпеки».

У пояснювальній записці до закону сказано, що «проголошення України у 2010 році позаблоковою державою не призвело

до посилення її безпеки, а навпаки – знизило обороноздатність. Враховуючи загрози національній безпеці та обороні України, виникає практична необхідність внесення змін до деяких законів України щодо визначення курсу євроатлантичної інтеграції і приєднання України до Організації Північноатлантичного договору (НАТО)», – сказано в повідомленні.

Одностайності у Верховній Раді з цього приводу поки немає. Зокрема, колишній міністр оборони О. Кузьмук, який до недавнього часу був у фракції Партії регіонів, вважає цей закон передчасним. «Сьогодні передчасно переглядати основи внутрішньої та зовнішньої політики України й позаблоковий статус. Це може стати поштовхом для ескалації напруження. Треба спочатку нейтралізувати ситуацію, яка склалась в Криму. Нам ще треба оцінити реальну допомогу ЄС та НАТО, а потім приймати виважені рішення для довгострокової перспективи», – повідомив О. Кузьмук.

Заступник директора центру Разумкова з міжнародних питань В. Чалий також наголошує, що дуже поспішати змінювати закон нині не варто, хоча посилення співпраці з НАТО вже сьогодні, за його словами – один з найважливіших пріоритетів. «Треба негайно підсилити взаємодію з НАТО, використовуючи всі двосторонні угоди. Необхідно скоріше говорити не про зміну законодавства, а про реальне поглиблення взаємодії з НАТО», – заявив В. Чалий.

Голова правління Фонду культурної дипломатії UART, експерт з питань міжнародного права і зовнішньої політики Д. Кулеба виключає можливість швидкого вступу України в НАТО через події в Криму. Він нагадав, що країни НАТО зобов'язалися зі зброєю захищати колег в разі нападу. «Чи потрібно приймати Україну в НАТО, щоб узяти на себе зобов'язання захищати нас із зброєю в руках? Я думаю, вони цього не хочуть. Їм потрібне право, а не зобов'язання, своєрідне поле для маневру. Тому максимальна інтенсифікація діалогу, звичайно, відбудеться, як про це вже заявив генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен, але до вступу нашої країни до Альянсу справа не дійде», – вважає експерт. Він також підкреслив, що держава з

територіальними проблемами не може стати повноправним членом НАТО.

Зрозуміло, що приєднання України до колективної системи безпеки, а НАТО є єдиною дієздатною військово-політичною організацією у світі, допомогло б Україні розв'язати багато проблем. І навряд чи Росія осмілилась би вторгтися на територію Криму, якби Україна була б членом НАТО чи принаймні мала План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Але зараз виникає питання, чи є своєчасним у даний момент, коли російські війська перебувають

на території України, розгляд питання про скасування позаблокового статусу та відновлення курсу на інтеграцію в НАТО. Чи не посилить це рішення ще більший конфлікт на сході України. Та й не зрозуміло, чи вдасться Україні переконати НАТО, що у неї немає територіальних конфліктів із сусідами. Також раніше однією з перепон для отримання ПДЧ була відсутність необхідної підтримки такого кроку з боку українських громадян. Тобто треба дуже багато зробити, щоб отримати спочатку ПДЧ, а потім і членство.

Л. Присяжная, науч. сотр. НЮБ НБУВ

Новые перспективы подписания ассоциации с ЕС

21 марта 2014 г. в Брюсселе Европейский Союз и Украина подписали Соглашение об ассоциации. Согласно договоренности, была подписана политическая часть, которая вступает в силу сразу после подписания. Экономическую часть Соглашения отложили из-за опасений, что зона свободной торговли с ЕС нанесет вред предприятиям юго-востока. Эксперты, впрочем, уверены, что это ненадолго. «Опасения высказали несколько машиностроительных заводов, которые считают ЗСТ невыгодной для себя. Думаю, в соглашении поменяют пару запятых и тоже подпишут», – говорит политолог А. Палий.

Следует отметить, что разделение на политическую и экономическую часть весьма условно, так как текст договора такого деления не предполагает.

Несмотря на то что все части Соглашения являются символическими, поскольку говорят исключительно о стремлении к сближению и общих принципах сотрудничества, однако, по мнению главы совета Лаборатории законодательных инициатив И. Когута, есть в подписанных разделах очень важный несимволический момент. «Очевидно, наименее символическим есть то, что на основании этого Соглашения, все страны-члены Европейского Союза признают суверенитет и территориальную целостность

Украины», – отметил И. Когут, подчеркнув, что в условиях российской агрессии это очень важный международный шаг.

К политическому блоку Соглашения относится раздел I «Общие принципы», раздел II «Политический диалог и реформы, политическая ассоциация, сотрудничество и конвергенция в сфере внешней политики и безопасности», раздел VII «Институциональные, общие и заключительные положения», а также Преамбула к документу.

Согласно подписанному Соглашению, 28 стран ЕС и Украина задекларировали свое стремление к постепенному сближению и диалогу в политической и торгово-экономической сферах, а также в сферах юстиции, свободы, безопасности и верховенства права.

Также Украина и ЕС договорились о совместном содействии сохранению и поддержанию мира в регионе и во всем мире (этот пункт очень важный для Украины в данный момент, учитывая сложившуюся ситуацию в Крыму). Однако никаких конкретных шагов в этом направлении подписанная часть Соглашения не содержит. Сотрудничество будет осуществляться на основании ранее подписанных договоров между Украиной и ЕС, а также на уровне регулярных диалогов между органами исполнительной власти.

К сожалению, в Соглашении не говорится о том, что ЕС будет защищать Украину от российской агрессии, а отмечается, что страны-члены этого сообщества не будут нарушать территориальной целостности Украины и уважать ее суверенитет.

В политической части Соглашения Украина и страны ЕС договорились, что будут работать над углублением сотрудничества в сфере безопасности и обороны, а также в сфере борьбы с терроризмом. В частности, Украина наладит сотрудничество с Европейским оборонным агентством для усовершенствования своих военных мощностей. В первую очередь речь идет о решении вопросов технического характера. Основанием такого сотрудничества, внешней и внутренней политики будет уважение к правам человека, верховенство права и принципы рыночной экономики, а также противодействие распространению оружия массового уничтожения.

Управлять сотрудничеством Украины и ЕС будут специально созданные органы:

Совет ассоциации (состоит из представителей органов исполнительной власти Украины и стран ЕС), собирается, как минимум, раз в год; председательство в нем будут осуществлять по очереди представитель страны-члена ЕС и Украины. В полномочия этого органа также входит решение споров между сторонами договора, но информация, раскрытая в ходе консультаций по этим решениям, должна оставаться конфиденциальной;

Комитет ассоциации создается для помощи Совету ассоциации, он будет действовать на постоянной основе, в его состав войдут высшие должностные лица из стран ЕС и Украины. Этот комитет имеет право создавать подкомитеты, которые будут курировать отдельные сферы сотрудничества;

Парламентский комитет ассоциации (диалог органов законодательной власти Украины и стран ЕС), он должен будет определить частоту встреч на своем первом заседании. В его состав войдут члены Верховной Рады Украины и представители Европейского парламента. Этот орган имеет право давать рекомендации, а также контролировать деятельность Совета ассоциации.

Для вступления в силу Соглашения его должна ратифицировать Верховная Рада Украины, а также парламенты стран-членов ЕС. Любая из сторон (сторонами считаются Украина, ЕС в целом и каждая и стран-членов Евросоюза отдельно) может денонсировать Соглашение, отправив остальным сторонам соответствующее уведомление. Соглашение будет денонсировано через шесть месяцев после отправки этого уведомления.

Подписание политической части Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС МИД Литвы считает историческим шагом. «Теперь главное – (провести) реформы для того, чтобы интеграция была необратимой», – написал министр иностранных дел Литвы Л. Линкявичус на своей странице в «Твиттер».

По словам председателя правления Центра прикладных политических исследований «Пента» В. Фесенко, политическая часть относительно небольшая, но даже она значит, что уже можно начинать институциональные реформы. «Часть этих реформ может происходить за европейские деньги, что для нас тоже важный момент. Часть реформ может быть в некоторой мере позаимствована у Грузии», – добавил политолог.

Эксперт напоминает, что у Украины возникает проблема, которой не было в Европе – это люстрация. «Решение задачи, на которой настаивает ЕС – борьба с коррупцией. Параллельно с люстрацией нужно уже сейчас искать и готовить людей, которые займут места уволенных. Революционных задач перед Украиной не ставилось. То, что записано в Ассоциации – это фундамент, основные направления. Нужна новая кадровая политика. Этого в соглашении не записано», – говорит В. Фесенко.

«Подписание политической части Соглашения об ассоциации ... означает, что в Украине наконец состоятся реформы европейского образца, которые дадут возможность за короткий срок поднять экономику и стабилизировать политическую ситуацию», – отметил лидер УДАРа В. Кличко. Он выразил убеждение, что уже в скором времени Украина сможет подписать

и экономическую часть Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом.

Уполномоченный украинского правительства по вопросам евроинтеграции В. Пятницкий прогнозирует, что оставшаяся экономическая часть Соглашения об ассоциации между Украиной и Евросоюзом может быть подписана в июне – июле текущего года. Он напомнил, что уже есть решения ЕС об автономном применении импортных тарифов в отношении украинских производителей. «Как только будут завершены все соответствующие процедуры, а это очевидно до мая, то начнется применение автономных мер», – сказал он, добавив, что до ноября такие меры будут действовать.

«Дальше полгода, до 1 ноября, мы получаем автономные преференции. И в течение этих полгода нам нужно завершить все процедуры, связанные с вступлением в силу положений зоны свободной торговли. С 1 ноября соглашение должно начать работать полноценно с обеих сторон», – сказал В. Пятницкий.

По мнению заместителя председателя ВО «Свобода», заместителя председателя Комитета ВР по вопросам евроинтеграции О. Панькевич, Соглашение об ассоциации является сложным и системным международным договором, который будет регулировать отношения между Украиной и ЕС как минимум на ближайшие 10 лет. По его словам, при условии институционального обеспечения и создания программы имплементации Соглашения об ассоциации Украина сможет привлечь гораздо больше донорских средств для проведения евроинтеграционных преобразований и минимизировать риски для национального производителя, связанные с введением новых норм. «...Планируется, что другая часть Соглашения, касающаяся зоны свободной торговли, будет подписана после президентских выборов. И уже к июню этого года ЕС отменит таможенные пошлины на экспорт украинской продукции в Европейский Союз в одностороннем порядке. Отмечу, что включение в зону свободной торговли в рамках ассоциации, в отличие от зоны свободной торговли в СНГ, ставит перед Украиной значительно более высокие

требования по гармонизации законодательства, реформирования государственной администрации и упрощение разрешительных процедур для бизнеса, перехода к европейским стандартам», – отметил О. Панькевич.

По мнению политолога К. Матвиенко, работа над экономической частью ассоциации будет очень сложной, потому что экономика в Украине находится в тяжелом положении и в данный момент определяется состоянием войны.

В то же время председатель национального совета риэлтерской палаты Украины В. Несин считает, что несмотря на то что это только политическая договоренность, она даст надежду многим отраслям нашей экономики на постепенную стабилизацию ситуации. В частности, «рынок недвижимости – это зеркальное отображение экономической и политической ситуации в стране», – утверждает В. Несин. «Мы должны хорошо понимать, – говорит В. Несин, – что рынок не изменится в одночасье с момента подписания каких-либо договоренностей с Евросоюзом. Тем более, что речь сейчас пойдет только о политических договорах. Но у нас появится перспектива: европейские инвесторы теперь хотя бы будут смотреть в нашу сторону».

Это означает, что в достаточно обозримом будущем (оптимисты называют всего год-полтора после подписания экономического соглашения) отечественный рынок недвижимости получит значительный толчок в виде захода в Украину зарубежного инвестора. Собственно, именно недостаток инвестиций, по мнению игроков рынка, сегодня является одним из серьезнейших факторов, сдерживающих развитие отрасли.

«Кроме прямых инвестиций в рынок недвижимости (и прежде всего, конечно, строительства), которые, кстати, мы увидим немного позже, уже осенью этого года можно ожидать поступления первых платежей по международным договорам Украины, а это будет означать стабилизацию и толчок для роста экономики в целом», – говорит президент Ассоциации специалистов по недвижимости С. Злыдень. Для риэлторов это будет означать

вероятное появление новых компаний со своими сотрудниками, которым потребуются, как минимум, офисные помещения и квартиры.

В то же время глава совета Национальной ассоциации банков Украины (НАБУ) Р. Шпек дал негативную оценку политической части Соглашения. «По существу, – это бег на месте. Хорошо, что Украина подписала “политическую ассоциацию” с ЕС, и что мы получили политическое признание, однако я не увидел в документе конкретной перспективы членства в Евросоюзе: об этом европейцы говорят в кулуарах, но не хотят признать публично. Я считаю, – это дискриминация. Хочу уточнить, что членство в ЕС – не столько безвизовый режим, а прописанные обязательства нашей страны провести конкретные реформы. Вот это – здоровая перспектива, а все остальное – декларации», – сказал Р. Шпек.

Глава совета Лаборатории законодательных инициатив И. Когут негатив видит в разделении Соглашения на части. По его мнению, это может свидетельствовать о нежелании ЕС идти на конфронтацию с Россией, которая выступает против именно экономической части договора, и перенос подписания этой составляющей документа может быть уступкой Российской Федерации.

Эксперты также отмечают, что политическая часть дает Украине только формальные гарантии территориальной целостности и не дает право на запрос военной помощи. «ЕС – не оборонный союз. Ассоциация закладывает инструменты для реформ, обещая нам моральную и материальную поддержку в этом вопросе, – пояснил А. Палий. – Вопросы военной помощи решаются на уровне США и НАТО. С другой стороны, большинство стран ЕС – члены НАТО. И после подписания СА наше обращение за помощью к одной из таких стран будет иметь более весомое значение». Политолог К. Бондаренко считает, что Соглашение вообще ничего нам не дает: «Там нет механизмов военной помощи Украине. Это не более, чем декларируемая поддержка демократических процедур. Надо пересматривать политическую, а не экономическую часть СА: или мы получим то, против чего так долго боролись дипломаты

– список требований без перспективы членства в ЕС (этот пункт по-прежнему не включили)».

Тем не менее, подписание Соглашения об ассоциации, даже в формате политической части и перспективе подписания экономических пунктов, означает геополитический и экономический интерес Евросоюза в Украине. Это гарантия и обязательное проведения в нашей стране необходимых реформ, усовершенствование законодательства по стандартам Евросоюза (*По материалам интернет-СМИ: http://news.eizvestia.com/news_economy/full/556-eshton-nazvala-tri-gruppy-problem-ukrainskoj-ekonomiki; <http://telegraf.com.ua/ukraina/politika/1181898-ekspert-v-evrosoyuze-dlya-ukrainyi-otkryivaetsya-novoe-okno.html>; <http://domik.ua/novosti/cto-ostalos-zakadrom-associacii-s-es-n218929.html>; http://news.bigmir.net/ukraine/802432-Chto-dast-Ukraine-politicheskaja-associacija-s-ES?utm_medium=informer&utm_campaign=inf_news_korrbiz&utm_source=korrespondent.net; <http://telegraf.com.ua/ukraina/obshhestvo/1187329-soglashenie-ob-assotsiatsii-s-es-izmenit-pravilazhizni-dlya-ukraintsev.html>; <http://kontrakty.ua/article/75841>; <http://tyzhden.ua/News/105506>; <http://www.zagorodna.com/ru/analitika/associacii-s-es-dast-tolchok-razvitiu-rynkanedvizhimosti-v-ukraine.html>; <http://delo.ua/ukraine/associacija-ukrainy-c-es-v-mechtah-inajavu-231007/>; <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/glava-mid-litvy-nazval-sleduyushchiy-vazhnyy-shag-ukrainy-504387.html>; <http://telegraf.com.ua/ukraina/politika/1187562-klichko-vyiskazal-svoe-mnenie-ob-assotsiatsii-ukrainyi-s-es.html>; <http://obozrevatel.com/politics/40982-beg-na-meste-v-storonu-es--ot-politicheskoy-assotsiatsii-ukraina-poluchit-tolkonovyye-organyi-vlasti.htm>; <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/03/20/7019773>; <http://glavcom.ua/news/193900.html>; <http://uagolos.com/osnovna-peredumova-realizacii-uhodypro-asociaciju-z-es-stvorennja-nacionalnoji-prohramy-implementacii>).*

І. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Енергетична безпека в Україні

Енергетична безпека є невід’ємною складовою економічної і національної безпеки, запорукою існування й розвитку держави. У сучасному глобальному розумінні гарантування енергетичної безпеки – це задоволення потреби поточного й перспективного замовлення одержувачів усіх видів палива, енергії та енергоресурсів. Вплив негативних природних, техногенних, управлінських, соціально-економічних, внутрішньо- чи зовнішньополітичних факторів на забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни є прямою загрозою енергетичній, а відтак і національній безпеці держави.

Закон України «Про основи національної безпеки України» виділяє низку реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах функціонування держави. Однак енергетичній сфері цей Закон приділяє недостатньо уваги. Серед економічних загроз національній безпеці України в Законі перелічено лише деякі стани, що створюють загрозу державі через порушення енергетичної безпеки.

Законодавчо закріпити основні напрями державної політики у сфері енергетичної безпеки України та розширити перелік станів, що створюють загрозу національній безпеці держави (тобто виокремити з економічної сфери енергетичну з переліком можливих явищ, що становлять пряму загрозу національній безпеці через порушення функціонування енергетичної сфери), пропонує автор законопроекту № 4337 «Про внесення змін до Закону України “Про основи національної безпеки України”» щодо визначення основ енергетичної безпеки України», народний депутат України І. Васюник.

Зокрема, запропоновані зміни передбачають розширене трактування загроз національним інтересам і національній безпеці України в енергетичній сфері: невиконання програм, спрямованих на захист національних інтересів

у сфері енергетики; відсутність задоволення потреб поточного і перспективного замовлення споживачів усіх видів паливно-енергетичних ресурсів, що виникає через вплив негативних природних, техногенних, управлінських, соціально-економічних, внутрішньо- чи зовнішньополітичних факторів; недостатні темпи диверсифікації джерел постачання паливно-енергетичних ресурсів; ризик припинення поставок паливно-енергетичних ресурсів з єдиного джерела постачання, що спричиняє порушення безперервної роботи енергетичної системи країни; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів та відсутність активної політики енергозбереження; втрата контролю над державними підприємствами, що здійснюють діяльність із транспортування магістральними трубопроводами і зберігання в підземних газосховищах природного газу, видобутку та постачання енергетичної сировини; продаж, приватизація чи відчуження іншим способом з державної власності або передача в користування чи управління Єдиної газотранспортної системи України (магістральних газопроводів та газорозподільчих мереж, підземних сховищ газу та інших організаційно та технологічно пов’язаних з ними об’єктів та споруд, призначених для транспортування, розподілу і зберігання природного газу) або її складових.

У зв’язку з цим, законопроектом доповнюються основні напрями державної політики з питань національної безпеки в енергетичній сфері: забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, у тому числі посилення контролю за виконанням програм, спрямованих на захист національних інтересів у сфері енергетики; послідовне й активне проведення політики диверсифікації джерел поставок паливно-енергетичних ресурсів, у першу чергу тих джерел, постачання з яких становить понад 30 % загальнодержавного споживання;

посилення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів; проведення активної політики енергозбереження; дотримання мораторію на продаж, приватизацію чи відчуження іншим способом з державної власності або передачу в користування чи управління Єдиної газотранспортної системи України (магістральних газопроводів та газорозподільчих мереж, підземних сховищ газу та інших організаційно та технологічно пов'язаних з ними об'єктів та споруд, призначених для транспортування, розподілу і зберігання природного газу) або її складових.

У часи незалежності України проведено чимало обговорень, опубліковано результати численних досліджень, прийнято низку документів на президентському та урядовому рівнях із проблематики енергетичної безпеки нашої держави. Між іншим, розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено «Енергетичну стратегію України» на період до 2030 р. (№ 145-р від 15.03.2006 р.). Слід зазначити, що системоутворювальним фактором Енергетичної стратегії України до 2030 р. є споживання 50 млрд куб. м газу на рік, із яких 90 % – власного видобутку.

Наміри щодо зменшення енергетичної залежності від Російської Федерації, з огляду на складні російсько-українські відносини у сфері енергетики, декларуються майже з моменту набуття Україною статусу незалежної держави. Однак відсутність коштів, зовнішньополітичної підтримки, досвіду реалізації транснаціональних енергетичних проектів, в окремих випадках відсутність сировинних покладів вуглеводнів у зоні економічної досяжності та деякі інші чинники стримували реалізацію українських диверсифікаційних проектів (диверсифікація в сучасному розумінні є вид стратегії, відповідно до якої розширюється асортимент товарів чи послуг, організуються нові напрями діяльності, орієнтовані на нові ринки).

Одним з головних чинників, що перешкоджали просуванню проектів диверсифікації, слід також визнати наявність в Україні потужних лобістських груп, що відстоюють інтереси РФ як у суспільних

дискусіях, так і на різних рівнях державної влади. Тим часом, навіть найбільш амбітні диверсифікаційні проекти, які декларувалися протягом усіх років незалежності всіма урядами та окремими державними установами, не передбачали повної відмови від російських поставок енергоносіїв. Більше того, диверсифікаційні «потоки» в таких проектах не перевищували й половини російських поставок, але традиційно вважається, що одне джерело поставок не повинне перевищувати 30 % загального обсягу поставок.

Лише за такої умови може розвиватися енергетична незалежність держави. Отож, досі енергетична безпека України залишається вразливою і негарантованою, оскільки наша держава енергетично залежна від Росії – на 90 % за нафтою та на 60 % за газом.

Гострий дефіцит природних енергетичних ресурсів в Україні ставить проблему диверсифікації енергоносіїв у ряд найбільш пріоритетних і життєво важливих для нашої країни. Послідовна й ефективна державна політика у сфері диверсифікації постачання енергоносіїв має бути одним з першочергових завдань України з метою посилення надійності поставок енергоносіїв; отримання енергоносіїв за більш низькими цінами за рахунок конкуренції між постачальниками; підвищення рівня енергетичної безпеки України.

Про перспективи реверсних поставок газу до України нещодавно поінформував міністр енергетики та вугільної промисловості Ю. Продан. Він наголосив, що для забезпечення енергетичної безпеки необхідна диверсифікація джерел енергопостачання, зокрема вирішення питання реверсного постачання природного газу з країн Європи, у тому числі через територію Словаччини. Міністр наголосив, що є можливість фізичного реверсу до 12 млрд куб. м газу, однак словацька сторона пропонує підписати відповідний меморандум. Ю. Продан повідомив, що в найкоротший термін буде створено комісію за участі представників Європейської комісії, «Укртрансгазу» з метою пошуку компромісу та вирішення питань підписання технічних договорів. «Перш за все необхідно провести

відповідні процедури та в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство виконати вимоги III енергетичного пакету. Якщо вдасться домовитися з Словаччиною, виходячи з наявності значних надлишкових транспортних потужностей ПАТ «Укртрансгаз», можливо забезпечити потік газу в Україну в обсязі до 60 млн куб. м на добу (до 20 млрд куб. м на рік) одночасно із здійсненням гарантованого транзиту газу до Європи», – підкреслив міністр.

У свою чергу Братислава готова допомогти Києву організувати реверсні поставки газу, але тільки за ринковими цінами, повідомив прем'єр-міністр Словаччини Р. Фіцо. На його думку, надання допомоги Україні в інтересах самого Євросоюзу, але це не означає, що Європа повинна за це платити. «Ми готові надати допомогу, але ця допомога має свої межі і економічно лімітована», – заявив словацький прем'єр. За його словами, Київ сподівається, що в цей проект кошти інвестуватиме Словаччина, але зі свого боку нічого не гарантує. При цьому, наголосив урядовець, важливим завданням залишається збереження поставок російського газу в Братиславу через територію України. Раніше єврокомісар з енергетики Г. Еттінгер заявив, що угода про реверсні поставки газу зі Словаччини в Україну може бути досягнута вже до кінця квітня, а самі поставки можуть розпочатися в цьому ж році.

На думку глави «Комітету енергетичної незалежності України» І. Надєїна, російський газовий монополіст ВАТ «Газпром» зробить усе, щоб заблокувати реверс газу зі Словаччини. «У зв'язку з цим, Україна повинна проявляти більш активну позицію на переговорах зі Словаччиною, а також залучати інші європейські країни, щоб вони чинили тиск на офіційну Братиславу, що займає проросійські позиції», – вважає експерт. За його словами, формальною перепороною на шляху організації поставок газу зі Словаччини є будівництво газової труби загальною вартістю близько 20 млн євро. Він також додав, що без Словаччини реверс газу з Європи буде відігравати допоміжну роль і не допоможе Україні істотно зменшити імпорт із Росії. «Прорубати вікно на європейський газовий ринок не вийде, оскільки зі Словаччини

ми можемо імпортувати до 15 млрд куб. м газу, у той час як з інших європейських країн – не більше 3–4 млрд куб. м», – нагадує глава «Комітету енергетичної незалежності України». Це розуміють у «Газпромі», тому розраховувати на «подарунки» не варто, вважає експерт. «У 2013 р. за рахунок реверсу ми імпортували 2,19 млрд куб. м. У Москві адекватно оцінюють загрозу втрати українського ринку і спробують не допустити зростання поставок з ЄС. Будь-якими шляхами, в тому числі обіцяючи знижки та інші преференції європейським газовим компаніям», – підсумував І. Надєїн.

Прем'єр-міністр України А. Яценюк провів переговори з главою МЗС Німеччини, на яких було вирішено, що головним пріоритетом співпраці України з країнами ЄС є реверсні поставки газу з метою забезпечення енергетичної безпеки України.

За словами экс-прем'єра Ю. Тимошенко, Україна протягом наступних шести років повинна поступово відмовлятися від споживання російського газу. «У нас є залежність за двома напрямками досить серйозна – це ядерне паливо і газ. Ми можемо на 100 % відмовитися від постачання ядерного палива з Росії. До 2020 р. ми можемо забути про існування російського газу. Нам треба одужувати, інакше нас постійно триматимуть на цих «гачках», – наголосила Ю. Тимошенко.

У спільній заяві, опублікованій за підсумками саміту ЄС – США в Брюсселі (26 березня 2014 р.), Євросоюз і США висловили готовність сприяти організації реверсних поставок газу Україні із сусідніх з нею країн-членів ЄС. «Ми згодні з тим, що важливо подвоїти зусилля США та ЄС щодо зміцнення енергетичної безпеки в Європі для того, щоб надалі диверсифікувати енергоресурси і постачальників, а також, щоб дозволити здійснювати реверсні поставки газу в Україну з сусідніх з нею країн ЄС», – ідеться в документі. «Нинішня ситуація в Україні підтверджує необхідність зміцнення енергетичної безпеки в Європі». Крім того, в ЄС «вітають перспективу поставок в майбутньому зрідженого газу із США, оскільки додаткові світові поставки сприятливі для Європи і стратегічних партнерів ЄС».

Президент США Б. Обама заявив, що американська влада готова дати дозвіл на експорт природного газу в обсягах, необхідних для щоденних потреб Європи. «Ми готові дозволити експорт природного газу в таких кількостях щодня, в яких його щодня використовує Європа», – заявив Б. Обама в Брюсселі на прес-конференції після саміту США – ЄС. При цьому президент США зазначив, що газ надходитиме на відкритий ринок.

Державний департамент США прогнозує збільшення видобутку газу в Україні на 30 % протягом найближчих п'яти років. А завдяки реверсним поставкам газу з Європи, Українська держава вже найближчим часом повністю відмовиться від російського газу. Про це на брифінгу в Антикризисовому центрі в Києві заявив спеціальний посланець і координатор Держдепу з питань міжнародної енергетики, колишній посол США в Україні К. Паскуаль. «У нас працює спеціальна група з питань енергетики в державному департаменті, яка починає роботу з Україною. Адже Україна сьогодні перебуває в складних умовах, на її територію зазіхає сусід. Але Україна має величезні перспективи. Це держава, яка щорічно видобуває 20 млрд куб. м газу. І Україна має всі можливості щодо збільшення видобутку газу. Підписання угод з такими компаніями як Shell і Chevron сприятимуть цьому. Тому тільки протягом наступних п'яти років Україна зможе збільшити видобуток газу на 30 %», – прогнозує він. К. Паскуаль упевнений, що додатково Україна зможе видобувати ще як мінімум 12 млрд куб. м газу, у разі розвідки нових родовищ.

Компанія Shell продовжить розробку сланцевого газу в Донецькій області. Про це 25 березня 2014 р. заявив голова українського представництва компанії Г. Тайлі на зустрічі з губернатором Донецької області С. Тарутою.

Г. Тайлі зазначив, що компанія готова й далі виконувати свої зобов'язання з інвестування в Україну і вести подальшу безпечну розробку сланцевого газу в Донецькій області. «Завдяки спільним зусиллям ми зможемо успішно реалізувати тут проект, з дотриманням усіх

екологічних норм», – сказав Г. Тайлі. Компанія готова розпочати сейсмологічні дослідження на території семи районів області, передбачених проектом. Буріння першої дослідної свердловини почнеться, як тільки будуть готові всі необхідні документи. Про промисловий видобуток газу можна буде говорити тільки після отримання результатів дослідження. У свою чергу С. Тарута підкреслив важливість цього проекту для Донецького регіону і запевнив представників компанії Shell, що регіональна влада докладе максимум зусиль для того, щоб перша свердловина з'явилася вже цього року. «У цьому і наш інтерес: 10 % від видобутку, відповідно до угоди, залишатиметься в місцевих громадах. Регіон ж отримає 200 млн дол. інвестицій. Реалізація проекту передбачає створення нових робочих місць, забезпечує енергонезалежність», – зазначив С. Тарута.

Як повідомив міністр енергетики та вугільної промисловості України Ю. Продан, Україна вже у 2014 р. почне закуповувати американське паливо для АЕС. «Ми зараз відновлюємо договір із Westinghouse, тому що за останні два роки, на жаль, процес співпраці з Westinghouse був заморожений. НАК “Енергоатом” провела всі необхідні переговори для відновлення раніше досягнутих домовленостей. Тому ми вже найближчим часом зможемо завантажувати до трьох блоків АЕС паливом від Westinghouse», – заявив Ю. Продан. Він також повідомив, що поставка ядерного палива від «Росатома» в Україні нині йде в нормальному режимі. «Ті вагони, які йдуть з відпрацьованим паливом, йдуть за графіком. Я розмовляв з С. Кирієнко, главою «Росатома», який сказав, що ми з ним працюємо в нормальному режимі і ніяких зауважень в нашій роботі немає», – додав Ю. Продан. Разом з тим, 5 березня цього року віце-прем'єр РФ Д. Rogozin повідомив, що Росія ввела заборону на пересування ядерного палива російського виробництва Україною. Ішлося як про транзит, так і постачання на українські АЕС.

Додаткові можливості щодо диверсифікації поставок газу через проблеми, які виникли в переговорах про його реекспорт зі Словаччини,

може надати участь у реалізації проекту Адриатичного газового коридору (АГК), який ініціює Хорватія і підтримує Європейська комісія. Передбачається, що створення газового коридору дасть змогу з'єднати газотранспортні системи Хорватії, Угорщини й України та збільшити частку природного газу, що надходить в Україну з інших джерел. Об'єктом газопостачання має стати LNG-термінал, який Хорватія планує збудувати на острові Крк в Адриатичному морі (проект «Адріа LNG»). Потужність АГК може бути підсилена за рахунок підключення системи через інтерконектор (Іонічно-Адриатичний газопровід) до Трансадриатичного газопроводу (TAP), який планує побудувати міжнародний консорціум для постачання азербайджанського газу на європейські ринки через Грецію й Албанію.

Також становить інтерес пропозиція Туреччини щодо можливості реалізації спільного з Україною проекту будівництва нового LNG-терміналу на території Туреччини (перед Мармуровим морем), у зв'язку з чим з'являється можливість транспортування газу після регазифікації трубопроводом територією Туреччини до турецько-болгарського кордону і далі до України.

Комплекс потужних українських підземних сховищ газу, розташованих біля західних кордонів України, дасть змогу створити резерви природного газу як для учасників майбутніх коридорів, так і для інших країн Центральної Європи. Створення на території України Східноєвропейського газового хабу дасть змогу газовим постачальникам, спираючись на можливості українських підземних газосховищ (ПГС), розпочати торговельні операції в рамках українського та європейських газових ринків. Робота на вітчизняних ПГС європейських газотрейдерів стане важливим чинником для закріплення України на європейському газовому ринку.

У вирішенні питання диверсифікація енергоресурсів ключову роль повинні відіграти відновлювана енергетика. Україна має величезний потенціал для широкомасштабного впровадження «зелених» технологій, у першу

чергу – вітроенергетичних. Зрозуміло, що цей процес потребує часу та інвестицій.

Слід зазначити, що в Україні вже зроблені реальні кроки щодо просування альтернативних рішень з метою використання місцевих енергоресурсів. Діючий закон про «зелений» тариф дав змогу створити національний вітроенергетичний сектор виключно за рахунок приватних інвестицій, який вивів Україну на перше місце в галузі вітроенергетики серед країн колишнього СРСР. З точки зору сумарної встановленої потужності всіх вітроелектростанцій Україна перевершує Росію в 30 разів. Саме сектор «зеленої» енергетики є одним із ключових інструментів у зміцненні енергетичної безпеки та політичної стабільності нашої країни. Світовий досвід переконливо довів, що вітроенергетика стимулює впровадження нових технологій, створює нові робочі місця, підвищує конкурентоспроможність та економічний розвиток країни в цілому.

Українська вітроенергетична асоціація (УВЕА) впевнена в успішному розвитку національного вітроенергетичного сектору на півдні та сході країни.

На думку голови правління УВЕА А. Конеченкова, основним стримуючим фактором інтенсивного розвитку вітроенергетичних проектів в Україні є відсутність загальної стратегії з розвитку сектору відновлюваної електроенергетики, що регулює питання щодо приєднання об'єктів «зеленої» електроенергетики до енергомережі України. Відсутність амбітних цілей з розвитку сектору відновлюваної енергетики України стримує входження іноземних інвестицій в енергетичний ринок України.

В українських надрах є багато різновидів альтернативних джерел вуглеводнів: газ ущільнених традиційних колекторів (tight gas), метан вугільних родовищ (coalbed methane), сланцевий газ (shale gas), сланцева нафта (shale oil). Усі вони характеризуються різними гірничо-геологічними умовами формування та залягання і потребують різних методів, методик та сучасних технологій їхнього освоєння і, відповідно, затрат. Однак усі вони важковидобувні та високозатратні.

З огляду на світові тенденції в розвитку альтернативних джерел вуглеводневої сировини (крім названих, є ще газогідрати, горючі сланці та астроблеми) та можливості їхнього видобування, стан сировинної бази видобувних вуглеводнів України, за різними експертними оцінками, може радикально збільшитися в 4–10 разів.

У найближчому майбутньому в Україні особлива роль повинна бути відведена газу ущільнених пластів. Ці ресурси можна освоїти уже найближчим часом. Для цього необхідне залучення значних інвестицій та обов'язкове впровадження цифрових постійно діючих гідродинамічних моделей родовищ на базі сейсмозвідки.

Інша важлива альтернатива традиційному природному газу – видобування метану, що може дати реальні прирости запасів газу промислових категорій та їхнього видобутку в кілька мільярдів кубічних метрів уже в найближчі 2–4 роки з перспективою їхнього подальшого нарощування. Метан з вугільних пластів успішно розробляють у розвинутих країнах понад два останні десятиліття. За оцінками вітчизняних фахівців, Україна посідає четверте місце у світі за величиною ресурсів метану. Лише геологічні ресурси цього газу Донецького басейну оцінюють від 12 до 25 трлн куб. м, з них видобувні 3,2–3,7 трлн куб. м.

У розв'язанні проблеми диверсифікації енергоносіїв велике значення має досвід країн Західної Європи, до переважної більшості яких енергоносії надходять із 5–8 джерел. США отримують енергоносії із 60 країн світу.

Підтримуючи збалансовані відносини з усіма основними гравцями на світовому енергетичному ринку, найбільшу увагу Україна має приділяти співпраці з Європейським Союзом, оскільки енергетичні проекти, реалізація яких може забезпечити Україні певний рівень диверсифікації джерел енергоносіїв і відтак економічної незалежності, можуть бути реалізованими лише за умови активної участі в них з боку ЄС.

Україна, територією якої проходить близько 80 % російського експорту газу на європейські ринки, важлива для ЄС у контексті гарантування

безпеки, прозорості та надійності транзиту енергетичних ресурсів.

Європейський Союз – один з найбільших імпортерів енергоносіїв у світі: торік його залежність від імпорту вугілля становила 58 %, вуглеводнів – 53,8 %. Російська Федерація експортує до країн Євросоюзу майже 25 % від загального споживання ним нафти, 42 % – газу, 12 % – вугілля та 35 % – збагаченого урану. У ЄС підраховали, що світові запаси нафти на початок цього року дорівнювали 165 трлн т, газу – 174 436 трлн куб. м, вугілля – 841 трлн т, урану – 18 096 т. За нинішнього рівня споживання, зауважують експерти, запаси нафти вичерпаються у жовтні 2047 р., газу – у вересні 2068, вугілля – у травні 2140, урану – у жовтні 2144 р.

На 100 % енергозалежними є Кіпр і Мальта, на 98,9 % – Люксембург, 90,9 – Ірландія, 86,8 – Італія, 83,1 – Португалія, 81,4 – Іспанія, 77,9 – Бельгія, 72,9 – Австрія, 71,9 – Греція, 65,7 – Латвія, 64 – Литва та Словаччина, 62,5 – Угорщина, 61,3 – Німеччина, 54,6 – Фінляндія, 52,1 – Словенія, 51,4 – Франція, 46,2 – Болгарія, 38 – Нідерланди, 37,4 – Швеція, 33,5 – Естонія, 29,1 – Румунія, 28 – Чехія, 21,3 – Велика Британія, на 19,9 % – Польща. А ось Данія є чистим експортером енергоносіїв.

Найбільшими постачальниками вуглеводнів до ЄС упродовж останнього десятиліття є Росія (33 % імпорту нафти та 40 % газу) і Норвегія (16 і 23 % відповідно). Постачання з Росії стають дедалі проблематичнішими, зокрема через систематичне виникнення російсько-українських і російсько-білоруських «газових війн». Як наголошують аналітики, це знижує рівень енергетичної безпеки. Тому Європейський Союз системно втілює політику диверсифікації джерел і шляхів поставок вуглеводнів (насамперед газу), найперше зменшуючи свою залежність від Росії.

Так, «План ЄС з енергетичної безпеки та солідарних дій» передбачає важливі напрями гарантування енергетичної безпеки. Зокрема, диверсифікацію постачань енергоресурсів, поліпшення зовнішніх енергетичних зв'язків, створення запасів нафти (нафтопродуктів), газу

та механізмів розв'язання криз, підвищення енергетичної ефективності, максимальне використання власних ресурсів.

Диверсифікація розглядається як спільне завдання всіх членів Співтовариства, оскільки солідарність у питанні енергетичної безпеки – базовий принцип членства в ЄС. Тобто у сфері диверсифікації та гарантування енергетичної безпеки головними засадами Євросоюзу є, по-перше, розподіл ризиків і спільні дії у міжнародних відносинах; по-друге, стратегічний підхід до розв'язання проблем енергобезпеки як у сенсі комплексності відповідних заходів, так і їхньому розрахунку на довгострокову перспективу. На таку перспективу спрямована амбітна стратегія Європейського Союзу до 2020 р. Вона передбачає скорочення енергоспоживання до 2020 р. на 20 %. По-третє, гнучкий підхід до співвіднесення політичних і економічних аргументів під час обґрунтування вибору певного диверсифікаційного проекту.

Важливою особливістю Євросоюзу (і всього євразійського ринку енергоресурсів, на якому він – найбільший споживач) є динамічна залежність економічних і політичних пріоритетів на різних етапах просування диверсифікаційних проектів. Залежно від рівня критичності для енергобезпеки, політичні пріоритети можуть домінувати на всіх етапах проекту, коли відчутним є вплив провідних політичних гравців (як постачальників, так і споживачів) або поступатися місцем економічним пріоритетам на етапах розробки бізнес-планів і укладення контрактів, коли починають діяти ринкові механізми конкуренції. За цих обставин обов'язковими умовами енергетичної безпеки є далекоглядність політики, політична воля, належне державне управління та якісний проектний менеджмент, переконані аналітики.

У євразійському регіоні трикутник ЄС – Росія – Україна, наголошують експерти, відіграє чи не провідну роль у вирішенні питань енергетичної безпеки. Водночас у цьому трикутнику ЄС і деякі його члени, а також Україна (як імпортери й транзитери) і Росія (як експортер) мають подібні, але часто різноспрямовані інтереси. Серед їхніх спільних

інтересів – підвищення безпеки та надійності в роботі енергетичних об'єктів як складних технічних систем з високим рівнем небезпеки експлуатації; зменшення політичного впливу на процеси енергозабезпечення.

За такої ситуації, ускладненої далекими від конструктивних українсько-російськими відносинами в енергетичній сфері, проблема диверсифікації джерел і шляхів енергопостачань стає дедалі гострішою для всіх учасників «трикутника», зазначають експерти.

Європейський Союз проводить системну, зрозумілу й підкріплену підтримкою на всіх рівнях політику гарантування енергетичної безпеки, до якої «вмонтовані» проекти диверсифікації джерел постачання енергоносіїв. На жаль, для України характерними тут є відсутність політичної волі, низька якість державного управління, непередбачуваність політики. Росії ж притаманні не лише поєднання політичних і економічних мотивів енергетичної політики, а інколи й переважання політики над економікою. Цей негативний чинник ускладнює врегулювання відносин у згаданому трикутнику, констатують аналітики. Крім того, слід враховувати геополітичну стратегію Російської Федерації. Адже, у Росії «нафта і газ це дуже гостра і ефективна зовнішньополітична зброя». Сьогодні можна стверджувати, що цей вид зброї Російська Федерація використовує досить успішно. У тому числі й щодо України.

Згідно з прогнозами, імпорт енергоресурсів до ЄС зросте до 2030 р. з нинішніх 50 до 70 %. За даними дослідження Аналітично-дорадчого центру «Блакитної стрічки» Програми розвитку ООН, до 2030 р. резерви Північного моря виснажуватимуться, тому імпорт природного газу до країн ЄС перевищить 440 млрд куб. м на рік. Їхні економіки критично залежатимуть від стабільного постачання енергоресурсів з Росії та Центральної Азії.

Міжнародна дипломатична суперечка з Росією з питання кризи на Україні може призвести до змін у європейській енергетичній безпеці, традиційним завданням якої була диверсифікація напрямків транспортування газу в ЄС.

Як пишуть аналітики Оксфордського інституту енергетичних досліджень, цілком можливою відповіддю європейських урядів на російські дії в Криму є політичний крок до того, щоб звести до мінімуму співпрацю з Росією в енергетичних питаннях.

У цьому випадку, суперечки ЄС і Росії щодо імпорту газу та регулювання будуть погіршуватися, з потенційно негативними наслідками для проекту «Південний потік». Крім того, буде відроджено європейські зусилля з диверсифікації від російських поставок газу.

В ЄС мають намір скоротити залежність від російського газу за рахунок імпорту сланцевого газу із США і збільшення частки відновлюваної та ядерної енергетики. Про це оголосив глава Євроради Херман Ван Ромпей за підсумками дводенного саміту глав ЄС, що відбувся в Брюсселі. Хоча експерти стверджують, що жоден із цих заходів не може бути реалізований у недалекому майбутньому, тоді як вивести країни Східної Європи з «енергетичної ізоляції» учасники саміту обіцяють вже у 2015 р. Енергостратегія ЄС передбачає боротьбу із залежністю від зовнішніх постачальників за рахунок переходу до спотових цін (на противагу контрактами take-or-pay, на збереженні яких наполягає «Газпром») і створення єдиної системи енергопостачання (в загальному доступі повинно виявитися як мінімум 10 % усієї виробленої в ЄС електроенергії). «До 2015 р. не повинно залишитися енергетично ізольованих країн», – ідеться в офіційному комюніке Євроради. Потреби в енергоресурсах третини країн ЄС, включаючи Фінляндію, Польщу та країни Балтії, поки що забезпечуються практично виключно за рахунок російських поставок. Усього Росія постачає близько третини споживаного в ЄС газу. Імпорт сланцевого газу із США, на думку прем'єр-міністра Великобританії Д. Кемерона, може істотно змінити ситуацію. Д. Кемерон закликав на саміті включити енергетику у сферу переговорів про створення зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США. У Єврораді мають намір розглянути й альтернативні способи заміщення споживання газу, включаючи енергію з поновлюваних джерел і традиційні – ядерну енергетику й вугілля.

На думку глави польського уряду Д. Туска, Європейський Союз може зменшити енергетичну залежність від Росії завдяки системі загальних закупівель газу. «Потрібно щоб Європа створила систему загальних закупівель газу, не коли кожна країна окремо домовляється про постачання і Росія може це “розігрувати”, а ЄС купує газ, який потім розподіляє між державами-членами в залежності від їхніх потреб. Тоді ніхто, у тому числі Росія, не зможе легковажно ставитися до такого великого клієнта, який купує таку величезну кількість газу», – сказав Д. Туск.

Він назвав це одним з можливих заходів, які дадуть змогу зменшити енергетичну залежність від Росії. «Диверсифікація можливостей газу і нафти призвела до того, що ми не повинні піддаватися на жодний політичний шантаж», – підкреслив він.

Сучасні економічні системи значною мірою залежать від повного енергозабезпечення як у гарантуванні постачань, так і в прийнятності цін. Загострення енергетичних проблем стимулювало сприйняття країнами НАТО своєї потенційної вразливості в цій сфері. Виходячи з цього, були сформовані основні завдання НАТО в енергетичній сфері – контроль та оцінка становища в галузі енергетичної безпеки; допомога союзникам у забезпеченні безпеки; спостереження за морськими транспортними коридорами та заходи щодо відповіді на можливі загрози; операції щодо запобігання нападів на основні енергетичні інфраструктури.

Міжнародне співробітництво в енергетичній сфері, у т. ч. в реалізації проектів диверсифікації постачання енергоносіїв, є одним з дієвих інструментів протидії новим викликам і загрозам, подолання глобальної фінансово-економічної кризи, забезпечення енергетичної безпеки. Оскільки енергетика має ключове значення для успішного розвитку економіки й створення підґрунтя для підвищення якості життя громадян будь-якої країни, то подальший розвиток взаємовигідного міжнародного співробітництва в цій сфері на основі рівноправності та партнерства, з метою забезпечення ефективного, надійного

та екологічно чистого й безпечного енергопостачання має стати фундаментом для подолання цих загроз і викликів.

Таким чином, кожна держава (чи інтеграційне угруповання) прагне до високого рівня власної енергетичної безпеки. Стратегії досягнення цієї мети відрізняються, і завдання кожної держави полягає у тому, щоб у процесі формування міждержавної співпраці максимально задовольнити власні стратегічні інтереси. Це такою ж мірою стосується і діяльності компаній, з тією різницею, що останні керують виключно економічні інтереси. Оскільки до кола інтересів згаданих суб'єктів європейського ринку палива належить і Україні, їй слід формувати свою енергетичну політику, з огляду на поточну діяльність і стратегічні орієнтири цих суб'єктів.

Виходячи з об'єктивних оцінок реального стану справ у паливно-енергетичному комплексі України та змін ситуації на світовому ринку енергоносіїв, з метою забезпечення енергетичної безпеки держави як одного з головних питань національної безпеки, з урахуванням актуальності цієї проблеми і наявності відповідних міжнародних зобов'язань України, для упередження виникнення надзвичайних ситуацій у паливно-енергетичному комплексі, забезпечення нормального режиму його функціонування та збалансованого розвитку залежно від темпів і пропорцій соціально-економічного розвитку держави, необхідне нагальне вирішення питання про зменшення енергетичної залежності України та диверсифікації джерел енергопостачання, реалізації транзитного потенціалу держави, модернізації енергетичної інфраструктури на основі впровадження новітніх технологій.

Реалізація зазначених завдань неможлива без суттєвого підвищення ефективності системи керування паливно-енергетичним комплексом, забезпечення належного контролю за діяльністю державних компаній у цій сфері, використання в національних інтересах транзитних нафто- і газопроводів, підземних сховищ газу, ліній електропередач,

залізниць і портів тощо (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел:* http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50044; <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/news/news-10580/>; <http://soskin.info/ea/2007/7-8/200703.html>; http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247141376; <http://ubr.ua/market/industrial/slovakia-gotova-pomoch-kievu-organizovat-reversnye-postavki-gaza-286273>; <http://ua-energy.org/post/42531>; <http://www.facenews.ua/news/2014/193385/>; <http://obkom.net.ua/news/2014-03-26/1944.shtml>; <http://obkom.net.ua/news/2014-03-26/1834.shtml>; <http://www.facenews.ua/news/2014/193250/>; <http://hvylya.org/news/digest/shell-prodolzhit-investirovat-v-razrabotku-slantsevogo-gaza-v-donetskoy-oblasti.html>; <http://comments.ua/money/459063-ukraina-2014-godu-nachnet-zakupat.html>; <http://comments.ua/money/457117-glavorosatoma-garantiruet.html>; <http://ua-ekonomist.com/4099-ukrayina-vdnayshla-sche-odne-dzherelo-postavok-gazu.html>; <http://ua-energy.org/post/42080>; http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=246914892&cat_id=244313435; http://www.uwea.com.ua/news.php?news_id=187; http://www.uwea.com.ua/news.php?news_id=183; <http://www.viche.info/journal/1688/>; http://gazeta.zn.ua/ECONOMICS/ukrainarossiya_vremya_neftyanyh_ambitsiy_proshlo_delaem_shagi_navstrechu.html; <http://www.dua.com.ua/2009/044/arch/7.shtml>; <http://www.epravda.com.ua/news/2014/03/12/426900/>; <http://www.facenews.ua/news/2014/193441/>; http://www.esco.co.ua/journal/2006_1/art47.htm; <http://nato.pu.if.ua/journal/2009/2009-23.pdf>; <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august08/05.htm>).

С. Полтавець, старш. наук. співроб. НЮБ НБУВ, канд. політ. наук

Амністія капіталу

Проблеми пошуку нових джерел додаткових надходжень до Державного бюджету України за роки незалежності актуалізувалися щороку з кожним новим урядом, парламентом, Президентом. Найчастіше таким джерелом для українських урядовців були нові підприємства державної форми власності, які кожен черговий уряд затверджував для приватизації. Збільшення кількості та «ваги» податків також розглядалися українськими урядовцями як чи не найпростіший спосіб поповнити бюджет країни.

Водночас питома вага «тіньового» сектору економіки постійно зростала. Логічно, що в урядових колах із часом виникали ідеї залучення цих коштів у реальну економіку. Ці питання гостро обговорювалися в експертному колі в березні 2004 р. у процесі фахової дискусії, присвяченої розв'язанню проблем перерозподілу власності та можливості легалізації тіньових капіталів. До дискусії були залучені фахівці різних спеціальностей: економісти, юристи, приватні підприємці та представники депутатського корпусу. Так, наприклад, заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень З. Варналій наголошував на своєчасності поданого Президентом України законопроекту «Про легалізацію доходів фізичних осіб, із яких не сплачено податки, збори (обов'язкові платежі) до бюджетів та державних цільових фондів» та водночас головною причиною тінізації доходів вважав надмірне втручання держави в господарську діяльність. На думку експерта, головною причиною того, що «неспрацювала» приватизація стало невірне розуміння цього процесу, який більшість бізнесменів розуміли як можливість просто «розібрати» власність. За таких умов продовження тінізації економіки та зростання корупції поступово перетворюють Україну в так звану тіньову парадержаву, у якій державні послуги та суспільні блага розподіляються за ринковим принципом, переконаний експерт. Найголовнішою умовою

ефективності легалізації та амністії тіньових капіталів З. Варналій вважав помірний розмір податку на легалізацію капіталу. Стосовно приблизних цифр, то він називав 5 % великою ставкою, на яку вітчизняні бізнесмени навряд чи погодились би, а тому логічнішою бачив дещо меншу ставку. До того ж успішність процесу легалізації тіньових доходів напряму залежить від наявності твердих гарантій, які забезпечить держава для тих представників бізнесу, які підуть на такий крок. У свою чергу І. Акімова (екс-перший заступник глави Адміністрації Президента України), а у 2004 р. директор Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, пропонувала два варіанти розв'язання проблеми: одноразову податкову амністію, яка проводиться в стислі терміни, та довгостроковий варіант такої амністії, котрий міг бути проведений за діючою у 2004 р. ставкою оподаткування 13 %. У цьому контексті І. Акімова вважала передбачити механізм перевірки джерел надходження тіньових капіталів. Серед можливих ускладнень на цьому шляху І. Акімова виділяла, зокрема, такі: одноразовий характер амністії може спричинити зростання у бізнес-колах сподівань, що у майбутньому уникання від сплати податків буде пробачене; так само довготривала податкова амністія не дасть у стислий проміжок часу великих надходжень до бюджету, але знаючи, що держава не буде «пробачати» несплату податків, приватний бізнес підвищить власну податкову дисципліну. Економіст наголошувала, що лише довгострокова податкова амністія стимулюватиме інвесторів декларувати свої доходи. До питань реприватизації треба ставитися з обережністю, оскільки цей шлях небезпечний появою спроб корумпованого перерозподілу власності, а крім того, вітчизняне законодавство дозволяє повертати в державну власність об'єкти, приватизовані з порушенням норм відповідного закону. Продовжуючи дискусію, президент Центру антикризових

досліджень Я. Жаліло переконував учасників, що сам факт виходу будь-якого бізнесу з тіні апріорі вплине на перерозподіл власності. На його думку, детінізація доходів не повинна передбачати стягнення будь-яких мит чи податків – тільки тоді вона буде масовою. Даючи оцінку запропонованому законопроекту, юрист, адвокат С. Козьяков звернув увагу, що відповідно до ст. 2 дія закону не поширюється на тих представників бізнесу, стосовно яких порушено кримінальні справи. Зважаючи на те що мова йде про 2004 р., юрист вбачав у цій нормі приховану можливість для здійснення тиску на бізнес структури, які підтримують опозицію. Крім того, на думку С. Козьякова, подібний закон повинен бути актом прямої дії. Як бачимо, науковці в цілому схвалюють можливість проведення легалізації тіншових капіталів. З точки зору доцента кафедри економічної теорії КНУ ім. Т. Шевченка І. Мазур, найперше та найголовніше завдання влади – це створення таких умов, за яких вигідніше буде вести легальну економічну діяльність, а не тіншову. У цілому таку позицію підтримала й перший заступник головного редактора газети «Дзеркало тижня» Ю. Мостова. Для ефективності такого механізму, з її точки зору, потрібно дві умови: чіткі терміни проведення амністії капіталу та покращення податкового та загалом економічного клімату в країні зразу після її проведення. Довіра до влади та неможливість зміни «правил гри» – головні умови ефективного проведення амністії капіталу в Україні, наголошував завідувач відділу Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України О. Плотніков. Цілком солідарні з цією позицією і експерти Центру ім. Разумкова.

Дещо незвично, на фоні представлених позицій науковців, виглядали представники органів державної влади, вони ж українські бізнесмени. Так, зокрема, голова правління ЗАТ «Енран», депутат Київської міськради М. Георгієвський, коментуючи дані про те, що 40–60 % обороту коштів перебуває в тіні, зауважив, що це не означає, що приблизно половина бізнесменів порушує закон. Його порушують 100 % підприємців. Із

серйозною долею скепсису поставилася до ідеї реприватизації народний депутат України Л. Кириченко. Вона вважала, що приватизація пройшла, і переділу власності не повинно бути. Її колега В. Майстришин, визнаючи, що капітали, наявні у бізнесу, нажиті за рахунок держбюджету, тим не менш найактуальнішою проблемою називав нерозподілену державну власність, яка, за його підрахунками, оцінювалась у 130 млрд грн. (станом на 2004 р.). З його точки зору, чим швидше ця власність буде продана, розподілена, приватизована, тим краще. Недоцільною вважав легалізацію тіншових капіталів і заступник голови Київської міськдержадміністрації М. Поживанов. Він стверджував, що ті представники бізнесу, хто хотів повернути капітал в Україну, уже це зробив. Своє бачення ситуації змалював і голова правління Всеукраїнського об'єднання «Нова формація» В. Кредісов. Експерт переконаний, що представники малого та середнього бізнесу вже легалізувалися, на відміну від олігархів, а тому процедуру легалізації треба застосовувати до останніх.

Водночас, провівши у 2004 р. соціологічне дослідження, експерти Центру ім. Разумкова встановили, що ідею амністії капіталу та його легалізації підтримували 61,4% громадян, а 45,9 % респондентів вважали за можливе пробачити минуле порушення законів з боку бізнесу, який поверне свої кошти в Україну. Серйозною перешкодою на шляху легалізації тіншового капіталу постає наявність внутрішньої суперечності, а саме забезпечення анонімності джерел походження капіталу та одночасно створення механізму, який би перешкоджав легалізації кримінальних коштів. Ще одним нездоланим «Рубіконом» на цьому шляху стає встановлення чіткої цифри того податку, який має бути сплачений до бюджету. Як бачимо з вищенаведених прикладів, навіть 5 % бізнес вважає високою планкою.

Ще одна спроба прийняти відповідний закон була здійснена у 2007 р., коли уряд України подав відповідний законопроект «Про легалізацію доходів, з яких не сплачено податки, збори (обов'язкові платежі) у бюджеті й державні цільові фонди». Він передбачав

процедуру добровільного декларування доходів (грошей, часток у статутних фондах фірм, цінних паперів, рухомого та нерухомого майна), з яких раніше не було сплачено податки. Передбачалося встановити, що легалізація проходитиме протягом шести місяців, а розмір мита мав бути встановлений на рівні 3%. Передбачалося, що всі, хто задекларує свої капітали в подібний спосіб, – уникнуть кримінальної та адміністративної відповідальності. Симптоматично, що й цей законопроект не був прийнятий парламентом.

У листопаді 2013 р. автором чергової ініціативи, спрямованої на легалізацію тіньових коштів, став народний депутат України Г. Смітюх. Автор пропонував можливість задекларувати доходи, з яких раніше не були сплачені податки. Ставка мита встановлювалася у розмірі 1 % від задекларованих доходів. Передбачалося, що державні органи не матимуть права перевіряти джерела отримання зазначених доходів. Крім того, пропонувалася норма, відповідно до якої легалізовані таким шляхом гроші можна розміщувати в іноземних банківських установах без отримання дозволу Національного банку України. Ті, хто легалізував доходи, не підлягали ні кримінальному, ні будь-якому іншому переслідуванню.

Сьогодні знову пропонується запровадити амністію капіталу. Керівник Міністерства доходів і зборів України, який займається ліквідацією міністерства і створенням Державних податкової та митної служб, І. Білоус заявив про намір податкової здійснити амністію капіталу вже цього року.

Найбільш раціональне податкове навантаження на амністований капітал, з точки зору вітчизняних експертів, має становити 4–5 % від суми. До того ж легалізація капіталу повинна відбуватися разом (паралельно) з податковою амністією за весь період, коли гроші були в тіні. Більшість вітчизняних фахівців наполягають на тому, що амністія капіталу повинна бути одноразовою.

У контексті особливої актуальності для вітчизняної економіки зазначених законодавчих новацій варто поглянути на досвід зарубіжних країн у сфері легалізації тіньових коштів.

Проблема існування тіньових коштів досить давня. У Європі та США різні підходи до розв'язання подібних економічних проблем. Так, наприклад у США за 15 років (з 1982 по 1997 р.) відбулося 62 податкові амністії. У деяких штатах такі амністії тривали три дні, в інших вони продовжувалися шість місяців. Залучені кошти становили від 0,08 до 2,6 % від загальної суми податкових надходжень. Так, наприклад, найбільш вдалою була податкова амністія в окрузі Колумбія в 1987 р. Загальний обсяг вилучених коштів за три місяці становив 100 млн дол. Головною причиною таких великих надходжень стало те, що податкова заборгованість сплачувалася повністю, а амністувалися лише нараховані штрафи та пеня. Крім того, внесено суттєві зміни в законодавство: зменшення подоходного податку, скасування подвійного оподаткування дивідендів та введення жорсткіших покарань за ухилення від оподаткування. Фахівці зауважили, що в штатах, які до цього сплачували великий обсяг податків, одноразова податкова амністія дала позитивний результат. Крім того, введення додаткових штрафів за ухилення від оподаткування стало чи не найголовнішим чинником суттєвого збільшення надходження податкових коштів.

У тих штатах, де податкові амністії мали багаторазовий характер, а загальний обсяг надходжень коштів у вигляді податків був досить низьким, потрібний ефект не був досягнутий, бо більшість платників податків очікували чергової амністії.

Європейський досвід у цьому сенсі більш різноплановий. Хоча заради справедливості треба зазначити, що частка тіньової економіки у Європі становила від 7–8 % ВВП в Австрії та Швейцарії до 30 % і більше в низці центрально- і східноєвропейських країн. Найвищий показник у Естонії: 28,6 % ВВП. Далі Кіпр з 26 % і Мальта – з 25,8 % ВВП. У великих європейських країнах показник нижчий: Італія – 21,2 % ВВП, Німеччина – 13,7 %.

Досить промовистим є досвід Бельгії. У цій країні у 2004 р. був прийнятий закон про амністію коштів, які були вивезені з країни. Амністія розтяглася на один рік. Протягом

цього часу можна було повернути кошти в країну, заплативши 6 % з коштів, вкладених в акції бельгійських компаній не менш ніж на три роки, і 9 % із сум, що просто повернулися. З огляду на наведені цифри стає не зовсім зрозумілою позиція вітчизняних бізнесменів, які не бажають сплачувати навіть 5 % від коштів, які можуть бути легалізовані. Хоча заради об'єктивності треба вказати, що розрахунки бельгійського уряду теж не справдилися. Він (уряд) розраховував на 10–15 млрд євро, що дало б змогу поповнити держбюджет на 850 млн євро. Але в країну повернувся лише 1 млрд євро (6 % від плану), а бюджет поповнився на 50 млн євро.

Італія на початку 2000-х років теж провела амністію капіталу та одночасно «вибачила» несплачені податки. Митне навантаження становило 2,5 % від суми, яка легалізувалася, або як варіант пропонувалося придбати цінні папери італійських компаній на 12 % від вартості майна. Натомість підприємець (фізична чи юридична особа) звільнявся від подання декларації, його податкова заборгованість анулювалася, як і будь-які штрафи, нарахована пеня тощо, державні органи позбавлялися права проводити аудит коштів, отриманих ним до легалізації капіталу. Важливо, що забезпечувалася повна анонімність та конфіденційність операцій з коштами. Серйозним стимулом для легалізації капіталу італійськими бізнесменами стало введення значно жорсткіших правил за порушення в податковій сфері. Якщо раніше штраф коливався в межах від 250 до 2000 євро, то після амністії штрафні санкції становили від 5 до 25 % незадекларованих коштів та конфіскація майна на таку ж суму. За рахунок таких новацій у сектор реальної економіки повернулися активи вартістю 61 млрд євро, а надходження від сплати податків збільшилися на 24 млрд євро.

У Швейцарії була проведена амністія податку на майно ще в далекому 1940 р. На той час одноразовий податок становив 15 % від майна, яке декларувалося. Через чотири роки була проведена повна податкова амністія, яка збільшила надходження на 3 % від загального обсягу податкових надходжень.

В Ірландії наприкінці 80-х років ХХ ст. була ініційована сплата прибуткового податку без штрафних санкцій. Як результат бюджет країни доотримав 750 млн дол., хоча очікували отримати на 700 млн менше. Така активність громадян не в останню чергу пов'язана з тим, що влада наголошувала на одноразовості такої акції та, що важливо, дотримала свого слова.

У Німеччині існує особливий механізм «явки з повинною». Відповідно до встановлених правил громадянин має право у будь-який час повідомити про ті джерела прибутку, про які він «забув» вказати раніше. У такому випадку він звільняється від відповідальності, але має сплатити «заднім числом» податки та пеню із суми, про яку він додатково повідомив. Ця процедура не діє, якщо проти громадянина проводяться відповідні слідчі дії.

Цікавим для нас є також досвід боротьби з тіннізацією економіки, накопичений у Казахстані. Варто зауважити, що на початку 2000-х років обсяг тіншового капіталу в цій країні оцінювався приблизно в 6–7 млрд дол. За неофіційною статистикою близько 15 % громадян ведуть нелегальну підприємницьку діяльність. Водночас за останні 10 років «вага» тіншового сектору економіки в Казахстані зменшилася на 10 % та становить 20 % від ВВП.

Амністія на кошти та майно, отримане незаконним шляхом, оголошувалася в цій країні два рази: у 2001 та 2006–2007 рр. На початку квітня 2001 р. у країні було прийнято Закон України «Про амністію громадян Республіки Казахстан у зв'язку з легалізацією ними грошей». Гроші, які не були задекларовані, звільнялися від оподаткування. Амністія передбачала зарахування коштів на спеціальні банківські рахунки, без права розпоряджатися ними в період легалізації (один місяць). В амністії брали участь лише банківські установи, які входили в загальнонаціональну систему гарантування вкладів. Дозволялося також переведення коштів, які громадяни тримали в іноземних банках. Хоча Закон містив певні застереження стосовно неможливості легалізації коштів, які отримані через корупційні схеми, злочинів проти конституційного ладу країни, суспільної

безпеки та суспільного порядку, миру та безпеки людства тощо, насправді в Законі не було передбачено механізмів, які б давали можливість виявити кошти, що відповідали б зазначеним критеріям.

Завдяки амністії капіталу в економіку Казахстану було спрямовано приблизно 480 млн дол. При цьому максимальні суми, легалізовані в країні, становили від 700 до 800 тис. дол. Для легалізації майна в Казахстані у 2006 р. був прийнятий окремий закон. Дія цього закону дозволила легалізувати майно та грошові кошти загальною вартістю 6, 787 млрд дол.

Як демонструють наведені вище приклади різноманітних схем легалізації тіншових доходів та спроб амністії капіталу, на сьогодні не існує універсального механізму чи правил, за якими варто було б проводити процедуру амністії коштів чи власності. Натомість досвід багатьох країн показує, що залучити до національного бюджету справді великі додаткові кошти часто не вдається. На перепоні стають: недовіра громадян до владних інститутів, а як наслідок сумніви стосовно прозорості самого процесу легалізації капіталу та підозра, що в процесі амністії «правила гри» можуть змінитися. Досить часто громадяни розраховують, що за «сьогоднішньою» амністією капіталу прийде наступна.

Варто також зазначити, що найбільш ефективною є та амністія капіталу, яка супроводжується податковою амністією.

За нинішніх українських реалій досить складно очікувати прийняття ефективного закону. Однією з причин є те, що вітчизняний бізнес не готовий ділитися з державою навіть найменшою частиною накопичених коштів. Інша причина полягає в тому, що велика кількість капіталів, які належать перш за все українським олігархам, уже легалізовані в країнах Європи та США, а тому немає особливого сенсу повертати їх в Україну. І ще одна, чи не найголовніша, причина – повна відсутність довіри бізнесу до державних структур, а відтак український бізнесмен надає перевагу закордонним економікам перед економікою українською (*Матеріал підготовлено з використанням таких джерел: <http://www.ogo.ua/articles/view/2014-03-13/48908.html>; http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=342; <http://www.aif.ua/politic/ukraine/1021027>; http://www.confcontact.com/20111222/3_matvijchuk.php; http://gazeta.dt.ua/POLITICS/vistupi_uchasnikiv_fahovoyi_diskusiyi_problemi_pererозpodilu_vlasnosti_ta_legalizatsiyi_tinovih_kapi.html; http://fbc.net.ua/news/economics/Mekhanizm_legalizatsiyi_tinovogo.html; <http://www.sice.ru/cnts/1058.html>; <http://articlekz.com/node/1764>; <http://www.sice.ru/cnts/1056.html>; <http://www.sice.ru/cnts/1057.html>).*

О. Кривецький, голов. ред. НЮБ НБУВ

Інститут медіації як альтернатива судовому розгляду

Світова практика рішення суперечок у досудовому порядку має декілька альтернативних процедур. Однією з найбільш поширених у світі є медіація – форма позасудового вирішення суперечок за допомогою третьої нейтральної неупередженої сторони – медіатора (посередника), що дає змогу суб'єктам права врегулювати конфлікт найбільш прийнятним для сторін способом і укласти світову угоду. Адже за допомогою неформальних підходів, що базуються на взаємній зацікавленості сторін, ефективно розв'язання

проблем, що виникли, можливе і без доведення справи до судового розгляду.

На сьогодні медіація в кримінальних справах – це ще один правовий інститут, що намагаються запровадити у вітчизняне законодавство. Цей процес супроводжується численними дискусіями. Так, його противники вбачають у ньому завуальовану форму інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, передбачену ст. 46 Кримінального кодексу України, і стверджують, що з урахуванням

реалій сьогодення він лише закріпить за більш забезпеченими верствами населення можливість відкупитися від потерпілого та уникнути кримінальної відповідальності. Прихильники ж наполягають на принциповій змістовій різниці між примиренням і медіацією та закликають до його негайної імплементації.

Звернемося до історії та міжнародних стандартів запровадження інституту медіації. Виникнення цього інституту в кримінальних справах наприкінці ХХ ст. на противагу традиційній судовій системі врегулювання конфліктів було пов'язано зі зміною головних учасників кримінального процесу. Зокрема, державу та правопорушника було замінено на потерпілого та правопорушника. За мету медіації ставили забезпечення учасників конфлікту можливістю пошуку способу його врегулювання на взаємовигідних умовах. Тепер у кримінальному процесі їм відводилася більш дієва роль, оскільки вони ставали активними учасниками медіаційного процесу, а прийняття будь-якого рішення вимагало їх взаємної згоди. Потерпілому надавалася можливість вислухати вибачення та пояснення від правопорушника, обговорити прийнятні умови загладження ним провини. Правопорушник отримував можливість зустрітися з потерпілим, перейнятися його станом як жертви злочину, надати пояснення своєї поведінки, вибачитися, взяти участь у врегулюванні конфлікту та обговоренні умов відшкодування.

Дана модель, заснована на пошуку консенсусу, а не на традиційній конфронтації, відразу привернула до себе увагу суспільства. Питаннями медіації у кримінальних справах зацікавилася і Рада Європи. У 1992 р. Європейський комітет із проблем злочинності для оцінки досвіду у сфері медіації та її співвідношення з традиційною системою кримінального судочинства запропонував створити Експертний комітет (ЕК) з питань медіації в кримінальних справах. До складу ЕК увійшли найдосвідченіші спеціалісти із 16 держав, серед яких – представники правоохоронних органів, прокуратури, суду, фахівці з медіації тощо. ЕК розглянув різні європейські моделі й програми медіації та її

роль у порівнянні з традиційною системою кримінального правосуддя, акцентуючи увагу на можливості шляхом медіації розв'язувати конфлікти найприйнятнішим для сторін способом, не нав'язуючи будь-яких рішень на кшталт традиційної системи; формах та ступені інтеграції в систему кримінальної юстиції; дотриманні необхідних умов у процесі медіації.

Як результат Комітет міністрів Ради Європи 15 вересня 1999 р. прийняв рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. У цьому документі, зокрема, ідеться про використання медіації у кримінальних справах як гнучкої, всеохоплюючої, спрямованої на розв'язання проблем альтернативи традиційному судовому розгляду.

Урядам держав-членів Ради Європи було рекомендовано враховувати під час розвитку системи медіації у кримінальних справах основні її принципи: добровільність, конфіденційність, доступність, незалежність та автономність. Також у документі розкрито правове підґрунтя для її запровадження, зокрема наголошено, що законодавство має сприяти розвитку медіації у кримінальних справах. Крім того зазначено, що мають існувати норми, які б регулювали застосування медіації до кримінальних справ, характеризували умови передачі справ на медіацію, висвітлювали підходи до вирішення питань, які можуть виникнути після застосування процесу медіації.

Розділ IV містить засади, на яких повинна ґрунтуватися діяльність органів кримінальної юстиції щодо медіації. Згідно з закріпленим у ньому правилом за цими органами має залишитися право на прийняття рішення щодо передачі справи на медіацію, а також на оцінку результату цієї процедури. Перш ніж дати згоду на зустріч з медіатором, сторони повинні бути поінформовані щодо своїх прав, характеру процесу медіації та можливих наслідків прийнятого рішення. Ані потерпілий, ані правопорушник не можуть залучатися до медіації будь-якими незаконними засобами. Медіація також має бути достатньо автономною. Повинно бути розроблено норми

етики, процедуру відбору, навчання та оцінки медіаторів.

Корисним для ознайомлення з інститутом медіації у кримінальних справах є також Рамкове рішення Європейського Союзу «Статус потерпілого у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. Виходячи з наданого в ньому визначення, «медіація у кримінальних справах – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора». Відповідно до цього Рішення всі держави Європейського Союзу зобов'язані поширювати посередництво у кримінальних справах та забезпечувати прийняття до розгляду будь-якої угоди між правопорушником та потерпілим, досягнутої у процесі посередництва.

На сьогодні програми примирення закріплено в національному законодавстві Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Німеччини, Франції, США, Канади та ін. Протягом останніх років також активізувалася робота щодо запровадження інституту медіації у кримінальних справах у Східній Європі. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує досвід Польщі, де після експериментального випробування медіації положення щодо неї було включено до національного законодавства. За встановленими положеннями медіатору не мають надаватися матеріали справи, що вважаються державною чи службовою таємницею або таємницею, пов'язаною з виконанням професійних обов'язків або функцій та матеріали, що стосуються стану здоров'я підозрюваного або обвинуваченого, висновків щодо нього, даних про його судимість. Крім того, за польським законодавством медіатору не надаватимуться матеріали, які дозволяють ідентифікувати свідка, допитаного у справі, і такі, розкриття яких потерпілому могло б вплинути на кримінальну відповідальність інших обвинувачених у цій справі, які не беруть участі в процедурі медіації.

Наслідки так званої «успішної медіації» було зафіксовано в Кримінальному кодексі Республіки Польща, згідно з яким суд, визнаючи

міру покарання, повинен враховувати позитивні результати процедури медіації, проведеної між потерпілим і правопорушником, або угоду, укладену між ними під час процедури, проведеної за рішенням суду або прокурора.

Як вважають фахівці, у разі запровадження інституту медіації в Україні необхідно визначити ті установи, які могли б проводити медіацію для захисту громадських інтересів, свобод і прав людини, а також мали б організаційні й кадрові умови для проведення процедури медіації та були внесені до реєстру окружного суду. На їхню думку, гідними для проведення медіації повинно бути визнано осіб, які мають українське громадянство, вільно володіють державною мовою, без судимості за умисний злочин, а також здатні розв'язувати конфлікти та мають відповідні знання для проведення процедури медіації, зокрема, у галузі психології, педагогіки, соціології, ресоціалізації або юриспруденції.

Серед безперечних переваг медіації: конфіденційність, добровільність, економія часу та коштів, виграшне рішення для обох сторін, а також гнучкість процедури, незалежність та неупередженість медіатора.

Безперечно, що зазначені переваги не є вичерпними. Медіація дає можливість досягти значного «економічного ефекту» як на рівні держави, так і на рівні приватних осіб, компаній. Зокрема, застосування медіації як альтернативного позасудового способу розв'язання конфлікту дає змогу розвантажити суди, скоротити час на вирішення спірної ситуації. У країнах, які вже запровадили медіацію і відчували корисність цієї «ресурсозберігаючої технології» розгляду спору, держава підтримує медіацію на законодавчому рівні. Зокрема, у Великобританії сторони, які не застосували медіацію як досудову процедуру, позбавляються права на відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справи в суді, навіть у разі виграшу справи. Крім того, держава фінансує службу державних медіаторів, вважаючи, що це є більш фінансово доцільним, ніж перевантажувати судову систему дрібними позовами.

О. Івасюк, юрист київської компанії: «Медіація – необхідна процедура вирішення

суперечок. Але суд, прокурора або інший наділений повноваженнями орган, який надсилатиме справу на процедуру медіації, має забезпечити медіатора відповідною інформацією щодо справи (проте лише в необхідному для проведення процедури медіації обсязі), яка містила б особисті дані потерпілого і підозрюваного або обвинуваченого, правову кваліфікацію дій, які йому інкриміновано, із зазначенням обставин вчинення злочину».

Як вважає львівський правознавець Т.Ференц, «медіація дозволяє досягти значного “економічного ефекту” як на рівні держави, так і на рівні приватних осіб, компаній. Зокрема, застосування медіації як альтернативного позасудового способу розв’язання конфлікту дозволяє розвантажити суди, скоротити час на вирішення спірної ситуації».

Отже, аналіз питань медіації показує необхідність комплексного врегулювання у законодавстві України цього питання в кримінальних справах. Впровадження медіації потребує вдосконалення законодавства, що регулює процес вирішення спорів альтернативними методами. Чинне законодавство вже має основи для запровадження медіації. Зокрема, це інститут примирення в процесуальному законодавстві – ст. 175 Цивільного процесуального кодексу, ст. 78 Господарського процесуального кодексу, які регламентують укладання між сторонами судового процесу мирової угоди з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок. Інша ситуація в кримінальному процесі, хоча там теж застосовується інститут примирення. Зокрема, ст. 145 і 146 Кримінального кодексу України визначають підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з дієвим каяттям та примиренням винного з потерпілим. Впровадженню медіації заважають відсутність регламентації цього процесу в законодавчих актах та обмежене коло справ, до яких можна застосувати зазначений метод.

Сьогодні в Україні вже робляться перші кроки з впровадження процесу «медіації» як альтернативного способу (механізму) вирішення спору. Хоча і раніше в Україні

досить часто конфліктуючі сторони долучали посередників, за допомогою яких вирішували свій конфлікт, однак, цей процес посередництва нічим не було юридично обумовлено.

Народний депутат України від партії «Батьківщина» Я. Федорчук уже розробив проект закону «Про медіацію», що може відіграти велику роль у розвитку медіації в Україні. Зокрема, у законопроекті визначено основні засади медіації у кримінальних справах, принципи її проведення, механізм, вимоги до медіаторів, коло їхніх прав та обов’язків, встановлено порядок оплати праці, соціального та пенсійного забезпечення, а також оподаткування доходів медіаторів. Нині Мін’юст України доопрацьовує документ з урахуванням зауважень і пропозицій, після чого його винесуть на розгляд КМУ.

У разі прийняття позитивного рішення про необхідність запровадження цього інституту в законодавстві України роботу слід розпочинати з внесення змін до Кримінально-процесуального та Кримінального кодексів України. Активне впровадження медіації зумовлено світовими тенденціями і тим, що держава визнає: офіційне кримінальне правосуддя не може зменшити злочинність, а інтереси потерпілих мають займати центральне місце в судочинстві. А медіація, яка є частиною системи офіційного кримінального судочинства і може застосовуватись на будь-якій стадії процесу, у тому числі на стадії виконання вироку, дає можливість сторонам конфлікту повернутися до нормального життя і таким чином у значно більшій мірі дає змогу виконати реабілітуючу функцію правосуддя. Адже, заохочення людей до поваги один до одного та до розв’язання конфліктів, у разі їх виникнення, на відновних засадах – це, безперечно, один з найважливіших шляхів розбудови справедливого й гуманного суспільства в Україні.

М. Дем'яненко, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Контрактна армія в Україні

Незважаючи на те що інститут військової служби за контрактом в Україні запроваджений від 25 березня 1992 р., коли було прийнято Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», питання переходу української армії на контрактну основу залишалося актуальним майже від самого початку незалежності України. Дуже гостро воно стоїть і в останні роки. Згідно з задекларованими владою заявами останній призовник мав залишити лави Збройних сил України вже у 2014 р., але сьогодні вони комплектуються, згідно з чинним законодавством, за змішаним принципом, а саме – шляхом призову громадян України на строкову військову службу і прийняття їх на військову службу за контрактом. На сьогодні такий принцип комплектування дає змогу, завдяки можливості корегування кількості громадян, які призиваються на строкову військову службу, забезпечити належний рівень укомплектованості армії згідно з вимогами до бойової готовності військ.

За останніми даними Міністерства оборони України 100 % особового складу армії комплектуватиметься контрактниками не раніше 2017 р. Хоча перехід армії на контрактну основу був одним із ключових пунктів майже всіх передвиборних програм в незалежній Україні. Проте реалізація цього плану потребувала вирішення ряду завдань, для виконання яких не вистачало фінансових та інших ресурсів. Спостерігалось постійне скорочення бюджетного фінансування української армії, що також стало перепоною на шляху комплектування нашої армії контрактниками-професіоналами. Хотілося б акцентувати увагу саме на професіоналізмі солдатів-призовників. Якщо проаналізувати, навіть поверхнево, ті реалії, якими вони живуть (строк служби, матеріально-технічне забезпечення, періодичність навчань, оновлення озброєння та ін.), то питання професіоналізму не є беззаперечним.

Тобто перехід армії на контрактну основу є актуальним і доречним, якщо не запізнимо кроком реформування Збройних сил України. Проте формальне скасування призову не вирішить проблеми. Для того, щоб Україну охороняло справді професійне військо, слід провести цілу низку заходів, починаючи від зміни його чисельності і закінчуючи оновленням техніки. Важливим також є питання – коли армію позбавлять тих, хто в ній служити не хоче і не може з різних причин. Крім того, солдат є не просто «працівником військової установи» – його професіоналізм охоплює, крім іншого, здатність віддати життя за Батьківщину. Обов'язок, патріотизм, самопожертва – найважливіші складові професіоналізму солдата, які мають гідно оцінюватися державою. Потрібно набрати найсильніших, розумніших, мотивованих і на визначені терміни (за різними оцінками фахівців мінімальний строк контракту – два, а краще п'ять років; а максимальний – 20 і більше років), оскільки щороку на підготовку строковиків за найпотрібнішими військовими спеціальностями витрачаються чималі кошти. Наприклад, аби навчити командира танка чи БМП, протягом 4–5 місяців витрачається майже 20 тис. грн, після чого він служить ще 5–6 місяців і звільняється в запас. Коефіцієнт корисної дії від такого навчання близький до нуля, бо з новим призовом усе починається спочатку.

При цьому військовослужбовцям-контрактникам необхідно забезпечити певні умови. Екс-міністр оборони А. Гриценко виділяє чотири:

- цікава, інтенсивна бойова підготовка, коли людина, яка має поклик воїна, на полігоні стріляє, ходить в море, літає, стрибає з парашутом, а не підмітає плац;
- службове житло. Молода людина повинна не шукати десь собі за пів-грошового забезпечення якийсь дах над головою, а чітко після полігону відпочивати;

– грошове забезпечення солдата-контрактника як мінімум на 10 % вище, ніж середня зарплата по країні, тоді справді підуть кращі, а не бідніші й найменш освічені;

– соціальний пакет: можливість отримати вищу освіту під час проходження служби, гарантія на випадок поранення тощо. Виконання цих умов потребує чималих коштів, за підрахунками А. Гриценка, які виконували ще у 2007 р., для переходу потрібно, щоб приблизно 3 % ВВП становив бюджет Збройних сил. Тобто з кожної гривні, яку заробляє українське суспільство, 3 коп. треба виділити принаймні протягом трьох років для переходу на контракт. А далі ця сума може бути зменшена до 2 % ВВП.

Слід також зауважити на позиції аналітиків Центру досліджень армії, конверсії та озброєння, які, зокрема, зазначають, що перехід армії на комплектування за контрактом потребуватиме зміни ідеології спілкування війська та суспільства.

З іншого боку, складна економічна ситуація в Україні свідчить про те, що контрактна армія, по суті, не є сьогодні першочерговим завданням для держави. Намагання в стислі терміни прийняти на військову службу за контрактом десятки тисяч громадян без вирішення фундаментальних питань всебічного забезпечення ефективної військової служби призведе лише до марного витрачання сотень мільйонів державних коштів унаслідок звільнення більшості прийнятих контрактників через їх розчарування службою в армії.

Якщо звернутися до досвіду армій провідних країн світу з комплектування збройних сил на контрактно-договірній основі та проаналізувати перші українські кроки в цьому напрямі, можна зробити висновок, що це досить складний і багатогранний процес, а Україна нині не має власного позитивного досвіду реалізації програми переходу на службу за контрактом. Він охоплює політичні, соціально-економічні, фінансові сфери. І на власному шляху до професійного війська Україні слід запозичити все найкраще зі світової практики.

А отже, для максимально ефективного переходу армії на контракт, військове та

державне керівництво просто зобов'язане враховувати досвід зарубіжних держав у цьому питанні. Спробуємо проаналізувати, як же формуються Збройні сили, зокрема на контрактній основі в ряді країн.

Так повністю професійні армії мають понад 50 держав світу, до числа яких належать високорозвинуті країни (Австралія, Велика Британія, Канада, США, Японія), а також ті, що мають нижчий економічний потенціал (Індія, Пакистан, Нігерія, Філіппіни). До переліку держав, що комплектують ЗС на професійній основі, нещодавно приєдналися Бельгія, Франція, Португалія, Нідерланди та Іспанія. Причому створення контрактної армії в країнах Центральної та Східної Європи, зокрема, Чехії, Угорщині, Румунії, Словаччині та Словенії, доволі активно підтримала громадськість. Адже перспективи створення системи колективної безпеки в межах НАТО дали можливість цим державам проводити серйозні скорочення в армії у контексті переходу війська на професійну основу.

У США переходу до здійснення набору на військову службу на добровільній основі передував підготовчий етап, який тривав чотири роки. Проте, коли керівництво країни офіційно відмовилося від масової армії на користь ефективнішої контрактної, Сполучені Штати Америки відразу ж зіткнулися з проблемами при її комплектуванні – недостатньою кількістю охочих вступити на військову службу, традиційно пов'язану з труднощами й ризиком. Перші кроки були настільки невдалими, що американські фахівці назвали цей період «катастрофою 1970-х років». І це, попри те, що комплектування збройних сил на добровільній основі – стара американська традиція, починаючи ще з часів Першої світової війни.

Ситуація дещо змінилася на початку 2000-х років. Рекрутинговим відділам американської армії довелося послабити вимоги і почати приймати до лав війська «неформатних» добровольців, які мали проблеми з законом, здоров'ям і навіть не закінчили середньої школи. Але це тривало недовго. Починаючи з 2009 р., вимоги підвищилися. Більше того, молодь стала сама звертатися до рекрутингових

центрів. Однак сьогодні в США все ще відчувається брак добровольців, через що військове командування країни особливу увагу приділяє рекламним заходам в інтересах комплектування армії. Головним об'єктом військово-рекламного впливу є молодь, у роботі з якою діє принцип: що раніше вдасться встановити довірчі, партнерські стосунки з юнаком, то більше шансів залучити його на добровільну військову службу.

Проте досвід армії США показує, що професіонали готові служити в мирний час, але не дуже готові воювати, а тим більше помирати на війні. За шість років бойових дій в Афганістані та чотири роки – в Іраку кількість дезертирів в американській армії перевищила 24 тис. осіб. Такого не було з часів війни у В'єтнамі. А недобір контрактників у 2007р. становив близько 20 %. Тому, недарма в Конгресі США дедалі частіше лунають пропозиції розглянути питання про повернення до комплектування ЗС на основі загального військового обов'язку.

Збройні сили Великобританії одними з перших у світі перейшли до комплектування на добровільній основі (за контрактом). У 1961 р. призов був скасований, і країна почала формування професійної армії. Що стосується термінів цього процесу, то у Великобританії з моменту прийняття рішення про комплектування за принципом контракту до його повної реалізації минуло шість років. З них майже три знадобилося, щоб перейти від часткового до повного комплектування збройних сил на добровільно-професійній основі.

Керівництво набором особового складу (добровольців) покладено на штаби збройних сил, кожен з яких має свої, розташовані у великих містах, пункти, які займаються добором кандидатів і направляють їх до вербувальних центрів. Для проведення безпосередньої роботи з набору добровольців по всій країні діють армійські інформаційні (вербувальні) пункти (окремо для чоловіків і жінок), а також пункти зі зв'язків з університетами та коледжами, які займаються набором добровольців із числа студентів. На рекламну роботу із заохочення

населення до військової служби з військового бюджету щороку витрачається близько 9 млн фунтів стерлінгів.

Починаючи з 2001 р., комплектування збройних сил Іспанії здійснюється на професійній основі за рахунок набору добровольців. Щоправда, тоді простежувалася тенденція до зменшення чисельності професійних військовослужбовців, що було зумовлено різким зниженням кількості кадрових офіцерів нижчої ланки, унтер-офіцерів і рядових. Навіть широке залучення для проходження військової служби жінок не розв'язало проблеми нестачі професійних військовослужбовців.

Основними причинами такого стану справ вважаються недосконала система соціальної адаптації військовослужбовців після завершення контракту, відносно низький рівень грошового утримання тощо. Тому для поліпшення ситуації Міністерство оборони Іспанії розробило якісно нові програми, спрямовані на збереження привабливості військової служби, а саме: підвищення вікової межі для проходження служби рядовим складом до 42–45 років, отримання цивільної спеціальності в процесі військової служби, підвищення грошового утримання військовослужбовців на 25 % і пенсійного забезпечення осіб, звільнених із лав збройних сил.

За даними іспанських фахівців, з 500 юнаків, охочих вступити на військову службу, 410 отримують відмову з різних причин. Але навіть детальний добір добровольців не унеможливує вербування осіб, які не відповідають вимогам або розчаровуються у військовій службі вже під час початкового навчання. За офіційними даними, щороку від 16 до 26 % завербованих добровольців через різні причини звільняються з лав збройних сил, не прослуживши і шести місяців.

Збройні сили Бельгії – сукупність військ Королівства Бельгії, призначені для захисту свободи, незалежності і територіальної цілісності держави. Складаються із сухопутних військ, військово-морських і військово-повітряних сил. Бельгійська армія формується в основному на професійній основі. Загальна

чисельність чинного військового складу на 2012 р. налічувала 34 тис. осіб (32 тис. військових і 2 тис. цивільних службовців). Відповідно до плану скорочення особового складу, до 2015 р. її чисельність планується довести до 32 тис. Національна оборонна концепція Бельгії передбачає мобільні збройні сили, здатні на миттєве реагування у разі загрози безпеки країни.

У цілому світовий досвід показує, що в жодному з великих збройних конфліктів контрактна армія дотепер не перемогла. А в особливо загрозливих ситуаціях поновлювався призов. Наприклад, під час Першої світової війни уряд Великої Британії робив ставку на добровольців лише до 1916 р., але зрештою поновлення призову стало неминучим. Тоді як контрактна армія є ефективною в експедиційних акціях, зокрема, для зміни режимів у країнах зі слабкими ЗС, які розбігаються при першому ударі. Але забезпечити повномасштабну присутність та ефективний контроль над територією великої країни вона нездатна, оскільки не може бути достатньо чисельною для цього та потребує значних коштів для оплати волонтерів.

Більшість військових дослідників схиляються до думки, що формування ЗС на контрактній основі дає можливість повного забезпечення спеціалістами високої кваліфікації. Державам, яким можуть загрожувати лише локальні військові конфлікти, доцільно мати в майбутньому порівняно невеликі за чисельністю армії, що комплектуються на добровільній основі, але за умови значного й добре підготовленого резерву. Але разом з тим перехід армії лише на контрактну основу негативно вплине на якість їх укомплектування по мобілізаційному плану.

Тим часом майже 80 держав продовжують комплектувати ЗС за призовом. Зокрема, Швейцарія вважається прихильницею комплектування ЗС за міліційним принципом, що також передбачає загальний військовий обов'язок. Швейцарська конфедерація проголосила вічний нейтралітет, а тому мала самостійно формувати свої збройні сили задля збереження своїх власних кордонів. Збройні

сили Швейцарії – озброєний орган, що виконує роль міліції і регулярної армії. Армія цієї країни не бере участі в будь-яких військових операціях, окрім миротворчих місій, та служить виключно для оборони суверенітету Швейцарської Конфедерації. Не враховуючи складу міліції, професійні солдати становлять лише близько 5 % військовослужбовців цієї країни. Усі інші фізично придатні чоловіки Швейцарії віком до 30 (рідко – до 50) років призиваються на військову службу (18–21 тиждень) та проходять щорічну перепідготовку, яка триває три тижні.

Ще ряд країн (зокрема, Болгарія, Данія, Естонія, Греція, Литва, Німеччина, Норвегія, Росія, Туреччина та ін.) зберігають змішану систему комплектування.

Що стосується контрактного набору до ЗС Німеччини (Бундесверу), то для рекламування престижу й позитивного ставлення громадян до військової служби, формування їх готовності пов'язати своє життя з армією в Німеччині ведеться цілеспрямована робота.

До 1 липня 2011 р. у Німеччині службу в обов'язковому порядку проходили за призовом усі повнолітні громадяни країни (шість місяців військової служби чи альтернативна трудова служба в соціальних і благодійних організаціях). Кількість призовників у складі бундесверу варіювалася від 60 тис. до 80 тис. військовослужбовців, які служать протягом шести місяців. Приблизно третина з них після закінчення строкової служби виявляла бажання залишитися на надстрокову службу до 23 місяців і вважалися після цього призовниками-добровольцями. Крім того, у бундесвері служать контрактники (термін їх служби від 2 до 12 років) і кадрові військові, чисельність яких сягає понад 250 тис. осіб. Військовозобов'язаними є всі чоловіки-громадяни Німеччини у віці від 18 до 45 років, а в разі оборони країни – і до 60 років.

Попри збереження в Німеччині змішаного принципу комплектування, структура особового складу армії змінюється на користь професійного компонента. З початком у жовтні 2003 р. військової реформи Бундесвером було прийняте рішення про скорочення армії до 2010 р., у порівнянні з 2000 р., з 285 до

252 тис. осіб. При цьому чисельність призовників скорочена зі 112 до 93 тис. осіб., а чисельність професійних військовослужбовців (офіцерів і контрактників) – зменшиться з 202 до 195 тис. осіб. Одним із ключових елементів скорочення та забезпечення ефективності ЗС є виведення зі сфери їх компетенції практично всіх функцій, не пов'язаних з підвищенням обороноздатності та бойової готовності військ.

У Росії існує загальна військова повинність для чоловіків 18–49 років з терміном служби – один рік при збереженні змішаного принципу комплектування військових частин керівництвом країни і армії взято курс на поступове збільшення у військах числа контрактників. На сьогодні, за офіційними даними, їх у бойовому строю 186 тис. До 2017 р. має бути 425 тис. Щорічно спеціальні вербувальні пункти повинні набирати до 50–60 тис. контрактників

На думку зарубіжних експертів, специфічна культура призовної армії Росії перешкоджає створенню навіть невеликої кількості професійних частин. Так, експерименти з формування «професійних» полків не виправдали сподівань. Підготовка професіоналів за традиційними методиками, відсутність належної мотивації призвели до того, що п'ять контрактників 76-ї Псковської дивізії звільнилися, як тільки стало відомо про її відрядження до Чечні. Хибність підходу до контрактної служби в основному як до способу розв'язання демографічних проблем, а не як до створення професійних збройних сил, вже призвела до дискредитації ідеї у військових колах Росії.

Не менш цікавим є досвід армії Республіки Казахстан. Попри збереження загальної військової повинності, до 85 % посад рядового складу та 100 % сержантських укомплектовані військовослужбовцями за контрактом. Для підготовки майбутніх сержантів створені кадетські корпуси з трирічним терміном навчання, до яких приймають юнаків після дев'ятого класу. Кадети по закінченню навчання підписують контракт на п'ять років. З 2006 р. діє «сержантська вертикаль» від

командира відділення до головного сержанта. Престиж військової служби забезпечується не лише матеріальними стимулами. Згідно зі спеціальним розпорядженням уряду, виконання військової повинності є обов'язковою умовою при вступі на державну службу та на службу в інших силових структурах.

Цікаве також ставлення до питань комплектування армії в тих країнах, що в другій половині ХХ ст. відчували постійну загрозу нападу і не один раз у той час вели війни. Найбільш характерні з них це Єгипет і Сирія. У цих країнах армії виключно призовні, причому строк служби у них – три роки, тобто найкращий строк підготовки якісного солдата. В Ізраїлі до армії призивають навіть жінок. За законом, усі громадяни Ізраїлю, а також всі, хто постійно проживають на території держави, по досягненні 18 років підлягають призову на службу до ЦАГАЛ. Тим не менш міністр безпеки може звільнити від служби деякі групи населення.

Отже, як бачимо, найбільш вагомий вплив на способи комплектування армій країн світу мають внутрішньодержавні чинники: економічні, соціальні, політичні тощо. Також важливим чинником є наявність потенційних загроз з боку інших держав, ядерної зброї (для справедливості слід зазначити що вона «використовується» лише як фактор стримування агресії), а також участі або членства держави у різного роду міждержавних військових організаціях. Що ж стосується України, то більшість військових, експертів, політиків і громадян виступають за комплектування ЗС 100 % на контрактній основі, хоча цей процес дещо затягнувся. І не можна стверджувати, що головна причина – недостатнє фінансування (хоча і це також), а відсутність чіткого плану й політичної волі вищих посадових осіб держави. Це призвело до того, що нині військова служба за контрактом у Збройних силах України є швидше тимчасово вигідним, ніж професійно привабливим заняттям для молоді. Так вважають військові експерти. У масштабах суспільства таку службу поки важко назвати престижним видом діяльності або заняттям, на якому людина могла б зупинити свій остаточний професійний

вибір. На сьогодні контрактник ще не є воїном-професіоналом. Як показує практика, більшість із них або не прагне підписувати наступний контракт, або займає вичікувальну позицію.

За мирної ситуації в країні така ситуація не викликала занепокоєння. Проте останні події вказали на слабкість ЗС нашої держави, а отже, неможливість захисту суверенітету та територіальної цілісності, який, до речі, гарантований Україні, згідно з міжнародним договором про відмову від ядерної зброї. Такий перебіг подій вимагає від влади заручитися підтримкою, зокрема військовою, інших держав. З огляду на позаблоковий статус України це

питання є досить складним, а отже, на сьогодні воно залишається відкритим (*Матеріал підготовлено з використанням таких джерел: http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=641; <http://defpol.org.ua/site/index.php/ru/2009-09-10-14-28-51/468-2009-11-16-07-34-33>; <http://www.zhitomirnews.com/index.php?newsid=878>; <http://www.na.mil.gov.ua/number/5042/3221.htm>; <http://grytsenko.com.ua/press/view-ja-khochu-shchob-v-ukrajini-bula-potuzhna-bojezdatna-profesiyna-kontraktna-armija.html>; <http://www.kontraktnik.mil.gov.ua>; http://zn.ua/UKRAINE/kontraktnuyu-armiyu-v-ukraine-otlozhili-eschena-tri-goda-117841_.html).*

ПРАВО: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

О. Єфімов, адвокат

Трансферні ціни: податковий контроль та відповідальність

З 1 вересня 2013 р. в Україні діють трансферні ціни. За таким «занадто розумним» терміном криється система визначення звичайної ціни товарів та/або результатів робіт (послуг) в операціях, які ПКУ вважаються контрольованими. До таких операцій належать будь-які господарські операції з придбання (продажу) товарів (робіт, послуг), що здійснюються платниками податків з пов'язаними особами – нерезидентами, у певних випадках – з пов'язаними особами – резидентами, а також господарські операції, однією зі сторін яких є нерезидент, зареєстрований у державі (на території), у якій ставка податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 % і більше нижче, ніж в Україні, або який сплачує податок на прибуток (корпоративний податок) за ставкою на 5 % і більше нижчою, ніж в Україні.

Крім того, для віднесення вказаних вище операцій до контрольованих має бути дотриманий ще й кількісний критерій: вказані операції визнаються контрольованими за умови, що загальна сума здійснених операцій платника податків з кожним контрагентом дорівнює або перевищує 50 млн грн (без урахування податку

на додану вартість) за відповідний календарний рік (пп. 39.2.1.4 ст. 39 ПКУ).

Податковий контроль

Наслідком здійснення контрольованих операцій ПКУ відзначає обов'язок платників податків, які протягом звітного періоду здійснювали контрольовані операції, надавати звіт про контрольовані операції «центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику» до 1 травня року, наступного за звітним (пп. 39.4.3 ст. 39 ПКУ). Але відповідно до Постанови КМУ від 01.03.2014 р. № 67 «Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів» органу з об'єднаними функціями (а це був Міндоходів) більше не існує. Натомість уже в процесі відновлення Державна податкова служба України (далі – ДПСУ), підпорядкована Мінфіну. Виходячи з формулювання опису функції цієї служби в зазначеній постанові, а саме: «Державна податкова служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який забезпечує реалізацію єдиної державної податкової політики, державної

політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску», доходимо висновку, що саме їй необхідно буде надавати звіт.

Цей звіт повинен подаватися засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням вимог закону щодо електронного документообігу та електронного цифрового підпису. Форма такого звіту (уточнюючого звіту) встановлена наказом Міндоходів від 11.11.2013 р. № 669 .

В УПК № 699 зазначається, що першим звітним періодом для подачі Звіту про контрольовані операції є 2013 р.

Якщо платник податку звітував не про всі контрольовані операції чи взагалі не звітував про них та місцева ДПІ (що будуть відновленні замість місцевих управлінь Міндоходів) під час виконання нею функцій податкового контролю виявила факти проведення таким платником податків контрольованих операцій, про які звіт не подано, вона надсилає повідомлення про виявлені контрольовані операції до ДПСУ. Сам платник податків, стосовно якого таке повідомлення направлено, також інформується податківцями в десятиденний строк з дня його надсилання до ДПСУ.

Реакція ДПСУ на таке повідомлення полягає в тому, що вона надсилає платнику податків запит про такі виявлені податківцями контрольовані операції. Такий запит не може бути надісланий раніше, ніж платник податків вправі звітувати про такі операції, тобто не раніше 1 травня року, що слідує за звітним. Тобто до 1 травня поточного року запит податківців щодо контрольованих операцій, здійснених у 2013 р., суперечитиме нормам ПКУ.

Отримавши такий запит, платник податку протягом місяця зобов'язаний подати первинну документацію щодо окремих контрольованих операцій, зазначених в запиті, та іншу документацію для обґрунтування відповідності договірних цін вказаної контрольованої

операції рівню звичайних цін. Дещо більший обсяг інформації у цьому разі повинен надавати на такий запит великий платник податків. Її обсяг визначено в пп. 39.4.8. ст. 39 ПКУ.

Міністерство доходів і зборів в УПК № 699 пояснило, що у таких випадках «платники податків повинні подати належним чином завірені копії первинних документів, що фіксують здійснення окремих контрольованих операцій, що зазначаються у запиті про такі контрольовані операції». Тобто оригінали віддавати податківцям не потрібно.

У разі якщо на запит платник податків подав документацію не в повному обсязі та/або було встановлено відхилення ціни контрольованої операції від звичайної ціни за результатами моніторингу цін у контрольованих операціях ДПСУ надсилає такому платнику податків запит з вимогою додатково подати протягом 30 календарних днів документацію та/або обґрунтування визначення звичайної ціни такої операції.

Ще одним наслідком здійснення контрольованих операцій, щодо яких у податківців виникли запитання до платника податку, є проведення спеціальних перевірок – перевірок контрольованих операцій. Підставами для таких перевірок є:

- а) надсилання повідомлення про виявлені контрольовані операції;
- б) виявлення за результатами моніторингу відхилення цін контрольованої операції від рівня звичайних (ринкових) цін;
- в) неподання платником податку звіту про контрольовані операції;
- г) неподання платником податків або подання з порушенням вимог ПКУ документації про контрольовані операції.

Таку перевірку проводять співробітники місцевих ДПІ. Їх очолює посадова особа ДПСУ. Про таку перевірку платника податків податківці повинні повідомити не пізніше ніж за 10 днів до її початку та одночасно направити йому запит про надання документів, що підтверджують здійснення фінансово-господарських операцій. ПКУ забороняє під час проведення такої перевірки перевіряти додержання інших вимог податкового чи

іншого законодавства. Аналогічним чином під час проведення документальної планової перевірки платника податків ПКУ забороняє податківцям перевіряти питання трансфертного ціноутворення.

Тривалість перевірки контрольованих операцій не повинна перевищувати шести місяців.

За результатами перевірки податківці складають акт (якщо виявлено порушення щодо застосування трансферних цін) або довідку (якщо таких порушень не виявлено). На акт платник податку у разі незгоди з висновками перевірки або фактами та даними, викладеними в акті, має право подати свої заперечення протягом 30 календарних днів з дня отримання цього акта. При цьому платник податків має право подати разом із запереченнями або в погоджений строк документи (їх завірені копії), що підтверджують обґрунтованість заперечень. Такі заперечення повинні бути розглянуті податківцями протягом 10 робочих днів, що настають за днем їх отримання, а платнику податків повинна бути надіслана відповідь у порядку, визначеному ПКУ для надсилання (вручення) податкових повідомлень-рішень.

Далі відбувається вже звична процедура отримання платником податків податкового повідомлення-рішення та його оскарження в адміністративному чи судовому порядку. На вибір скаржника.

Платник податку, який сам переконався у тому, що помилився із застосуванням трансферної ціни, має право здійснити самостійне коригування ціни контрольованої операції і сум податкових зобов'язань. Таке коригування проводиться платником податків протягом календарного року шляхом відображення в податковій декларації або шляхом подання відповідних уточнюючих розрахунків у порядку, визначеному ПКУ. При цьому сума заниження податкового зобов'язання (недоплати), розрахована в результаті здійснення платником податків самостійного коригування податкових зобов'язань, повинна бути сплачена у строк не пізніше граничного строку сплати відповідного

податку, за податковий період, у якому таке коригування було здійснено.

Якщо в результаті самостійного коригування чи дій податківців були донараховані податкові зобов'язання такому платнику, то його контрагент також має право відкоригувати свої податкові зобов'язання в протилежний бік, у бік зменшення. Таке коригування в ПКУ називається пропорційним коригуванням.

Якщо таке пропорційне коригування було здійснено платником податків на підставі податкового повідомлення-рішення про донарахування податкових зобов'язань його контрагентові, та таке повідомлення-рішення потім було скасовано в ході його оскарження, то платник податків, що здійснив пропорційне коригування, проводить тепер зворотне коригування, підставою для якого є повідомлення Міністерства доходів і зборів (відтепер – ДПАУ). До такого повідомлення повинні додаватися розрахунок зворотного коригування та копія відповідного судового рішення про скасування рішення про нарахування податкових зобов'язань. Строк для проведення зворотного коригування 20 днів з моменту отримання повідомлення.

При цьому платник податків, який здійснює зворотне коригування не вважається порушником податкового законодавства і штрафні санкції йому не нараховуються.

Відповідальність у сфері трансферних цін Застосування трансферних цін має також і свої особливості щодо відповідальності за його неправильне вчинення. Так, якщо платник податку не подав звіт про проведені ним протягом року контрольовані операції, він має сплатити штраф у розмірі 5 % загальної суми контрольованих операцій (п. 120.3 ст.120 ПКУ). Якщо виходити з кількісного критерію контрольованої операції у 50 млн грн на одного контрагента, то мінімальний штраф складе 2,5 млн грн.

Причому цей штраф стосується й тих випадків, коли у своєчасно поданому Звіті не зазначені окремі контрольовані операції. Міністерство доходів і зборів у УПК № 699 стосовно такого часткового «незвітування» виходить з того, що стосовно не зазначеної у Звіті

контрольованої операції слід стверджувати, що Звіт щодо неї не подано взагалі, і тому повинен бути нарахований та сплачений «штраф у розмірі 5 % від суми контрольованої операції, не зазначеної у поданому Звіті». Такий самий штраф на думку Міністерства доходів і зборів застосовується й у випадку подання Звіту про контрольовані операції із запізненням. В УПК № 699 ця точка зору обґрунтовується тим, що «платники податків, які протягом звітнього періоду здійснювали контрольовані операції, зобов'язані подавати Звіт про контрольовані операції до 1 травня року, наступного за звітним. Таким чином, подання Звіту із запізненням прирівнюється до неподання Звіту».

Однак з висновками податківців, викладеними в УПК № 699 не тільки можна, але й необхідно не погоджуватися. Штраф встановлено за неподання звіту взагалі, а не за повноту і достовірність розкриття інформації у ньому про контрольовані операції або подання із запізненням. Останнє порушення з точки зору ПКУ не створює негативних ніяких наслідків. А виявлення ж податківцями не «задекларованих» операцій запускає особливу процедуру податкового контролю за визначенням цін в контрольованих операціях, що детально розглянуто у п. 39.5 ст. 39 ПКУ .

Великий платник податків, який не виконав вимоги щодо подання документації про контрольовані операції, запитаної ДПАУ, має сплатити штраф у розмірі 100 розмірів мінімальної заробітної плати.

На зазначені штрафи не поширюється фактичне звільнення від штрафних санкцій, встановлене п. 20 підрозділу 10 «Інші перехідні положення» розділу XX «Перехідні положення». Так, відповідно до вказаної норми, штрафні санкції за порушення норм ПКУ щодо застосування трансферних цін, вчинені у період з 1 вересня 2013 р. по 1 вересня 2014 р., застосовуються у розмірі 1 гривня за кожне порушення.

Про це зазначено і в УПК № 699: «штраф у розмірі 1 гривня застосовується за заниження податкового зобов'язання за період з 1 вересня 2013 року по 1 вересня 2014 року внаслідок застосування платником у контрольованих

операціях цін, що не відповідають рівню звичайних цін, виявленого самостійно платником податку або за результатами перевірки контролюючим органом».

Отже, нараховувати самі податкові зобов'язання з податку на прибуток і ПДВ за порушення законодавства про трансферне ціноутворення податківці мають право, та, скоріше за все, ретельно його реалізовуватимуть. А от штрафні санкції щодо таких донарахованих податкових зобов'язань, встановлені ст.123 ПКУ у вигляді штрафу в 25 % від донарахованих сум податкового зобов'язання, та 50 % у разі повторного протягом 1095 днів донарахування, до 1 вересня 2014 р. не застосовуватимуться.

Міністерство доходів і зборів в УПК № 699 вказує на те, що у випадку помилок при застосуванні трансферних цін, платник податку має право у звичайному порядку самостійно здійснити коригування податкових зобов'язань платником податку. У разі здійснення самостійного коригування в уточнюючих розрахунках на суму заниженого зобов'язання платник податку повинен нарахувати і сплатити штраф у розмірі 3 відсотки.

При цьому «у разі якщо платник здійснює самостійне коригування податкових зобов'язань у зв'язку з коригування ціни контрольованої операції, проведеної у звітному періоді, у податковій декларації за цей звітний період, яку платник подав з урахуванням коригувань до контролюючого органу до закінчення встановленого Кодексом граничного терміну для подання декларації, штрафні санкції, передбачені ст. 50 Кодексу, не застосовуються» *(Персональний сайт Олександра Єфімова (<http://yefimov.com.ua/?p=1139>)).*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «tsn.ua»

Про автора: Н. Коломонец, юрист

Крым оккупирован, но что это значит?

...23 марта, я был в селе Чонгар. Утро, туман, пропускной пункт, где совместно несут службу наши пограничники, наряд ГАИ, таможенная служба, организован пункт приема беженцев из Крыма. До Крыма пешком идти 30 минут.

Вдруг из тумана, со стороны Крыма, донесся методичный скрип. Вскоре стал ясен источник этого скрипа: из Крыма на стареньком велосипеде ехал мужчина лет 50. Когда он подъехал к посту и увидел меня, то сказал: «Что, не пускают? А на велосипеде везде можно. Я вот из Симферополя еду, и никто не трогает».

Конечно, он пошутил о том, что едет из Симферополя, да и мне наши пограничники не препятствовали совершенно – работают они быстро, четко и слажено, как роботы на конвейере, не создавая каких-то лишних неудобств.

Для жителей Чонгара поездки в Крым на велосипеде являются обычным делом. Таким обычным, что я даже не рискнул бы объяснять им положения законопроекта «Об обеспечении прав и свобод граждан на временно оккупированной территории Украины», предложенного депутатом Сергеем Соболевым и принятого Верховной Радой в первом чтении.

Очевидно, что растолковывать кому-то на трассе положения статьи 8 этого проекта, которая содержит целый перечень видов деятельности, запрещающихся на территории Крыма, совсем уж неадекватно.

К слову, среди этих видов и деятельность, подлежащая государственному регулированию (например, медицинская практика, туристическая деятельность, централизованное водоснабжение и водоотвод), организация автомобильных, паромных, воздушных, железнодорожных перевозок и денежные переводы.

Поверьте, два блокпоста, БТРы, пулеметы и окопы тоже не способствуют повышенному оптимизму

Запрещается также финансирование запрещенных на полуострове видов деятельности. А санкции за нарушение запрета распространяются не только на тех, кто эту деятельность решится осуществлять, но и им в этом вздумает помогать.

Санкции «светят» приличные – планируется дополнить УК Украины новой статьей 202-1 «Нарушение ограничений (запретов) экономической деятельности на оккупированной территории Украины», предусматривающей минимальное наказание в виде трех лет лишения свободы с конфискацией имущества.

Запрещенную в Крыму деятельность в отдельных случаях предполагается разрешить – если она будет отвечать государственным интересам Украины, мирному урегулированию конфликта, деокупации или гуманитарным целям.

Представляете, вы на велосипеде из Крыма в Чонгар приехали утром за рыбой на завтрак, а на вас кто-то вот такое вывалит? У вас аппетит не пропадет?

Конечно, можно говорить о том, что все не так, как выглядит, и никто не желает садить в тюрьму крымчан за денежные переводы, оплату коммунальных услуг, не будет наказывать крымских маршрутчиков за организацию автомобильных перевозок, а медиков за оказание помощи военным РФ. Хотя последний пример и подпадает под определение коллаборационисткой деятельности в понимании ст. 10 указанного законопроекта.

Наивно полагать, что замалчивание проблемы приведет к ее решению

Попробуйте убедить в этом крымчанина, которому «полошут мозги» информацией о том, что власть в Киеве захватили «бЕндеровцы», и

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу

который собственными глазами прочтет такой законопроект.

Для жителей Крыма этот законопроект однозначно является законопроектом «Об отделении Крыма от Украины». И выходит, с одной стороны, Путин кричит, что готов порвать все части своего немолодого уже тела за крымчан, а с другой – вот такой вот законопроект без разъяснения того, как он изменит их жизнь.

Мои коллеги отказываются комментировать положения этого законопроекта по причине сложной политической ситуации в Украине, вызванной как агрессией Российской Федерации, так и внутренними разногласиями. Они исходят из того, что если не акцентировать внимание общественности на этом законопроекте, то его реализация будет не такой болезненной и не вызовет какой-то бурной реакции в обществе.

Позиция может показаться верной, только вот велосипедист, приехавший из Крыма в Чонгар, уже уверен в том, что Украина перекроет ему всякую возможность кататься туда-сюда по своим делам.

Это, конечно же, ложное убеждение, но оно подогревается путинской пропагандой, российскими «средствами массовой дезинформации» и прочими средствами, заполняющими конформационный вакуум, образовавшийся вокруг этого вопроса с украинской стороны.

Поверьте, два блокпоста, БТРы, пулеметы и окопы тоже не способствуют повышенному оптимизму. Все, чья повседневная жизнь разделена между полуостровом и материковой частью Украины понимают, что жить придется по-новому. Вот они и пытаются как можно быстрее узнать ответ на вопрос «Как именно по-новому мы теперь будем жить?», и поверят первому, кто даст хоть какой-то ответ.

Для людей, живущих в самом Крыму и рядом с ним, в Херсонской области, очень важно знать, какими будут действия украинской власти в отношении проезда в Крым, провоза продуктов питания и медикаментов, перевода или провоза денег (многие живут в Крыму, а работают и получают зарплату в Херсонской области и наоборот), ведения бизнеса и прочих житейских вопросов.

Чего греха таить, для меня это тоже важно, и мне бы хотелось, чтобы мне хоть схематично обрисовали модель дальнейшего сосуществования Крыма и материковой Украины.

Наивно полагать, что замалчивание проблемы приведет к ее решению. Тот велосипедист руководствуется слухами и пропагандой и боится, что в какой-то день не сможет проехать в Крым или обратно.

У меня, казалось бы, ситуация проще, и я могу прочесть в ст. 6 законопроекта № 4473-1 «Об обеспечении прав и свобод граждан на временно оккупированной территории Украины» о запланированном введении некоего особого порядка пересечения границы с Крымом, который будет определяться Кабинетом министров Украины.

Каким именно будет этот порядок, из текста законопроекта понять невозможно ввиду того, что в нем четко устанавливается только два элемента этого особого порядка – специальное разрешение на въезд и выезд, которые обязательно должны осуществляться через специальные пункты пропуска.

За нарушение этого порядка предусматривается уголовная ответственность. Для этого в УК Украины специально вносится новая статья 332-1 «Нарушение порядка въезда на оккупированную территорию и выезда из нее», предусматривающая наказание от трех лет лишения свободы. Как вот этим я могу развеять его опасения? Его этот текст успокоит?

Уже сейчас следовало бы объяснить людям, что это такое на самом деле. Чтобы велосипедист, с которого я начал свой рассказ, не гадал, нужно ли ему будет ехать на своем велосипеде в Киев для получения спецразрешения. Или достаточно будет каких-то три месяца постоять в очереди в Херсоне, чтобы получить одноразовое разрешение для въезда на велосипеде на временно оккупированную территорию. Нужно объяснять людям на понятном им языке, что и как будет делаться, и как именно они будут жить до тех пор, пока Крым вернется в Украину.

В ситуации с велосипедистом я не могу убедить его в том, что все будет хорошо. А

все слухи о закрытии Крыма для украинцев – это бред, сгенерированный мозгом одного человека на фоне отравления ботоксом, ведь я не являюсь официальным лицом и меня «не показывают в телевизоре».

Так зачем же те, кого «показывают в телевизоре», создают почву для таких страхов своими законопроектами и не делают ничего, чтобы эти страхи развеять? Да, кто-то может рассуждать о том, что давать советы легче, чем что-то делать, но я не даю советы, я хочу получить ответы на важные для себя, и не только для себя, вопросы (<http://ru.tsn.ua/blogi/themes/law/krym-okkupirovan-no-chto-eto-znachit-356645.html>). – 2014. – 24.03).

***

Блог на сайті «dn.ua»

Про автора: Н. Кашкевич, председатель общественной организации Союз строителей Донбасса

Просим Турчинова ветировать закон № 0947 как подрывающий основы государственности

Проголосованные и ожидающие голосования законопроекты в Верховной Раде Украины, которые нам представляют как большие достижения демократии, подрывают основы украинской государственности, повторяя все основные вехи теории цветных революций, черпающей истоки от марксизма-ленинизма 1917. Законопроектом № 0947-де-факто открываются широкие возможности для блокирования всех институтов власти, остановки работы государства, узаканивается промышленный шпионаж, а права гражданина Украины на получение информации сужаются. При этом активистка общественного движения «Стоп цензуре» Н. Соколенко радостно сообщила нам в эфире «5 канала»: «Ми діяли не в приватних інтересах. Ми, журналісти, активісти діяли у інтересах усього суспільства».

Такое типичное выступление группы людей от имени всего общества характерно для тоталитарных стран или территорий, которые тоталитарная страна планирует захватить. Надо сказать, что основы для развала Украины

в законе № 0947 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України „Про інформацію“ (у новій редакції) та Закону України „Про доступ до публічної інформації“» заложены в полном объеме, а проголосовали его депутаты, как похвасталась «активистка» Н. Соколенко, только после того, как в кулуары Верховной Рады вломилась она и ее соратники, выставив плакат с рисунком пылающей шины. Как оказалось, в это время к Верховной Раде Украины уже подтягивались активисты «Правого Сектора», известные странными совпадениями своих действий в Украине с интересами Российской Федерации. Так что же проголосовано за пять минут до прихода к Верховной Раде активистов «Правого Сектора»? Привожу фактаж ниже.

Промышленный шпионаж в законе

Законом № 0947 вносятся изменения в ЗУ «Про науково-технічну інформацію». Изменения ликвидируют правовое понятие собственности на научно-техническую информацию, заменяя «право власності на інформацію» на «право». Такая формулировка дает возможность в правовом поле (суды, правоохранительные органы) нивелировать право собственности любого изобретателя, автора на результаты своего труда, потому что этим же законом вся информация становится открытой обществу. Это и промышленный шпионаж и открытие путей рейдерства.

Блокируется деятельность государственных органов

Под якобы предлогом «народ имеет право знать», законом № 0947 вводятся нормы, которые позволяют при минимальных усилиях спецслужб других стран одновременно заблокировать деятельность Конституционного суда Украины, органов местного самоуправления, Верховной рады Украины. Резкой блокировке будет, скорее всего, предшествовать, блокирование Счетной палаты Украины. Читая закон № 0947 сценарий прописан даже не между строк: в ст 20 ЗУ «Про рахункову палату України» вносится норма о ликвидации профессиональной тайны. Т е члены Счетной палаты не оглашают результаты своей работы до принятия общего решения.

А теперь должны будут отвечать на любые запросы прямо в процессе работы. Понятно, что для коллапса достаточно начать требовать результатов промежуточных проверок, чтобы с криком «коррупция» начать носиться по стране всей группировкой «общественников» и поднимать волну. При этом Конституционный суд Украины оказывается обязанным отвечать на запросы по публичной информации. Учитывая, что все решения Конституционного суда Украины публикуются на его официальном сайте, введенная норма может быть нужна исключительно для парализации работы этого органа огромным количеством дурных запросов, на которые невозможно будет ответить ввиду их некомпетентного содержания. Но создавая волну по нарастающей, можно будет устроить обвал системы Конституционного правосудия с криком «Не выполняют закон! «Скрывают!» и прочее. При этом, открывается возможность внесением изменений в закон Украины «О местном самоуправлении» и Регламент Верховной рады Украины запускать «народ» на сессии местных советов и ВРУ, что создаст возможность одновременно небольшими группами людей, запущенными в горсоветы, облсоветы и ВРУ заблокировать всю деятельность государства. Причем, правовая основа нормы «на сессию проходят свободно люди» не выдерживает никакой критики, потому что открытость сессий местных советов и ВРУ гарантирована приглашением на них журналистов и прямыми трансляциями. Алогичность введенной нормы сродни разрешению народу свободно в любом составе входить в операционные для контроля за использованием хирургами медикаментов, посещать с контрольными общественными функциями гинекологические кабинеты и прочее, потому что суть присутствия народа как на сессии Верховной рады, так и в операционной во время операции не имеет никакой другой смысловой нагрузки кроме «развлечение народа с созданием препятствий в работе тем, за кем народ пришел понаблюдать». Повлиять на процесс работы как депутата, так и хирурга, народ не может, но может помешать и депутату и хирургу выполнять свою работу. Так зачем

была введена эта норма? Именно для того, чтобы повлиять на депутатов и заставить принимать решения под угрозой физической расправы, как в одном из горсоветов Западной Украины, когда люди с масках с оружием «сторожили» депутатов, когда те ПРАВИЛЬНО голосовали за заявление об убийстве А. Музычко. Второе предложение статьи о свободном посещении «народом» сессий местных советов и ВРУ о том, что посещение таких сессий «народом» допускается в порядке, установленном советом, не дает ничего, потому что общественный смысл нововведения – огласить народу, что он имеет право и поведи на сессию массово, а второе предложение несущаяся крушить горсовет толпа уже не будет читать. Сам факт свободного права входа в сознании людей исключает соблюдение какого-либо порядка, поэтому оглашение местными советами или ВРУ каких-то правил, кого пускать, а кого нет и в каком количестве, будет использоваться исключительно как повод для протестов и обвала органов власти по стране с криком: «Вам законом гарантировано, а они запрещают».

Государство лишают права на информацию

Не менее тревожная новелла – «інформація, яка є власністю держави» превращается в «державні інформаційні ресурси», чем просто уничтожается право государства на информацию, которой оно владеет и распоряжается для выполнения своих функций. Заметьте, сюда относятся и системы координат, которые используются военными, и все, все, все. С легкой руки законодателей все это превращается в «державні інформаційні ресурси». Комментарии тут, я думаю, излишни.

Писали русские: «власник» заменили на неизвестного происхождения «володілець»

Внесением изменений в ЗУ «Про захист інформації в інформаційних та телекомунікаційних системах» правовой термин «власник інформації» заменили на безграмотное слово неукраинского происхождения «володілець інформації». Было так: «власник інформації – фізична або юридична особа, якій належить право на інформацію». Эта четкая и понятная формулировка обозначала право на создание и приобретение информации,

причем приобретение предполагало разбивку на функции пользования и распоряжения, а также приобретение с переходом права собственности на приобретенную информацию и без нее (пользование без права перепродажи). Заменяли на «владелец информации – физическая или юридическая личность, которой принадлежит право на информацию», тем самым сделав не нормируемым законом любые действия с информацией и размыв понятия:

- собственность
- пользование чужим информационным продуктом
- покупка и продажа чужого информационного продукта
- право распоряжения чужим информационным продуктом на договорных основаниях.

Ну и новоязовское (не украинское, не русское, неизвестно откуда взявшееся слово) «владелец» открывает широчайшие возможности для трактовки этого неюридического термина судьями, правоохранителями в том ключе, в котором им будет выгодно, а это значит, что все, кто в состоянии создать в этой жизни хоть что-нибудь интеллектуально ценное, не будут иметь прав на собственный информационный продукт. Под сомнение ставится уплата роялти.

Легализуется «государственная измена»

Видимо авторы, соавторы и лоббисты («видные» общественники+неожуженные люди) знали, что они делают, потому что этим же законом № 0947-де-факто декриминализировали статью 393ЗУ «Про государственную измену», обозначив, что разглашение государственной тайны не карается уголовно, если человек, разгласивший государственную тайну, действовал (вдумайтесь!) с добрыми намерениями и верил, что сообщает информацию не о государственной тайне, а о преступлении.

Российским марионеткам нужно создать условия для захвата Государственного архивного фонда Украины

А именно – изменения в ЗУ «Про национальный архивный фонд Украины та архивные учреждения» в ст 15. Прочитав: «Запрещается передавать до государственной тайны или другой

информации с ограниченным доступом информацию про места хранения документов Национального архивного фонда, что принадлежат государству, территориальным громадам, а также создавать таємні архіви для хранения таких документов». Изменения выделены жирным и подчеркнуты. Зачем это? Кроме как для штурма с изъятием документов архивных фондов, больше ни для каких целей эта норма не нужна. Прикрывались «видные общественники» традиционными пролетарскими лозунгами «нет, ну чтоб народ знал, где...» и т. д. Но суть именно такова. России зачем-то необходимо уничтожение архивного фонда нашего государства.

Рынок финуслуг тоже блокируется и открывается для атак

Внесены законом № 0947 также и изменения в Закон Украины «Про финансовый услуги та государственное регулирование рынков финансовых услуг» Статья 33. Звітність та відкритість діяльності: «Уповноважений орган зобов'язаний з урахуванням вимог законодавства про захист державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом... надавати інформацію на запити відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Тут тоже без комментариев.

Главная новелла – закон о доступе к публичной информации сузил права граждан Украины на получение информации

Внесенные законом Украины № 0947 изменения в ЗУ «Про основы национальной безопасности Украины» сужают право граждан Украины на получение информации до права на получение публичной информации, а именно: было «загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві є... прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації», а стало – «прояви обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації». Т е более широкое понятие «информация» заменили на узкое «публичная информация», хотя Конституцией Украины запрещается принятие законов, сужающих права граждан.

Генпланы и детальные планы территорий

Внесены также и изменения в ЗУ «Про регулирование местобудовнои деятельности».

Естественно, этими изменениями можно будет парализовать все органы архитектуры страны, не напрягаясь, потому что законом № 0947 гражданам должны предоставляться материалы Генпланов и Детальных планов территорий. Тут можно сказать, что писали грамотеи, вроде Антикоррупционного комитета имени Татьяны Черновол, которые вломились в помещение ГАСК Украины, выгребли документы, а потом что делать с ними не знали, как читать не знали, поэтому начали звонить по номерам в декларациях и спрашивать – а какие нарушения по отношению к Вам допускал ГАСК. Столь же гениальным является и разрешение гражданам требовать материалы генпланов. Генплан Донецка выставлен на сайте горсовета. Хочешь – смотри. Но масштаб генплана населенного пункта – 1:2000, 1:5000, где домов не видно. Людям это мало что даст, но они начнут требовать на бумажном носителе, а это застопорит любые органы архитектуры, потому что бумаги на каждый запрос уйдет килограммы. А вот детальные планы уже выполняются в масштабе 1:500, 1:100, где видны все коммуникации, в т. ч. газ, другие сети. И такие планы нельзя выдавать в полном объеме, для этого в государстве создан градостроительный кадастр, бесплатно информацию из которого и так может получить каждый гражданин Украины. В чем был смысл нормы о предоставлении информации Детальных планов территорий? Кроме обвалить органы архитектуры и создать хаос с криками и сокрытии информации о застройке, это еще и выявление уязвимых мест городов с точками скопления инженерных сетей. Да, российские спецслужбы могут получить эту информацию теоретически, но в архитектурах она находится в захлавленом состоянии и приводится в порядок, только когда поступает запрос. Нужен стал отдельный закон, чтобы все это вытащить по конкретным запросам?

Само понятие «публичной информации» уничтожено законом № 0947

Это понятие уравнили в ЗУ «Про звернення громадян», уничтожив тем самым термин «публичная информация». О чем дальше можно говорить?

А дальше в двух словах можно говорить о еще не принятых законопроектах № 4378 и № 4378–1 «Про відновлення довіри до судової системи України». Второй законопроект № 4378–1 считается «доработанным».

Законопроект «Про відновлення довіри до судової системи України» уничтожит доверие к власти

Этим, к счастью, еще не принятым законопроектом, предполагается провести так долгожданную гражданами Украины проверку судей на предмет соответствия занимаемым должностям. Этого ждали все, не будем лукавить. И Восток, и Запад – все надеялись, что хоть судебную систему новая власть приведет в порядок, потому что именно под этими лозунгами те, кто пришли к власти, делали революцию. Текст законопроекта поразил, потому что статья 3 законопроекта № 4378–1 устанавливает основания для проверки:

- ограничение прав на митинги, сборы, демонстрации с 21.11.2013 по сегодня
- за ограничение свободы лиц, которые признаны политзаключенными
- за вынесение решений о взятии под стражу и обвинительных приговоров участников акций протеста с 21.11.2013 по сегодня
- про административные взыскания на тех же лиц за тот же период
- в делах, связанных с выборами в Верховную раду 7 созыва
- про разрешение проведения следственно-розыскных и негласных следственных действий относительно лиц, которые принимали участие в массовых акциях с 21.11.2013 по 21.02.2014
- за решения, относительно которых Европейский суд по правам человека установил, что нарушения прав стали следствием незаконных действий или бездействия судьи.

Что еще? А все. А незаконно отобранные дома? А люди, посаженные в тюрьму не по политическим мотивам, но незаконно, когда в материалах дела доказательства просто отсутствуют, но судья решение принял? А наглый отказ прямо в суде от ведения дела на украинском, когда сам участник процесса просит об этом, а ему суют для изучения документы на русском со словами «ничего

страшного, прочитаете»? А разрешение Донецкого окружного суда проводить митинг пророссийским туристам на следующий день после бойни в Донецке, когда погиб человек? А как же обычная жизнь?

Дончанка И. Юханаева обратилась ко мне с вопросом, можно ли как-то привлечь к ответственности судей Донецкого апелляционного суда Лоленко А. В., Хейло Я. В., Корчистую О. И за то, что она, истец, пришла на заседание за 5 минут до его начала, а секретарь ей сказала: «Ой, а мы уже без Вас рассмотрели. Был свободный зал, вот мы и решили, что пока людей нет, заслушаемся. Сейчас Вам решение вынесут». У Юханаевой этим решением суда банк отобрал квартиру. За это не надо наказывать? Оказывается, нет. Главное – это обидки (именно это слово подходит) участников Майдана на судей. Вот уж за эти обидки бывшие протестующие этим клятым судьям отомстят. Причем, огромная часть нашей страны осуждала поведение участников Майдана, потому что вместе с желанием снять Януковича они начали разрушать основы государственности: отношение к милиции, неприкосновенность частной собственности, неприкосновенность личности – все было нарушено. Но теперь это революционная целесообразность. Но судьи не знали, что революционная целесообразность восторжествует и всем все простят, и принимали решения ПО ЗАКОНУ. За хулиганство, за сопротивление милиции, за лжеуведомление о преступлении (я Булатова имею ввиду и Черновол). Они действовали законно. Но группа «революционеров» решила «А мы отомстим». Кому выгодно? Я думаю, что каждый здравомыслящий человек уже мысленно представил себе речь министра иностранных дел России Лаврова: «В Украине обвалена система правосудия, репрессированы судьи, которые действовали в соответствии с украинским законодательством, когда в Киеве происходил вооруженный переворот. Судебная система Украины подорвана расправой националистов над судьями, которые принимали невыгодные революционерам решения...» и так далее. Это на втором этапе

русской революции в Украине. Там есть фамилии депутатов-авторов законопроекта № 4378–1. Вы их посмотрите, чтоб знать, кто готовит вторую попытку экспансии России на наши территории. Просто потому, что все они взрослые люди и не могут не понимать, что вместо проверки ЯВНО незаконных решений (таких достаточно, могу решений десять сама привести), они занимаются уничтожением сегодняшней, пусть зыбкой, пока слабой, но все же украинской власти.

При этом обращаю внимания главы Верховной рады А. Турчинова на преамбулу проведения этого и других законопроектов «активистами»: вот, даже Саакашвили провел эти законопроекты, когда в Грузии шли боевые действия с Россией. Как известно, Грузия потеряла большую часть своей территории в два этапа. Я думаю, что активистка «Стоп, цензуре» Наталья Соколенко воспроизвела дословно то, чем промывали мозги этой группе «миссионеров». Т. е. принятие аналогичных законов было активной фазой развязывания боевых действий на территории Грузии, что указывает на существующий и уже действующий четкий план провокаций для поглощения Россией территорий иных государств. Весь текст норм законопроекта, проанализированных выше, наглядно подтверждает, что пакет законодательных инициатив, преподнесенный Украине через «Стоп цензуре», «Правый сектор» и прочих «видных представителей широкой общественности», действительно является системным планом по дезорганизации государства Украина, а сами представители «общественности» действуют либо умышленно (ст 111 ККУ «Державна зрада»), находясь на прямой связи с «гонцами» из Российской Федерации, либо представляют собой модернизированную группировку по типу «Деви Марии Христос» с промытыми мозгами с уклоном на миссионерство и революции. Мотивы Петра Порошенко, который все это без малейшей критики и тени объективности транслирует по своему «5 каналу» мне непонятны. Хотя, одна нелюбезная версия есть: учитывая, что Порошенко и

Кличко объединили усилия в Президентской гонке, нельзя упустить из виду тот факт, что в начале марта Кличко встречался в Донецке с Ахметовым (<http://glavred.info/politika/klichko-v-donecke-vstrecha-s-ahmetovym-i-nebolshoy-kazus-opublikovany-foto-i-video-273553.html>). Учитывая информацию в СМИ о зависимости Ахметова от спецслужб РФ (<http://ord-ua.com/2012/06/22/psevdonim-rinat-ili-smotryaschie-za-ahmetovym/?page=2&lpage=1>), деятельность «5 канала» по рекламе групп «активистов» в свете такого развития событий вполне прогнозируема.

В любом случае, на основании происходящего сегодня, можно сделать вывод о втором этапе подготовки РФ к эскалации конфликта в Украине методом создания условий для полного паралича органов власти через законодательные инициативы и приведения к власти якобы правых партий и лидеров (а на самом деле левых по своей «бей буржуев и государство»), созданных и поддерживаемых в Украине самой Россией. В любом случае, закон № 0947 мы просим ветировать, а законопроекты № 4378 и № 4378–1 снять с голосования как подрывающие авторитет государственной власти и вносящие конфликты в и без того нестабильную ситуацию в обществе в Украине (<http://novosti.dn.ua/details/221420>). – 2014. – 30.03).

***

Блог на сайті «gazeta.ua»

Про автора: О. Охріменко, економіст

Закон запретит досрочное снятие депозитов

В связи с тем, что Украина выбрала курс на евроинтеграцию, стоит задача приблизить как можно быстрее экономику Украины, и в том числе и банковскую систему, к европейской модели. Необходимо в кратчайшие сроки НБУ, Верховной раде и другим государственным органам провести реформы, направленные на трансформацию украинской банковской системы, согласно требованиям стандартов и методик ЕС и согласно программе ЕС «Реформирование банковского сектора Украины».

Консультанты и специалисты ЕС неоднократно указывали, что в Украине имеет место диспропорция между активами и пассивами банков, которая отрицательно влияет на банковский сектор и повышает риск работы банковской системы Украины. В частности, специалисты ЕС неоднократно указывали, что существует проблема несогласованности временных интервалов между активами и пассивами банков, что может привести к резкой потере ликвидности банков. Другими словами, проблема заключается в том, что кредиты, которые предоставляют украинские банки, не могут быть досрочно погашены по требованию банков, а вот банки обязаны досрочно отдавать депозиты по требованию клиентов. Это ведет к тому, что в банках во время кризиса появляется риск потери ликвидности, ибо одновременно вернуть всем желающим депозиты досрочно банки не могут, так как заставить клиентов погасить досрочно кредиты они тоже не могут. На эту проблему эксперты ЕС и МВФ указывали еще в 2008-2009 годах, и рекомендовали внести существенные изменения в законодательство Украины, чтобы в будущем не создавать риски для банков. Но тогда было принято компромиссное решение, что эту проблему резкой потери ликвидности банков из-за массового отзыва депозитов можно решить за счет моратория на снятие депозитов. Хотя последующие события в 2008-2009 годах показали, что мораторий малоэффективен, ибо он не решает проблему, а только оттягивает на время проблему оттока депозитов и потерю банковской ликвидности. Поэтому решили на законодательном уровне принять изменения в банковское законодательство, с целью запретить досрочное снятие депозитов, но при этом предоставить ряд льгот и преференций владельцам банковских депозитов. И тем самым привести украинское банковское законодательство к стандартам других стран ЕС, где досрочное снятие депозитов не допускается.

Запрет на досрочное снятие депозитов, это, прежде всего, защита самих вкладчиков, и создание условий, при которых украинцы смогут нести меньше рисков при размещении

своих вкладов в банках. Это связано с тем, что, во-первых, запрет на досрочно снятие депозитов будет исключать резкую потерю ликвидности банков, а значит и банкротства банков не будет. В результате украинцам не нужно будет переживать за риск банкротства банков и сохранности своих средств. Во-вторых, предполагается четко разделить депозиты до востребования и срочные депозиты. Нельзя будет забирать деньги только по срочным депозитам, которые заключаются на определенный срок. Но при этом украинцы смогут в любой день забрать деньги с депозита до востребования. В результате это даст украинцам более грамотно планировать свои домашние финансы и делать долгосрочные инвестиции. Тем самым, это позволит в будущем украинцам накапливать солидные суммы денег на старость или обучение детей. В-третьих, будет законодательно закреплено, что если банк своевременно не погашает срочный депозит, то он автоматически насчитывает проценты на сумму невозвращенных денег до момента их возврата по ставке, оговоренной в депозитном договоре без необходимости дополнительных оформлений. Таким образом украинцы получают четкую защиту в вопросе потери процентов из-за задержки возврата депозитов.

Запрет на досрочное снятие депозитов позволит банкам более качественно управлять финансовыми активами, уменьшит риск потери ликвидности, а самое главное, даст им возможность увеличить выдачу долгосрочных кредитов, в том числе ипотечных долгосрочных кредитов для населения. Именно возможность банков не переживать за досрочное изъятие денег с депозитов обеспечит банки достаточным количеством ресурсов, которые можно будет направить на ипотечное кредитование. Благодаря закону о запрете на досрочное снятие депозитов, украинцы смогут получить доступ к долгосрочным ипотечным кредитам по нормальным ставкам.

Экономические реформы, это не лозунги на Майдане и фантазии о золоте Полуботко, это реальные действия, которые могут на первый взгляд показаться необычными, но именно такие реформы позволят Украине реально

стать европейской страной (<http://gazeta.ua/ru/blog/42500/zakon-zapretit-dosrochnoe-snyatie-depozitov>). – 2014. – 27.03).

***

Блог на сайті «Минфин»

Про автора: А. Охрименко, экономист

Реальный внешний долг Украины в этом году

Хотя и с большой задержкой, но НБУ посчитал валовый внешний долг Украины, и, самое интересное, краткосрочный внешний долг по конечному сроку погашения. Что это значит? А это значит, что теперь можно спокойно, без истерик и разного рода выдумок, поговорить, сколько всего Украина имеет долгов перед нерезидентами и сколько нужно заплатить по долгам в этом году.

Итак, сколько всего внешних долгов накопила Украина на 1 января 2014 года. Согласно официальным данным – 142 млрд. дол. Ужас, скажут одни. Нормально, скажут другие. Это действительно на 5,5% больше, чем было на 1 января 2013 года и на 37,8% больше, чем было на 1 января 2010 года. Но тогда стоит напомнить, что по состоянию на 1 января 2010 года внешние долги выросли на 90% по сравнению с 1 январем 2008 года. У нас вообще, начиная с кризиса 2008-2009 годов, внешние долги активно росли. Чего не скажешь о внешних доходах.

Когда говорят «валовый внешний долг Украины», стоит всегда напомнить, что это общий показатель внешних долгов правительства Украины, банков и бизнеса. Доля государственных долгов в общей структуре всех внешних долгов составляет 22%. Много это, или мало, судить сложно. Нет идеальной пропорции. Это скорее просто индикатор, который показывает, что хотя внешние долги Украины и большие, но государственные внешние долги большие, но не критические.

За весь 2014 год правительство Украины должно погасить внешним кредиторам 5,3 млрд. долл., из них уже 1,1 млрд. долл. погашен, так что осталось погасить всего 4,2 млрд. долл., из них 2,7 млрд. долл. это кредит

МВФ. К слову, в 2013 году правительству Украины пришлось погасить внешних долгов на сумму 8,3 млрд. долл. В 2012 году было погашено 6,7 млрд. долл. Как видите, сумма погашения внешних государственных долгов в этом году не критическая, и если бы не кредиты МВФ, то вообще была бы небольшой. Когда говорят «погасить внешние государственные долги», имеется в виду, что идет речь о сумме погашения самих внешних долгов, которые у нас в виде кредитов МВФ и еврооблигаций, и выплате процентов по внешним долгам.

Возникает вопрос. А как же истерика, что страна на пороге краха, и что у правительства нет денег, чтобы погасить внешние долги и нужно немедленно брать кредит МВФ на любых условиях. Оставьте эту истерику ее авторам, но факты говорят о другом: в 2014 году нагрузка погашения внешних долгов правительства не критическая и явно меньше, чем была в 2013 и 2012 годах. Поэтому, кредит МВФ можно брать, но говорить, что это является необходимостью, скорее абсурд. Это скорее желание иметь кредит МВФ, чтобы не погашать старые долги по кредиту МВФ и иметь запас валюты на будущее.

Но тогда, где и как получились страшилки по катастрофе, которая надвигается на валютный рынок Украины? Тут ответ очень простой. Просто некоторые политики и эксперты умышленно перекручивают цифры. В результате получается страшилка.

По состоянию на 1 января 2014 года общая задолженность банков перед нерезидентами была на уровне 25 млрд. долл. На 1 октября 2008 года, когда начался кризис, задолженность банков перед нерезидентами была 45 млрд. долл. И это было главным фактором резкого роста курса гривны. Ибо просто банки были вынуждены резко погашать долги перед нерезидентами, когда начался кризис 2008 года. Теперь все спокойнее. За весь 2014 год банкам нужно погасить внешних долгов всего на сумму 14,5 млрд. долл. Это немного. Большая часть долгов банков перед нерезидентами – это кредиты материнских зарубежных банков своим украинским дочкам. Очень часто эти кредиты просто переоформляют на новый срок.

Из всего количества долгов, еврооблигаций, которые банки должны погасить в этом году, всего 1,8 млрд. долл. Все остальное кредиты, и чаще всего краткосрочные кредиты. Это уже традиция: зарубежные «мамки» выдают кредиты нашим «дочкам» на один год и каждый год их пролонгируют. Им так проще учитывать их и отчитываться по ним.

И наконец, долги частного бизнеса. По состоянию на 1 января 2014 года общая сумма внешних долгов украинского бизнеса перед нерезидентами составляла почти 80 млрд. долл. Вот именно об этих миллиардах и говорили отдельные наши политики, когда пугали украинцев. В действительности сумма 80 млрд. долл. во многом связана с тем, что там учитываются товарные кредиты (это товары, которые нерезиденты поставляют украинским компаниям на продажу или на переработку). В действительности общая сумма долгов в виде денежных кредитов только около 40 млрд. долл. Что же касается объемов погашения долгов, то за весь 2014 год бизнес-структуры обязаны погасить нерезидентам долгов на сумму 47 млрд. долл. Еще одна страшная цифра. И опять-таки, в этой цифре еврооблигаций на сумму 2,4 млрд. долл. и на 774 млн. долл. рыночных кредитов, все остальное или товарные кредиты, или кредиты собственника своей дочерней структуре. Поэтому нет ничего удивительного, что за весь 2013 год наши бизнес-структуры погасили нерезидентам внешних долгов на сумму 42 млрд. долл. Но никто этого не заметил. Ибо большая часть этих долгов – это товарные кредиты. Точнее возврат нерезидентам уже готовой продукции, изготовленной из давальческого сырья.

Вот такие у нас внешние долги. Никто не говорит, что у нас нет внешних долгов. Они есть, и они действительно растут, хотя не так быстро, как бы хотелось. Не очень охотно Украине дают денег в долг. Вот если МВФ даст кредит, то резко внешние долги и вырастут. И тут уже непонятно, хорошо это или плохо. Но делать панику или истерику по поводу наших внешних долгов, это явно перебор. В прошлых годах погашали значительно больше внешних долгов, и ничего, все погасили и без кредитов МВФ. Тут главное не кредит, а умение

правильно управлять госфинансами. Нельзя просто все мысли о госфинансах сводить к кредиту МВФ. Действительно, кредит МВФ интересный и важный финансовый инструмент, но явно не единственный, чтобы решать проблемы (<http://minfin.com.ua/blogs/okhrimenko/47791>). – 2014. – 27.03).

***

Юридический центр «Юринформ»

Про автора: dmitriy

Двойное гражданство: нормативное обоснование, ответственность, последствия.

Двойное гражданство и правовое основание на территории Украины на данный момент очень актуальное. Согласно Конституции Украины на территории Украины действует единое гражданство, таким образом, порядок двойного гражданства есть нарушением.

Нормативное обоснование

Согласно Конституции Украины ст.ст. 4,106 в Украине существует единое гражданство. Основания приобретения и прекращения гражданства Украины определяются законом. Президент Украины принимает решение о принятии в гражданство Украины и прекращении гражданства Украины, о предоставлении убежища в Украине;

В статье 17 ЗУ «Про гражданство» определено, на каких основаниях прекращается гражданство Украины. Основания прекращения гражданства Украины является:

- 1) вследствие выхода из гражданства Украины;
- 2) вследствие утраты гражданства Украины;
- 3) по основаниям, предусмотренным международными договорами Украина.

Рассмотрим конкретно каждый из пунктов.

Выход из гражданства Украины

Гражданин Украины, который в соответствии с действующим законодательством Украина является таким, что постоянно проживает за границей, может выйти из гражданства Украины по его ходатайству.

Если ребенок выехал вместе с родителями на постоянное проживание за границу и

родители выходят из гражданства Украины по ходатайству одного из родителей вместе с родителями из гражданства Украины может выйти и ребенок.

Если один из родителей выехал вместе с ребенком на постоянное проживание за границу и выходит из гражданства Украины, а второй остается гражданином Украины, ребенок может выйти из гражданства Украина вместе с тем из родителей, который выходит из гражданства Украина, по его ходатайству.

Если один из родителей выехал вместе с ребенком на постоянное проживание за границу и выходит из гражданства Украины, а второй является иностранцем или лицом без гражданства, ребенок может выйти из гражданства Украины вместе с тем из родителей, который выходит из гражданства Украины, по его ходатайству.

Если ребенок выехал на постоянное проживание за границу и ее родители вышли из гражданства Украины, ребенок может выйти из гражданства Украины по ходатайству одного из родителей.

Если ребенок выехал на постоянное проживание за границу с одним из родителей и он вышел из гражданства Украины, а второй является гражданином Украины, ребенок может выйти из гражданства Украины по ходатайством об этом того из родителей, который вышел из гражданства Украина.

Если ребенок выехал на постоянное проживание за границу с одним из родителей и он вышел из гражданства Украины, а второй является иностранцем или лицом без гражданства, ребенок может выйти из гражданства Украины по ходатайству того из родителей, который вышел из гражданства Украины.

Ребенок, который в соответствии с действующим законодательством Украины считается постоянно проживающим за границей, может выйти из гражданства Украины по ходатайству одного из родителей.

Ребенок, который приобрел гражданство Украины по рождению, если на момент его рождения родители или хотя бы один из них были иностранцами или лицами без

гражданства, может выйти из гражданства Украины по ходатайству одного из родителей независимо от места проживания ребенка.

Ребенок, который усыновлен супругами, один из которых является гражданином Украины, а второй является иностранцем, может выйти из гражданства Украины по ходатайству усыновителя, который является иностранцем.

Ребенок, усыновленный иностранцами или лицами без гражданства, может выйти из гражданства Украины по ходатайству одного из усыновителей.

Выход из гражданства Украины допускается, если лицо приобрело гражданство другого государства или получило документ, выданный уполномоченными органами другого государства, о том, что гражданин Украины приобретет его гражданство, если выйдет из гражданства Украины.

Выход детей возрастом от 14 до 18 лет из гражданства Украины может происходить только с их согласия.

Выход из гражданства Украины не допускается, если лицу, ходатайствующее о выходе из гражданства Украины, в Украине сообщено о подозрении в совершении уголовного преступления или относительно которого в Украине есть обвинительный приговор суда, вступивший в законную силу и подлежит исполнению.

Датой прекращения гражданства Украины в случаях, предусмотренных этой статьей, является дата издания соответствующего Указа Президента Украины.

Основания для потери гражданства Украины

1) добровольное приобретение гражданином Украины гражданства другого государства, если на момент такого приобретения он достиг совершеннолетия.

Добровольным приобретением гражданства другого государства считаются все случаи, когда гражданин Украины для приобретения гражданства другого государства должен был обращаться с заявлением или ходатайством о таком обретении соответственно порядку, установленного национальным законодательством государства, гражданство которой приобретено.

Не считаются добровольным приобретением другого гражданства такие случаи:

а) одновременное приобретение ребенком по рождению гражданства Украина и гражданства другого государства или государств;

б) приобретение ребенком, который является гражданином Украины, гражданства своих усыновителей вследствие усыновления ее иностранцами;

в) автоматическое приобретение гражданином Украины другого гражданства вследствие бракосочетания с иностранцем;

г) автоматическое приобретение гражданином Украины, который достиг совершеннолетия, другого гражданства вследствие применения законодательства о гражданстве иностранного государства, если такой гражданин Украины не получил документ, подтверждающий наличие у него гражданства другого государства;

2) приобретение лицом гражданства Украины вследствие обмана, сознательного представления неправдивых сведений или фальшивых документов;

3) добровольное вступление на военную службу другого государства, которая соответствии с законодательством этого государства не является военной обязанностью или альтернативной (невоенной) службой.

Положения пунктов 1, 3 части первой не применяются, если вследствие этого гражданин Украины станет лицом без гражданства.

Датой прекращения гражданства Украины в случаях, предусмотренных этой статьей, является дата издания соответствующего указа Президента Украины.

Ответственность

Но кто несет ответственность за двойное гражданство? На данный момент механизм наказания отсутствует, но есть правовое обоснование, что в след двойного гражданства есть большой риск утраты гражданства Украины. Так как, добровольное приобретение гражданином Украины гражданства другого государства, если на момент такого приобретения он достиг совершеннолетия, - есть основанием его утраты.

Также в Украине отсутствует механизм декларирования двойного гражданства. Не установлено, как именно граждане Украины должны декларировать второе гражданство. Доказать факт наличия двойного гражданства практически невозможно, а многие страны не выдают справки о двойном гражданстве (<http://jurinform.com.ua/blog/129-dvoynoe-grazhdanstvo-normativnoe-obosnovanie-otvetstvennost-posledstviya.html>). – 2014. – 29.03).

***

Взгляд юриста Юридический блог компании Jurimex

Про автора: А. Коряк

Классификация УКТВЭД

Фискальное ведомство в своем письме от 3 февраля 2014 года № 2499/7/99-99-10-03 01-1 7 изложило свою позицию относительно судебной практики по делам об обжаловании налоговых уведомлений-решений, связанных с классификацией товаров в соответствии с УКТВЭД.

Анализируя судебную практику, Миндоходов обращает внимание на позицию Верховного Суда Украины (выписка из обобщенной практики от 1 января 2010 года). Заключается она в том, что в случае если таможня согласилась с кодом товарной номенклатуры, указанным импортером, то в дальнейшем она не имеет правовых оснований для принятия налоговых уведомлений-решений о начислении налоговых обязательств в связи с ошибочным определением кода. Вместе с тем, в постановлении от 7 ноября 2011 года № 21 – 223a11 ВСУ пришел к таким выводам.

В соответствии с законом таможня не имеет правовых оснований для принятия налоговых уведомлений-решений, если, принимая декларацию, самостоятельно определяет таможенную стоимость товара и пропускает его на территорию Украины, за исключением случаев, когда установлен сговор между декларантом и таможенным органом. В других случаях, если установлены противоправные действия декларанта, таможня имеет

право провести контроль и по результатам доначислить платежи.

Необходимо помнить, что на сегодня указанная практика актуальна только к правоотношениям таможенного оформления товаров, которые существовали до утраты силы соответствующих норм законодательства. С момента вступления в силу Налогового кодекса Украины (далее – Кодекс) следует учитывать такие моменты.

В соответствии с пунктом 54.1 статьи 54 Кодекса налогоплательщик, кроме случаев, предусмотренных налоговым законодательством, самостоятельно исчисляет сумму налогового обязательства, которую указывает в налоговой (таможенной) декларации.

Статьей 37 Кодекса для прекращения налогового обязательства не предусмотрено, как основание, ошибка налогоплательщика или контролирующего органа.

По общему правилу статьи 295 Таможенного кодекса Украины 2012 года (далее – ТКУ) таможенные платежи начисляются декларантом самостоятельно.

Статьями 257 и 266 ТКУ закреплена, в частности, обязанность декларанта внести в таможенную декларацию сведения о коде товара, начисления таможенных платежей, их ставки и суммы.

Частью 4 статьи 69 ТКУ закреплено право «органа доходов и сборов» самостоятельно классифицировать товары в случае выявления во время таможенного оформления товаров или после него нарушения правил классификации товаров (<http://jurblog.com.ua/2014/03/5928>). – 2014. – 21.03).

***

Взгляд юриста Юридический блог компании Jurimex

Про автора: Д. Гетманцев

Працівника призвано на навчальні військові збори: увільняємо від роботи

Відповідно до статті 29 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ (далі – Закон

про військовий обов'язок і військову службу) військовозобов'язані (крім резервістів) з числа осіб офіцерського складу запасу, які не проходили військову службу як офіцери або звільнені з військової служби до набуття права на пенсію за вислугу років, та особи рядового, сержантського і старшинського складу можуть бути призвані військовими комісаріатами на навчальні збори:

першого розряду – до п'яти разів строком до двох місяців кожного разу;

другого розряду – до трьох разів строком до одного місяця кожного разу.

Військовозобов'язані (крім резервістів) у період між навчальними зборами можуть залучатися за планом Генерального штабу Збройних Сил України та органів управління іншими військовими формуваннями за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України до перевірочних зборів строком до 15 днів як без відриву від виробництва, так і з відривом.

Загальний строк зборів під час перебування військовозобов'язаних (крім резервістів) у запасі не може перевищувати 10 місяців, при цьому час перебування на перевірочних зборах зараховують до загального строку перебування на навчальних зборах.

Загальний строк перебування резервістів на зборах не може перевищувати трьох місяців на рік.

У разі прийняття Президентом України схваленого Верховною Радою України рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошення окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації військовозобов'язаних можуть призивати на спеціальні збори на строк не більше двох місяців.

Військовозобов'язані, яким надійшла повістка військового комісаріату (органу Служби безпеки України) на прибуття для призову на збори, зобов'язані прибути в пункт і в термін, зазначені у повістці. У повістці має бути зазначено строк і вид зборів.

Які причини неприбуття військовозобов'язаного до військкомату визнають поважними

Поважними причинами неприбуття чи несвоєчасного прибуття військовозобов'язаного до військового комісаріату для призову на збори в пункт і в термін, установлені військовим комісаріатом, які підтверджені відповідними документами, визнають перешкоди стихійного характеру, сімейні обставини та інші поважні причини, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 673.

Так, поважними причинами визнають:

– смерть близького родича (батьків, дружини, дитини, рідних брата, сестри, діда, баби) або близького родича дружини (чоловіка), яка сталася пізніше ніж за сім діб до дати початку зборів;

– хворобу або необхідність догляду за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками своїми чи дружини (чоловіка), які проживають разом із військовозобов'язаним, у разі неможливості догляду за хворим іншим близьким родичем;

– перебування під слідством, а також застосування до військовозобов'язаного адміністративного або кримінального покарання, яке робить неможливим його прибуття;

– потрапляння під вплив надзвичайної ситуації, яка виникла під час призову на збори і стала перешкодою своєчасному прибуттю;

– складання державних іспитів у вищих навчальних закладах.

Відповідні причини мають бути підтверджені документами (довідками).

Чи може роботодавець не відпустити працівника на збори через виробничу необхідність

Керівники підприємств, установ, організацій та навчальних закладів (далі – роботодавець) незалежно від підпорядкування та форми власності на вимогу військових комісаріатів забезпечують своєчасне прибуття військовозобов'язаних до визначених пунктів збору.

Що робити, якщо на збори призвано працівника, який перебуває у відпустці

Згідно з пунктом 2 частини другої статті 11 Закону України «Про відпустки» від

15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР, щорічна відпустка повинна бути перенесена на інший період або продовжена в разі виконання працівником державних або громадських обов'язків, якщо згідно з законодавством він підлягає увільненню на цей час від основної роботи із збереженням заробітної плати. Аналогічну норму містить пункт 10 Інструкції про умови виплати грошового забезпечення та заохочення військовозобов'язаних*, затвердженої наказом Міністра оборони України від 12 березня 2007 р. № 80 (далі – Інструкція № 80):

у разі якщо військовозобов'язаний був призваний на збори зі щорічної чи додаткової відпустки, останні підлягають продовженню після закінчення зборів або перенесенню на інший строк.

Як оформити відсутність працівника у зв'язку з участю у зборах

Після отримання повістки військового комісаріату роботодавцю необхідно видати відповідний наказ.

У таблиці обліку використання робочого часу відсутність працівника, пов'язану з проходженням військових зборів, позначають літерним кодом «ІН» (цифровий код – 22).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок і розміри грошового забезпечення та заохочення військовозобов'язаних» від 23 листопада 2006 р. № 1644 військовозобов'язаним, у т. ч. резервістам, призваним на збори, за кожний день перебування на зборах з урахуванням часу перебування у дорозі від військового комісаріату до місця проведення зборів і назад військові частини, в яких військовозобов'язані, у т. ч. резервісти, проходять збори, виплачують добові.

Виплату середнього заробітку військовозобов'язаним, у т. ч. резервістам, призваним на збори, проводять підприємства, установи та організації (далі – підприємство), в яких працюють призвані на збори громадяни, з наступним відшкодуванням цих витрат військовими комісаріатами за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на утримання Міністерства оборони та інших

центральної органів виконавчої влади, які здійснюють керівництво військовими формуваннями.

Згідно з Інструкцією № 80 особам, призваним на збори, виплачують заробітну плату за відпрацьований час до дня припинення роботи у зв'язку з від'їздом на збори, а також середню заробітну плату за перші півмісяця зборів. За решту часу перебування на зборах виплату заробітної плати провадять у звичайні строки, установлені на підприємстві, де працює військовозобов'язаний.

Підприємства для покриття витрат на виплату середньої заробітної плати військовозобов'язаним, призваним на збори, подають до військового комісаріату, у якому перебувають на обліку військовозобов'язані, рахунки, котрі акцептують перші відділи (відділення) військових комісаріатів і передають до фінансово-господарчих відділень для оплати.

Середній заробіток військовозобов'язаних, призваних на збори, розраховують підприємства, де працюють (працювали) призвані на збори відповідно до Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. № 100.

До рахунків додають відомості на виплату середньої заробітної плати, нарахованої військовозобов'язаним, призваним на збори, за формою, наведеною у пункті 12 Інструкції № 80.

Чи зберігати середній заробіток за працівником, який виконує роботу за сумісництвом

Згідно з пунктом 7 Інструкції № 80 за військовозобов'язаними, призваними на збори, зберігають на весь період зборів, включаючи час проїзду до місця їх проведення і назад, місце роботи, займану посаду та середній заробіток як на основній, так і на роботах за сумісництвом.

Чи оплачувати тимчасову непрацездатність, яка настала під час зборів

Відповідно до статті 29 Закону про військовий обов'язок і військову службу, якщо військовозобов'язаний захворів під час зборів

і продовжує хворіти після їх закінчення, за ним зберігають місце роботи і займану посаду, а з дня закінчення зборів, у разі тимчасової непрацездатності, замість заробітної плати виплачують допомогу по тимчасовій непрацездатності відповідно до Закону України «Про загально обов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001 р. № 2240-III (далі – Закон № 2240).

Якщо резервіст захворів під час виконання ним обов'язків служби у військовому резерві і продовжує хворіти після закінчення терміну виконання цих обов'язків, за ним зберігають місце роботи і займану посаду, а з дня закінчення терміну виконання цих обов'язків, у разі тимчасової непрацездатності, замість заробітної плати виплачують допомогу по тимчасовій непрацездатності відповідно до Закону № 2240.

Чи можна звільнити працівника, який перебуває на зборах

Військовозобов'язані, у т. ч. резервісти, призвані на збори, не підлягають звільненню з роботи з ініціативи роботодавця незалежно від підпорядкування і форм власності з дня отримання повістки про призов і до повернення, крім випадків ліквідації підприємства, де вони працювали.

У разі реорганізації підприємства (злиття, приєднання, поділу, відокремлення), на якому працює військовозобов'язаний, за період зборів виплати йому провадять:

– у разі злиття підприємства з іншим підприємством – підприємство, що виникло в результаті злиття;

– у разі приєднання одного підприємства до іншого підприємства – останнє;

– у разі поділу підприємства або відокремлення від нього – нове підприємство, що утворилося в результаті цього поділу, у якому залишився працювати військовозобов'язаний;

– у разі перетворення одного підприємства в інше – підприємство, яке в результаті виникло.

Особам, зайнятим на сезонних роботах, які працюють за трудовим договором на визначений строк, установлений за погодженням сторін, а

також тимчасовим працівникам, призваним на збори, за місцем роботи виплачують середню заробітну плату протягом усього часу тривалості зборів та перебування в дорозі до військової частини і назад.

Займану посаду (місце роботи) за ними зберігають на час цих робіт, обумовлених трудовим договором.

Тобто роботодавець має право з власної ініціативи звільнити працівника, призваного на збори, лише у випадку ліквідації підприємства. Якщо працівник завчасно подав заяву про звільнення, наприклад, за власним бажанням, за угодою сторін, або останній день строкового трудового договору (контракту – у випадках, передбачених законами України) припав на день, коли працівник перебуває на зборах, роботодавець, не зважаючи на відсутність працівника, повинен видати наказ про звільнення працівника, а суму, що належить до виплати працівникові, виплатити не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про розрахунок (ст. 116 КЗпП). Також у день звільнення роботодавець має надіслати працівникові поштове повідомлення із зазначенням про необхідність отримання трудової книжки (п. 4.2 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої спільним наказом Мінпраці, Мін'юсту та Мінсоцзахисту від 29 липня 1993 р. № 58).

Яким документом працівник має підтвердити участь у зборах

Згідно з підпунктом «г» частини другої пункту 4.5 Інструкції з організації і проведення навчальних зборів з військовозобов'язаними у військових частинах і установах Збройних Сил України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 11 листопада 2009 р. № 560, після закінчення навчальних зборів командири військових частин зобов'язані організувати внесення відповідних записів про проходження навчальних зборів у документи військового обліку військовозобов'язаних із зазначенням тривалості і виду навчальних зборів, засвідчивши їх підписом, скріпленим гербовою печаткою військової частини.

Відповідно до частини п'ятої пункту 3 Положення про військовий квиток офіцера

запасу, затвердженого Указом Президента України від 25 травня 1994 р. № 263/94, на одинадцятій-чотирнадцятій сторінках військового квитка офіцера запасу зазначають відомості про проходження навчальних зборів

Після повернення на підприємство працівник подає військовий квиток до кадрової служби для підтвердження участі у зборах (<http://jurblog.com.ua/2014/03/pratsivnika-prizvano-na-navchalni-viyskovyi-zbori-uvilnyaemo-vid-roboti>). – 2014. – 25.03).

***

Взгляд юриста Юридический блог компании Jurimex

Про автора: А. Коряк

Ценник на товары

Продолжая традицию, Миндоходов, еще до принятия постановления о его ликвидации, в Письме от 28 февраля 2014 года № 5087/7/99-99-10-03-01-17 предоставило анализ судебной практики. Речь идет об определении таможенной стоимости (ТС) товаров.

Министерство обращает внимание на отдельные правовые позиции, которые могут быть полезными для правильного применения норм Таможенного кодекса (ТК) Украины.

К примеру, правильному применению статьи 54 ТК Украины может способствовать понимание логики Верховного Суда Украины (ВСУ), изложенной в постановлении от 1 октября 2013 года по делу № 21-354а13.

Суд указал, что сомнения в представленных декларантом сведениях могут быть обусловлены: неполнотой представленных документов, несоответствием характеристик товаров, указанных в документах, таможенным досмотром этих товаров, сравнением уровня заявленной ТС товаров с уровнем ТС идентичных или подобных товаров, таможенное оформление которых уже осуществлено.

При доказывании в суде наличие сомнений правильности ТС, таможня получает возможность истребовать дополнительные документы у декларанта и совершать действия, направленные на определение действительной ТС товаров.

Также, Высший административный суд Украины (ВАСУ), в частности, постановлением от 30 января 2014 года № К/800/41272/13 указал, что контроль правильности исчисления ТС может осуществляться, в том числе, путем сравнения уровня заявленной ТС с уровнем ТС идентичных или подобных (аналогичных) товаров, таможенное оформление которых уже осуществлено, то есть с использованием ЕАС.

При этом ВАСУ считает, что расхождение между заявленной декларантом ТС товара и ТС идентичных или подобных товаров, может быть лишь основанием для сомнения в правильности определения ТС, однако не является достаточным основанием для выводов о недостоверности данных по заявленной ТС. В этом случае таможня должна провести исследование документов по поставке товара с целью установления доказательств, подтверждающих или опровергающих это сомнение.

Особое внимание следует уделить позиции ВСУ в постановлении от 17 января 2013 года по делу № 21-439а13.

ВСУ утверждает, что вынося решение о взыскании из бюджета в пользу плательщика сумму налогов (разница между заявленной декларантом ТС и ТС, определенной таможней), суды определяют ТС товаров по первому методу, чем фактически подменяют таможенный орган.

В этом деле, указанное стало основанием для отмены решения ВАСУ и направлении дела на кассационное рассмотрение (<http://jurblog.com.ua/2014/03/tsennik-na-tovaryi>). – 2014. – 28.03).

***

Взгляд юриста Юридический блог компании Jurimex

Про автора: С. Слесаренко

В границах строгого режима или береговая охрана

Проблемы нормативного регулирования процедуры согласования и утверждения водоохранных зон усложняют процесс разработки и согласования проектов с соблюдением законных прав владельцев на земельные участки

Согласно статье 1 Водного кодекса Украины прибрежная защитная полоса (ПЗП) – это часть водоохранной зоны (ВЗ), соответствующей ширины вдоль реки, моря, около водоемов, для которой установлен более строгий режим хозяйственной деятельности, чем на остальной территории ВЗ.

Вместе с тем, часть 1 статьи 88 ВК Украины нечетко формулирует правовой статус ПЗП, что дает основания определять ее как земельный участок в границах ВЗ, создающийся в целях охраны водных объектов. Такое мнение бытует, в том числе, в связи с некорректным изложением статьи 59 Земельного кодекса Украины, которой по аналогии с отдельными нормами ВК Украины предусмотрено отведение земельных участков ПЗП в пользование.

Необъятная земля

При буквальном следовании таким законодательным нормам согласование проекта ПЗП будет осуществляться в порядке процедуры, предусмотренной для отвода земельного участка (статья 118, 123 ЗК Украины). Такая трактовка норм не только не отвечает другим нормам законодательства, но и нецелесообразна с практической точки зрения. Ведь отвод земельного участка шириной в 2 км, предусмотренной в качестве водоохраной территорий вокруг морей и морских каналов возможен разве что в степных условиях, какие нечасто встретишь на побережье.

Действительно, нормами части 3 статьи 93 ЗК Украины запрещается предоставлять в аренду участки, расположенные в границах ПЗП, кроме случаев предусмотренных законом, что прямо свидетельствует о возможности нахождения других участков на территории ПЗП. Таким образом, при комплексном анализе норм земельного и водного законодательства ошибочность отождествления ПЗП с земельными участками очевидна.

Коллизия целевого назначения

Кроме того, конструкция, содержащаяся в части 1 статьи 88 ВК Украины «выделение земельных участков под прибрежные защитные полосы в границах водоохранной зоны» зачастую не разъясняется доктринальными источниками, поясняющими законодательные

положения. Однако подобная формулировка непреднамеренно вводит в заблуждение относительно существования такого целевого назначения земель как «прибрежная защитная полоса», тем более учитывая отнесение статьей 4 ВК Украины, статьей 58 ЗК Украины территорий ПЗП исключительно к категории земель водного фонда. В противовес стоит отметить, что подзаконными нормативными актами в перечне целевых назначений земель водного фонда предусмотрено «обустройство и уход за прибрежной защитной полосой». При этом совсем не обязательно, чтобы размеры участка с таким целевым назначением отвечали нормативам размеров площадей, установленных для вышеупомянутых водоохранной зон.

Хотя ПЗП и не отводятся в порядке отвода земельных участков, это не исключает необходимость разработки и утверждения для них проекта.

В соответствии со статьей 88 ВК Украины и статьей 60 ЗК Украины ПЗП устанавливаются по землеустроительным проектам. При этом стоит отметить, что эти проекты отличны от проектов ВЗ и не являются их составной частью, несмотря на то, что границы их территорий часто совпадают.

К сожалению, законодательством урегулирован лишь порядок разработки и согласования проектов ВЗ, в то время как единственным нормативно-правовым актом, регламентирующим порядок разработки проектов ПЗП, остается СОУ 00032632-005:2009 «Землеустройство. Проекты землеустройства относительно создания водоохранной зоны. Правила разработки», утвержденный Приказом Госкомзема № 375 от 17 июля 2009 (Стандарт), который отождествляет правила разработки двух видов документации и при этом не подвергался изменениям в динамике развития соответствующих правоотношений.

До вступления в силу Закона Украины от 02 декабря 2010 «О внесении изменений в Водный и Земельный кодексы Украины относительно прибрежных защитных полос» некоторые эксперты в области земельного права пытались доказать возможность «автоматического» установления границ

ПЗП за пределами населенных пунктов. Их воззрения основывались на том, что в пределах населенных пунктов установления границ ПЗП требует учета градостроительных условий, чем и обуславливается необходимость проекта. Данная теория была окончательно опровергнута вышеупомянутым законом, которым определено установление границ ПЗП исключительно по землеустроительным проектам.

Кроме того, Госземагентство Украины информационным письмом № 1649/0/1-5/13 от 18 февраля 2013 подтвердило установление прибрежной защитной полосы только по отдельно разработанным проектам. Такая позиция высказана также представителями Госводагентства Украины согласно письму № 447/9/11-13 от 30 января 2013 г.

Порядок разработки

До внесения изменений 15 февраля 2012 в Постановление КМ Украины № 486 от 08 мая 1996 «Об утверждении Порядка установления размеров и границ водоохранных зон и режима ведения хозяйственной деятельности в них» (Постановление № 486) инициаторами разработки проектов ВЗ оставались органы водного хозяйства и другие специально уполномоченные органы. Сегодня, с принятием новой редакции пункта 5 Постановления № 486, проекты этих зон разрабатываются по инициативе физических и юридических лиц, согласовываются с владельцами земли, землепользователями, органами Министерства экологии и природных ресурсов, Госводагентством и территориальными органами Госземагентства, а на территории АР Крым – с органами исполнительной власти АР Крым по вопросам экологии и природных ресурсов, водного хозяйства и земельных ресурсов и утверждаются соответствующими местными органами исполнительной власти или исполнительными комитетами советов.

При этом изменения не коснулись разработки проектов ПЗП. Согласно Стандарту заказчиками проектов ПЗП остаются органы водного хозяйства и специально уполномоченные органы.

Еще до внесения изменений в Постановление № 486 не были исключены прецеденты, в

которых заказчиками проектов как ВЗ, так и ПЗП выступали именно заинтересованные частные лица. В связи с этим становится очевидной необходимость продублировать изменения перечня указанных субъектов относительно порядка разработки проектов ПЗП.

Необходимо отметить, что Стандарт, который не разделяет разработки проектов ВЗ и ПЗП, является, прежде всего, методическим руководством землеустроителей в разработке соответствующих проектов и в достаточно малой степени раскрывает некоторые юридические аспекты процедуры. На данный момент именно Стандартом обусловлено соблюдение прав владельцев земельных участков, получивших свои наделы в порядке, предусмотренном законом на территории ПЗП или иной ВЗ до момента легитимизации этих зон.

В соответствии со Стандартом и Постановлением № 486 проекты ПЗП и ВЗ должны учитывать целевое назначение уже существующих в их границах земельных участков.

В границах строгого режима

Конечно, не стоит в сложившейся ситуации отрицать необходимость защиты прав землепользователей, оказавшихся в установленных границах ВЗ (ПЗП). На этот счет Стандартом предполагается возмещение убытков владельцам прав на землю вследствие их ограничения. Сегодня расчеты такого возмещения могут осуществляться по формулам в соответствии с Постановлением КМ Украины № 284 от 19 апреля 1993 «О порядке определения и возмещения убытков собственникам земли и землепользователям» (Постановление № 284), а также Постановлением КМ Украины № 1279 от 17 ноября 1997 «О размерах и Порядке определения потерь сельскохозяйственного и лесохозяйственного производства, подлежащих возмещению» (Постановление № 1279). Учитывая, что Стандарт не может быть достаточным основанием для применения указанных постановлений, в таком качестве можно рассматривать нормы ЗК Украины.

В соответствии со статьями 207 ЗК Украины возмещение потерь сельскохозяйственного и лесохозяйственного производства может

быть проведено в связи с исключением сельскохозяйственных угодий, лесных земель и кустарников из хозяйственного оборота вследствие установления охранных, санитарных и других защитных зон. Кроме того, согласно Постановлению № 284, основанием для возмещения убытков землепользователям и землевладельцам может быть установление любого ограничения по использованию земельного участка. Учитывая, что Постановление № 284 принято до вступления в силу ЗК Украины, им не урегулированы все возможные случаи причинения правомерного ущерба.

Таким образом, доказательство факта ограничения законных прав владельцев на землю является достаточным основанием для возникновения права на возмещение вследствие правомерного причинения ущерба.

Юридические аспекты проектирования ВЗ (ПЗС) на Украине определены в достаточно общей форме, присущей скорее научным рекомендациям, но не нормативно-правовым

актам. Это приводит к тому, что проектант, не имея однозначной исходной информационной базы для проектирования, опираясь на результаты изысканий, которые могут интерпретироваться в значительном диапазоне значений, фактически получает достаточно широкий спектр нечетких (дискреционных) полномочий. С одной стороны, это значительно усложняет сам процесс проектирования, а с другой – позволяет поставить под сомнение и обжаловать любые принимаемые проектные решения. Ведь степень заинтересованности в градостроительном освоении прибрежных территорий бизнес-кругов трудно переоценить. В частности, практиками справедливо критикуется «геометрический» подход к определению прибрежных защитных полос, установленный действующим водным и земельным законодательством, ведь он действительно не позволяет учесть все потенциальные риски экологического и техногенного характера (<http://jurblog.com.ua/2014/03/5952>). – 2014. – 28.03).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 6 (64) 2014

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:

Т. Дубас, О. Федоренко, Ю. Шлапак

Комп'ютерна верстка:

А. Бергелська

Підп. до друку 31.03.2014.

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,94

Наклад 2000 пр.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру

видавців, виготівників і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.